

Azərbaycan Yazıçılar Birliyi

Ədəbiyyat ƏZƏTİ

www.edebiyatqazeti.az

13 iyul 2024-cü il.

Şənbə

№ 26 (5468)

1934-cü ildən çıxır

www.ayb.az

Qiyməti 40 qəpik

Ədəbi proses-2023

Xüsusi buraxılış

İsa HƏBİBBƏYLİ

AMEA-nın prezidenti, akademik

Azərbaycanın çoxəsrlik tarixində 2020-ci və 2023-cü ilin müstəsna yeri vardır. Belə ki, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin "Dəmir Yumruğu ilə 2020-ci ildə qəhrəman Azərbaycan Ordusu qədim Azərbaycan torpağı olan Qarabağı işğaldan azad etdi, 2023-cü ildə isə uğurla aparılmış birgünlük hərbi əməliyyatdan sonra Azərbaycan özünün ərazi bütövlüyünü və dövlət müstəqilliyini tam bərpa etmişdir. Bu böyük tarixi Zəfərlər Azərbaycan xalqının çoxəsrlik tarixinin ən şanlı və şərəfli hadisələridir. Şübhəsiz ki, Azərbaycan ədəbiyyatı həmin tarixi hadisələrə özünün fəal reaksiyasını vermiş, yazıçı münasibətini bəyan etmişdir. Qarabağda qazanılan Zəfər Azərbaycan ədəbiyyatında hansı yüksək əhvali-ruhiyyə ilə qarşılansın, Qalib Ali Baş Komandanın 8 noyabr 2023-cü ildə Xankəndində qəbul etdiyi möhtəşəm qeyri-adi parad da həmin təntənəli notlarla tərənnüm olunmuşdur. Lakin fərq ondan ibarətdir ki, Azərbaycan ədəbiyyatı xalqımızla birlikdə Zəfər sevincini bütün qeyri-adi emosiyası ilə 2020-ci ildə yaşamışdır. Bundan üç il keçəndən sonra, 20 sentyabr 2023-cü ildə bir günlük hərbi əməliyyatla qazanılan ərazi bütövlüyü isə sevincə düşüncənin, tərənnümlə dərk olunmuş bədii ifadənin təzahürləri olmuşdur. Yəni ərazi bütövlüyünün tam təmin edilməsi Azərbaycan ədəbiyyatında Bütövlük motivləri ilə bədii ifadəçini tapmışdır. Artıq ədəbiyyat həm konkret olaraq ərazi bütövlüyünün qazanılması mənasında və həm də ümumiyyətlə ölkəmizdə baş verən dəyişikliklər münasibətilə Bütövlük himni səsləndirməkdədir. Ədəbiyyatda Böyük Qayıdışın yaratdığı bütövlük notları tam ərazi bütövlüyünün doğurduğu real bütövlüklə daha da genişləndirilərək daha da irəli aparılmışdır. Məhz bu möhtəşəm bütövlüyün fonunda ümumiyyətlə tarixi taleyimizin bütövlüyü, milli birlik və həmrəyliyin sarsılmazlığı Azərbaycan ədəbiyyatının Baş mövzusunə çevrilmişdir. Ədəbiyyatın bütün növləri və janrlarında Bütövlük mövzusunda maraqlı və əhəmiyyətli bədii əsərlər yazılmışdır. Ümumiyyətlə, 2023-cü ilin ədəbiyyatı bütövlük uğrunda mübarizə və bütövlüyün təsvir və tərənnüm edilməsi ədəbiyyatdır. AMEA-nın müxbir üzvü Tehran Alişanoğlunun geniş həcmli icmal yazılarından birini

Ədəbiyyatda bütövlük və ədəbi prosesdə nəzəri dərinlik

Qarabağda qazanılan Zəfər Azərbaycan ədəbiyyatında hansı yüksək əhvali-ruhiyyə ilə qarşılansın, Qalib Ali Baş Komandanın 8 noyabr 2023-cü ildə Xankəndində qəbul etdiyi möhtəşəm qeyri-adi parad da həmin təntənəli notlarla tərənnüm olunmuşdur. Lakin fərq ondan ibarətdir ki, Azərbaycan ədəbiyyatı xalqımızla birlikdə Zəfər sevincini bütün qeyri-adi emosiyası ilə 2020-ci ildə yaşamışdır. Bundan üç il keçəndən sonra, 20 sentyabr 2023-cü ildə bir günlük hərbi əməliyyatla qazanılan ərazi bütövlüyü isə sevincə düşüncənin, tərənnümlə dərk olunmuş bədii ifadənin təzahürləri olmuşdur. Yəni ərazi bütövlüyünün tam təmin edilməsi Azərbaycan ədəbiyyatında Bütövlük motivləri ilə bədii ifadəçini tapmışdır.

"Şuşa ilində ədəbi tənqid" adlandırması heç də təsadüfi olmayıb, Azərbaycan ədəbiyyatında Şuşa-Qarabağ - Bütövlük mövzusunda yazılmış bədii əsərlərin ədəbi-tənqidəki əks-sədasının gedişatının elmi cəhətdən dəyərləndirilməsi zərurətini ifadə etmişdir. Yəni Şuşa-Qarabağ mövzusu Azərbaycan ədəbiyyatının Bütövlük mövzusunun rəmzinə çevrilmişdir. Filologiya elmləri doktoru Elnarə Akimovanın "İlin ədəbi mənzərəsi" haqqında professional şəkildə yazılmış icmalında da haqlı olaraq Azərbaycan ədəbiyyatının 2023-cü ilə dair gedişatının bütöv mənzərəsi yaradılarkən Qarabağ mövzusunda yazılan ədəbiyyata münasibətdə dinamikanın artmaqda və dərinləşməkdə olduğu nəzərə çatdırılmışdır. Yazıçı-publisist Mənzər Niyarlının "Sənətin sehri" məqalələr toplusunun da baş qəhrəman Azərbaycan ədəbiyyatının Baş mövzusunə çevrilmiş Qarabağ Zəfəri - Bütövlük mövzusu ilə əlaqədar mətləblərdən yararlanmışdır. Bu o deməkdir ki, ədəbi tənqid Azərbaycan ədəbiyyatının Qarabağ diskursunun dialektik inkişafındakı irəliləşməni aydın şəkildə görür və ədəbiyyatın Bütövlük uğrunda enerjisini bütün vüsəti ilə bədii əsərlərin aydın səmasına çıxarmağı təşviq edir. Çünki indiki halda artıq Qarabağ mövzusu ədəbiyyat üçün yalnız işğaldan azad olunmuş Azərbaycan torpaqlarını vəsf edilməsindən başa və daha çox ölkəmizin bütövlüyünün təsvir və tərənnüm edilməsi deməkdir. Qısa müddət ərzində Azərbaycan ədəbiyyatında Qarabağ mövzusunun Zəfər mövzusu olmaqla bərabər, həm də Bütövlük mövzusunə çevrilməsi Müzəffər Ali Baş Komandanımız İlham Əliyevin çoxəsrlik Azərbaycan tarixində

ilk dəfə olaraq bir günlük hərbi əməliyyatla xalqımıza və ölkəmizə qazandırdığı tam ərazi bütövlüyündən doğan idealın əks-sədasıdır. Deməli, müstəqillik tariximizin 44+1 formulu Azərbaycan ədəbiyyatında Bütövlük mövzusunun ədəbi disturudur.

Doğrudur, hələlik Azərbaycan ədəbiyyatında tam Bütövlükdən çox Bütövlük uğrunda gedən ədəbi prosesin dalğası daha çox görünməkdədir. Poeziyada Qarabağ mövzusu daha çox Bütövlük mövzusu kimi tərənnüm olunmuşdur. Lakin 44+1 formulu, yəni Qarabağ Zəfəri və Ərazi Bütövlüyü Qələbəsi poeziya Bütövlüyün təntənəsinin tərənnümünün əsas hərəkətverici qüvvəsi olmuşdur. Fikrimizcə, 2023-cü ilin poeziyasında Qarabağ mövzusunda yazılmış şeirlərlə bir sırada ümumiyyətlə Azərbaycan mövzusunda yazılmış şeirlərin çoxalması Bütövlük motivlərinin tədricən ədəbiyyatın Baş mövzusunə çevrilməsinin göstəricisidir. Hətta 2023-cü ildə Cənubi Azərbaycan, Qərbi Azərbaycan, Göycə, Zəngəzur, Dərbənd, Borçalı mövzularında şeirlərin miqyasının reallıqlarıdır. Poeziya ilə müqayisədə daha təmkinli olan bədii nəsrə Bütövlük mövzusu Bütövlüyə doğru formatında təzahür edir. Nasirlərimiz Qarabağ müharibəsinin qəhrəmanlarını və döyüş səhnələrini əks etdirməklə bərabər bədii ümumiləşdirmələr də aparmağa doğru gediş etməkdədirlər. Ədəbi proses yaradıcılıq müşavirəsi üçün "2023-cü ilin nəsr mənzərəsi" icmalını yazmış Elnarə Qaragözova yazıçı Yunus Oğuzun "Cıdır" romanını Bütövlük ruhunda yazılmış ən yaxşı nəsr əsərlərindən biri kimi dəyərləndirmişdir. Tarixi romanlar müəllifi olan Yunus Oğuz

"Cıdır" romanında Qarabağ mövzusunun müasir reallıqlarla yanaşı yaxın və uzaq keçmişlə də əlaqəli şəkildə təqdim etməsi müəllifin belə qənaətə gəlməkdə haqlı olduğunu diqtə edir. Bu mənada Elnarə Qaragözovanın Yunus Oğuzun "Cıdır" romanı 44 günlük Vətən müharibəsinin və Zəfərin bədii salnaməsi kimi qiymətləndirməsi obyektiv reallığın elmi ifadəsidir. Əsərin adındakı Cıdır sözü də geniş mənada Azərbaycanın qəhrəmanlıq rəmzlərindən biri kimi düşünülmüşdür.

İlk dəfə olaraq Azərbaycan nəsrində Qarabağ mövzusunda döyüş cəbhəsinin təsvirlərinə həsr olunmuş bədii əsərlərlə bərabər, müharibə dövründə arxa cəbhəyə həsr edilmiş əsərlərin də meydana çıxması Bütövlüyə doğru hərəkətin ritmlərin genişlənməkdə olduğunu nəzərə çarpdırır. Arif Əlinin "Tülək" səsi əsərində arxa cəbhədə gedən proseslərin təsviri ilə mövzunun əhatə dairəsi genişləndirilmişdir. Aqil Abbasın Qarabağ mövzusunun dənənli-bu günlü Qarabağ süjeti əsasında yazdığı "Çay qırağında bitib, susuz qalan ağacların sağlığına" povestində əsas mətləbləri seçilmiş bir obrazın - Abdal Gülablı Şakirin simasında ümumiləşdirməsi də Bütövlüyə doğru hərəkətin bədii ifadəsidir. Nəhayət, Azad Qaradərilinin II Qarabağ müharibəsinin qadın şəhidi olan Arəstə Baxışovanın xatirəsinə həsr etdiyi povesti "Sevgilim Vətən" adlandırması nəsrə Bütövlüyə doğru prosesdən Bütövlük mərhələsinə istiqamətləndirilmiş addım hesab etmək olar. Ümumiyyətlə, Elnarə Qaragözovanın yığcam bir icmalda Azərbaycan bədii nəsrinin ideya-sənətkarlıq xüsusiyyətlərini nəzəri cəhətdən, izmlər və janrlar üzrə təhlil edib dəyər-

ləndirməsini ədəbiyyatşünaslıqda əhəmiyyətli elmi yanaşma hesab edirəm. Elnarə Qaragözovanın "2023-cü ilin nəsr mənzərəsi" icmalında bədii nəsrin müasir dövrdəki, hətta bir ildəki təkamülündən bəhs edərək mövzu və ideya üzrə qruplaşdırmaqdan başqa, həm də bu istiqamətdəki janrlar haqqında qeyd etdiyi dəqiq təyinatlar mövzunun nəzəri səviyyədəki şərhini şərtləndirmişdir. Bu məqamda Elnarə Qaragözovanın 2023-cü ilin bədii nəsrində müşahidə etdiyi janrlardan bəhs edərək "Xatirə, ithaf tendensiyasının aktuallığını" göstərməklə bərabər, "avangard-eksperimental roman", "avtofiksroman", "kuryoz-fentezi roman" və s. kimi tam yeni olan janrlardan bəhs etməsi nəsrimizin ümumi mənzərəsində yeni dalğanın əmələ gəlməsindən xəbər verir.

Ədəbi mühitdə yeniləşmə proseslərinin özünəməxsusluğunu, fərqli xüsusiyyətlərini müəyyən etmək üçün ədəbi proses mətnlərində nəzəri yanaşmalara, nəzəri təhlillərə ehtiyac vardır. Bunu filologiya elmlər doktoru Cavanşir Yusifli də hiss etmişdir. "İlin bədii yekunları, hekayə 2023" icmalında gəlidiyə qənaət nəticə etibarilə Ədəbi proses müşavirələrində nəzəri yanaşmalara üstünlük verilməsinə çağırış kimi qəbul oluna bilər: "İndi toplam məhsuldan vaz keçib janr kontekstindən, janrların bir-birinə nüfuzu, onların transformasiyasından danışmağın vaxtıdır". Belə fikirlər Elnarə Akimovanın da məruzə mətnində öz əksini tapmışdır. Belə ki, Elnarə xanım "İlin ədəbi mənzərəsi"ni təhlil edərək janrlar üzrə meydana çıxan əsərlərə obyektiv elmi nəzəri qiymət verilməsini müasir tənqidin əsas vəzifələrindən biri kimi qeyd etmədən keçməmişdir. Ustad-tənqidçi Vaqif Yusifli isə poeziya üzrə icmalında görkəmli rus tənqidçisi Vissarion Belinskidən mühüm nəzəri əhəmiyyət kəsb edən sitat gətirməyə zərurət duymuşdur. Və Vaqif Yusifli ilin poeziya xəzinəsini dəyərləndirərək həmin sitatın irəli sürdüyü tələblərin müasir poeziya aləmindəki vəziyyətinə nəzər salmışdır. Bütün bunlar Ədəbi proses yaradıcılıq müşavirəsinə təqdim edilən icmal mətnlərində nəzəriyyə faktoruna ciddi fikir verilməsini zəruri olduğunu diqqətə çatdırır. Həm də Ədəbi proses icmalarında nəzəri yanaşma yalnız janrlara elmi münasibət bildirməklə məhdudlaşdırılmamalıdır. İcmallarda janrlar üzrə ilin ədəbiyyatı təqdim olunarkən ədəbi cərəyanlar, süjet və kompozisiya, dil və üslub, bədii təsvir vasitələri və s. kimi kateqoriyalardan çıxış etmək, yaxud bədii mətnin daxili məntiqindən, və ya konkret faktiki materialdan sərf-nəzər etməklə bədii fakta, ədəbi axına, əsərin (yaxud əsərlərin) ideya-sənətkarlıq səviyyəsinə qiymət vermək yalnız və yalnız ümumi elmi səviyyəni yüksəldir.

Yaxşı cəhətdir ki, müxtəlif icmallarda belə məqamlarda rast gəlmək mümkündür. Elnarə Akimovanın icmalı ümumiləşdirilmiş elmi-nəzəri təqdimat xarakteri daşıyır. Vaqif Yusiflinin Ramiz Qusarçaylının "Vətən" poeməsindən söz açarkən bu uğurlu poemanın "Poetik epopeya" adlandırılması, sərbəst şeirin poetikasını təhlil zamanı nəzərə alması, Firuzə Məmmədlinin avtobiografik şeirlərini təhlilə cəlb etməsi, Rasim Nəbioğlunun 2023-cü

Məlum olduğu kimi, Ədəbi proses yaradıcılıq müşavirəsinin əhatə etdiyi 2023-cü il Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən "Heydər Əliyev İli" elan olunmuşdur. Cəmiyyət həyatının bütün sahələri kimi elmdə və ədəbiyyatda da "Heydər Əliyev İli"nin uğurlu nəticələri kimi əhəmiyyətli elmi və bədii əsərlər meydana çıxmışdır. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında 2023-cü ildə müxtəlif elm sahələrini təmsil edən alimlər tərəfindən yazılmış 52 monoqrafik tədqiqatın meydana çıxması Azərbaycan elmində Heydər Əliyevşünaslığın xüsusi bir elmi istiqamətə çevrilməsinə səbəb olmuşdur.

ilin bədii tərcümə təfərrüatını müxtəlif ədəbi növlər və janrlar üzrə qruplaşdırıb təhlil etməsi, Cavanşir Yusiflinin ilin hekayə tiplərindən söz açması, Vüqar Əhmədin publisistikadakı "Redaktor guşəsi"ni ilk dəfə təhlil meydanına gətirməsi təqdim olunan icmalların nəzəriyyə faktorundan heç də xali olmadıqlarını nümayiş etdirir. Hətta Ədəbi proses yaradıcılıq müşavirəsində ilk dəfə məruzəçi statusu qazanmış Elnarə Qaragözovanın "2023-cü ilin nəsr mənzərəsi"ni cəlb etdiyi əsərləri janrlar üzrə hekayə, esse və felyeton, roman və povestlər, hətta Rəşad Məcidin "Qələmsiz yazılanlar" silsilələrini statusessələr bölgüsü əsasında təhlildən keçirməsi istər-istəməz janrların poetikasından da söz açılmasına imkan yaratmışdır. Bundan başqa, Elnarə Qaragözovanın yazıçılarının əsərlərini dəyərləndirərək Xalq yazıçısı Anarın "Niorealizm cərəyanı kontekstində", Mübariz Cəfərlinin Macik realizm xəttində çıxış etməsi də onun icmalında nəzəri dərinliyi artırılmasına xidmət etmişdir. Hesab edirik ki, Ədəbi proses mətnlərindən qırmızı xətt kimi keçən nəzəri təhlilə meyli daha da qüvvələndirilməlidir. Bu, həm Azərbaycan ədəbiyyatının konkret bir ilinin elmi cəhətdən aydın obrazının yaradılmasına və həm də əbədi tənqidin sosioloji təhlildən daha çox uzaqlaşması səbəb olar.

Məlum olduğu kimi, Ədəbi proses yaradıcılıq müşavirəsinin əhatə etdiyi 2023-cü il Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən "Heydər Əliyev İli" elan olunmuşdur. Cəmiyyət həyatının bütün sahələri kimi elmdə və ədəbiyyatda da "Heydər Əliyev İli"nin uğurlu nəticələri kimi əhəmiyyətli elmi və bədii əsərlər meydana çıxmışdır. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında 2023-cü ildə müxtəlif elm sahələrini təmsil edən alimlər tərəfindən yazılmış 52 monoqrafik tədqiqatın meydana çıxması Azərbaycan elmində Heydər Əliyevşünaslığın xüsusi bir elmi istiqamətə çevrilməsinə səbəb olmuşdur. Kəmiyyət etiba-

rilə diqqət çəkən bu statistik göstərici Ulu Öndərə həsr edilmiş kitabların yüksək elmi-nəzəri səviyyəsi ilə müşayiət olunur. "Heydər Əliyev İli"ndə Azərbaycan elmində bu mövzuda tanıtma, təbliğat və təşviqat kitablarından sistemli elmi araşdırmalar əsasında yazılmış fundamental tədqiqatlara doğru ciddi addımlar atılmış, mühüm elmi nəticələrə gəlinmişdir. Nəticədə Azərbaycan elmində Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyev haqqında fundamental elmin əsası qoyulmuşdur.

İl ərzində görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev haqqında dərc olunmuş ədəbi axtarışların nəticəsi olan qiymətli bədii əsərlər də meydana çıxmışdır. Əlisəfa Azayevin "Qarlı zirvə" romanında Ulu öndər Heydər Əliyevin mübarizələrlə dolu keşməkeşli ömür yolu aydın və obyektiv yazıçı baxışı vasitəsilə işıqlandırılmışdır. Müəllif imkan daxilində mövzunun aktuallığı ilə bədiilik amilini paralel olaraq qoruyub saxlamışdır. İbrahim Yusifoglundun "Azərbaycan dünyaya günəş kimi doğacaq" poemasında da seçilmiş hadisələr əsasında Heydər Əliyev dühasının əbədiyaşarlığı poetikləşdirilmişdir. Əbədi proses icmallarında da "Heydər Əliyev İli"nin ədəbi hesabatına diqqət yetirilmişdir. Heydər Əliyevə həsr edilmiş şeirlərdə isə bu dahi şəxsiyyətin Azərbaycan xalqı qarşısındakı xidmətləri və parlaq, bütöv şəxsiyyəti obrazlı şəkildə təqdim olunmuşdur. Azərbaycan şeirində "Heydər Əliyev İli" ölkəmiz, ədəbiyyatımız üçün mənəvi bir hesabat ili kimi mənalandırılmışdır:

*Müstəqil dövlətin hesabatı,
Azərbaycanla qoşa adı,
Ölkəmizin mübarizələrlə dolu həyatı,
Tarixin damışan dili -
Heydər Əliyev İli!*

* * *

*Fəth olunmuş dövlətçilik zirvəsi,
Tükənməz yaratmaq və qurmaq həvəsi,
Yenidən doğulmuş Odlar ölkəsi!
Xalqımızın sabahlara uzanan əli -
Heydər Əliyev İli!*

* * *

*Əbədi yaşayan sədsi,
Ölkəni sınaqdan çıxaran dərdsi,
Azərbaycançılıq manifesti!
Müstəqil dövlətçiliyin heykəli -
Heydər Əliyev İli!*

* * *

*Milli istiqlalçılıq andı,
Ölkəyə şərəfdi, şandı,
Yüksələn Azərbaycandı!
Böyük gələcəyin məşəli -
Heydər Əliyev İli!*

Göründüyü kimi, Azərbaycan ədəbiyyatı 2023-cü ildə bütün ədəbi növlər və janrlar üzrə irəliyə doğru inkişaf etmiş, ölkəmizin, cəmiyyətimizin həyatında baş verən yeniləşmələri bədii cəhətdən uğurla əks etdirmişdir. Xüsusən, Azərbaycan ədəbiyyatında Qarabağ mövzusunda Bütövlük mövzusunda doğru müşahidə olma keçid prosesləri ədəbiyyatımızın xalqımızın həyatı və ideyaları ilə həmahəng nə-

fəs aldığı əyani şəkildə göstərməkdədir. Fikrimizcə, Azərbaycan ədəbiyyatı müharibə və Bütövlük mövzusunda özünün ideal qəhrəmanını da yaradacaqdır.

* * *

Başqa bir mühüm cəhət də qeyd etməyi lazım bilirəm. Keçən il biz Ədəbi proses müşavirələrinin yeni mərhələsinin 10 illiyini qeyd etmişdik. Əslində həmin 10 illik Ədəbi proses yaradıcılıq müşavirələrinin deyil, Ədəbi proses müşavirələrində əhatə olunan ədəbiyyatın 10 illiyi idi. Çünki müstəqillik dövründə Ədəbi proses yaradıcılıq müşavirəsi 2014-cü ildən keçirilməyə başlanmışdır. Həmin ədəbi proses müşavirəsində 2013-cü ilin Ədəbiyyat tədqiq və təhlil edilərək qiymətləndirilmişdir. Bu il biz 2023-cü ilin ədəbiyyatın həsr edilən 10-cu Ədəbi proses müşavirəsini keçiririk. Bu, "Ədəbi proses" yaradıcılıq müşavirəsinin təşkili üzrə keçilmiş yolun möhtəşəm başlanğıcı və həm də qarşıdakı yeni tarixi mərhələnin başlanğıcıdır.

Ötən 10 il "Ədəbi proses" yaradıcılıq müşavirəsinin inkişaf və təkamül yolu olmuşdur. Əvvəla, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunda ardıcıl olaraq keçirilməkdə davam edən "Ədəbi proses" yaradıcılıq müşavirəsi ümumrespublika elmi hadisəsinə çevrilmişdir. Keçən illərdə "Ədəbi proses" müşavirələrinin yalnız Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunda deyil, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanasında və Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Natəvan Klubunda da keçirilməsi Ədəbi prosesçilərin Akademiyadan cəmiyyətə, ölkə ədəbi-elmi mühitinə doğru inamlı hərəkətinin da ifadəsidir. Ədəbi proses hərəkətində Akademiya əməkdaşları ilə yanaşı, ardıcıl olaraq Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin, ayrı-ayrı yazıçı və şairlərin, "Ədəbiyyat qəzeti", "525-ci qəzet", "Azərbaycan", "Ulduz" kimi ədəbi mətbuat orqanlarının, hətta bəzi saytların baş redaktorlarının və əməkdaşlarının yaxından iştirakları da "Ədəbi proses"i respublika hadisəsi səviyyəsinə çatdırmışdır. Bundan başqa, "Ədəbi proses" in artıq yaxşı bir kitabxanası formalaşmışdır. Biz "Ədəbi proses kitabxanası" dedikdə "Ədəbi proses" yaradıcılıq müşavirəsinin ötən 10 ildə nəşr edilmiş çoxcildlik və külliyyatın ədəbi prosesçilərdən hər birinin 2014-2014-cü illər ərzində müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatına həsr edilmiş çoxsaylı monoqrafiyaları və məqalələrini nəzərdə tutaram. Bunlar, həqiqətən yaxşı bir mini kitabxananın əhəmiyyətli materialları ola bilər. Nəhayət, ədəbi prosesçilərin sıralarından AMEA üzvlüyünə seçilənlərin, elmlər doktorları və fəlsəfə doktorlarının yetişib formalaşması da keçən 10 ilin elmi-ədəbi uğurları sırasındadır.

"Ədəbi proses" yaşayır, davam edir, müxtəlif istiqamətlər üzrə gedən çoxcəhətli ədəbi prosesləri elmi güzgüdə əks etdirərək Azərbaycan ədəbiyyatının daha böyük inkişafına dönmədən xidmət göstərir.

Elnarə AKİMOVA

2023-cü il ölkə başçısının sərəncamı - "Heydər Əliyev ili"nin elanı ilə başladı. "Şuşa ili"ndən "Heydər Əliyev ili"nə keçid - "Heydər Əliyev ili" ilə bağlı dövlət başçısının müvafiq sərəncamı özündə Azərbaycan xalqının bu günü və gələcəyi üçün xüsusi əhəmiyyət daşıyan məsələlərin həllini ehtiva etmiş oldu. Bilirik ki, Şuşanın azad olunması Ümummilli lider Heydər Əliyevin ən böyük arzularından biri idi. Dörd il əvvəl Azərbaycan xalqı bir millət, bir ölkə olaraq özünü Heydər Əliyevin 100 illiyini alın açıqlığı ilə qarşılamağa səfərbər etdi. Ölkə başçısı cənab İlham Əliyev də ilk növbədə Ali Baş Komandan, daha sonra oğul olaraq ata qarşısında öz missiyasını layiqincə yerinə yetirdi. Ümummilli liderin 100 illiyinə bundan böyük töhfə ola bilməzdi. Heydər Əliyev sovet dövründə Şuşanın qorunmasında, ona mədəniyyət məkanı kimi ali status qazandırılmasında müstəsna xidmətləri olan şəxsiyyətdir. 1982-ci ildə Şuşada Vaqif məqbərəsini tikdirməsi, daha sonra ardıcıl şəkildə Vaqif Poeziya Günlərinin keçirilməsi ilə bağlı təşəbbüsü, Azərbaycanın bütün mədəniyyət sferalarının diqqətinin bu hadisəyə cəmləyə bilməsi sovet dövrünün özündə epoxal hadisələr idi. Artıq dörd ilə yaxındır ki, biz Şuşa ilə bağlı müxtəlif mədəni tədbirlər, səfərlər keçiririk. 2022-ci il prezidentin sərəncamı ilə "Şuşa ili" elan olunmuşdur. Bu sərəncamdan irəli gələn mühüm mədəni tədbirlərin şahidi, iştirakçısı olduq. Ardınca isə Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı olan Şuşa şəhəri 2023-cü il üçün "Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı" elan edildi. Bunlardan sonra yeni sərəncamın "Heydər Əliyev ili" olması eyni milli-mənəvi hərəkət daxilində davam tapan proses idi. Diqqət etsək görürük ki, prezidentin imzaladığı son sərəncamlar öz ətrafında ümummilli məfkurə ruhunu, azərbaycançılıq ideologiyasının prinsiplərini birləşdirir. Bu sərəncam da ümumxalq səviyyəsində diqqətləri Heydər Əliyev şəxsiyyətinə, onun siyasi fəaliyyətinin bütün tərəflərinə, zəngin idarəedicilik irsinə cəmləyərək daha fundamental işlər görməyə, daha konseptual məsələləri həyata keçirməyə bir növ vasitə oldu. Və biz bununla əslində, yenə də azərbaycançılıq amalının, vətən, millət sevgisinin bir liderin tərcümeyi-halında necə bütöv şəkildə ehtiva olunduğunun bütün çalarlarını görmüş olduq.

"Heydər Əliyev ili" hər bir instansiyanın qarşısında ilk növbədə müəyyən missiya qoydu, hədəfləri müəyyənləşdirdi. Bu mənada, ötən il bütün fəaliyyət sahələri üçün həm də mənəvi-siyasi hesabat mərhələsi oldu, - desək yanlışdır. Ümumilikdə XX əsrdə Azərbaycan xalqının yetirdiyi nadir şəxsiyyət olan Heydər Əliyevin irsi bu vaxta qədər də layiqincə öyrənilən predmet olub. Bunu meydana gətirən çoxsaylı nümunələr sübut edir. Amma ölkə başçısının sərəncamı Ulu Öndərin irsinin öyrənilməsində daha geniş hüdudlara varmaq üçün böyük imkanlar qazandırdı. Ölkədəki bütün tədbirlər Heydər Əliyevin siyasi xadim kimi obrazının açılmasına, gördüyü işlərin miqyas və vüsətini sərgiləməyə yönəldi. Amma "Heydər Əliyev ili"nə ən böyük töhfəni ölkə başçısı İlham Əliyev verdi. 20 sentyabrda 23 saat davam edən anti-terror siyasəti nəticəsində Azərbaycanın bütün işğal altında qalan ərazilərində, Xocalıda, Xankəndində bayrağımız ucaldı. Ölkəmizin bütün əraziləri ermənilərdən azad edildi. Qarabağa böyük qayıdış başladı, ermənilərin köçü, separatçıların həbsi gerçəkləşdi. Cəmiyyətimizi

Ötən ilin ən böyük mədəni hadisələrindən biri Azərbaycanda ilk dəfə olaraq Azərbaycan Dili və Ədəbiyyatı Forumunun keçirilməsi oldu. Sentyabrın 2-4-də Heydər Əliyev Fondu və Mədəniyyət Nazirliyinin təşkilatçılığı, Elm və Təhsil Nazirliyi, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının dəstəyi ilə keçirilən bu forum Ümummilli Lider Heydər Əliyevin 100 illik yubileyinə həsr olunan tədbirlər çərçivəsində baş tutdu. Tanınmış dilçi və ədəbiyyatşünas alimlərin, yazıçı və nəşirlərin iştirak etdiyi forum sentyabrın 2-də Azərbaycan ədəbiyyatına və mədəniyyətinə görkəmli şəxsiyyətlər bəxş etmiş Şamaxı şəhərində başladı, sentyabrın 3-4-də isə Bakı şəhərində davam etdi. Ədəbi-elmi ictimaiyyətin iştirakı ilə geniş müzakirələrin aparıldığı bu forumda mədəniyyətimizin yaşadılması, inkişafı və təbliğində Azərbaycan dili və ədəbiyyatın rolu, Azərbaycan dilinin saflığının qorunub saxlanması, müasir ədəbi proseslər, ölkəmizdə uşaq ədəbiyyatının ideoloji mahiyyəti və müasir problemləri, milli kitab sənayesinin hazırkı vəziyyəti və bu sahəyə dövlət dəstəyi, uşaq və yeniyetmələr arasında mütaliənin təbliği, teatr və kino-

ları Assosiasiyası" İctimai Birliyinin təşkilatçılığı ilə keçirilən II Uşaq festivalı, 27 may-4 iyun tarixlərində İçərişəhər Qoşa Qala meydanında keçirilən V Milli Kitab Sərgisi, 5-11 iyun tarixlərində Beynəlxalq Türk Müəllifləri Birliyinin təşkilatçılığı, Azərbaycan Yazıçılar Birliyi (AYB), Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi, Milli Məclisin Mədəniyyət komitəsi, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti, Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti və İrsi Fondu, Beynəlxalq Türk Akademiyası, TÜRKSOY, TÜRKPA, Yunus Əmrə İnstitutu, İLESAM və digər qurumların dəstəyi ilə təşkil olunan İkinci Türk Dünyası Ədəbiyyat və Kitab Festivalı - hər biri müxtəlif təqdimatlar, panel müzakirələri, yerli və xarici müəlliflərlə görüşlər, imza günləri, poeziya axşamları ilə yadda qaldı.

Qeyd edim ki, bəhs etdiyim bütün bu sərgi və festivallar, eləcə də forum Heydər Əliyevin 100 illiyinə həsr olunmuşdur. İstər forum, istərsə də sərgilərdə əsas məsələlərdən biri həm də Heydər Əliyevin Azərbaycan dili və ədəbiyyatı qarşısında gördüyü müstəsna əhəmiyyətli işləri üzə çıxarmaq, onları elmi və bədii düşün-

2023 - forum, sərgi və yubileylər ili

Ötən il Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Heydər Əliyevin 100 illiyi münasibətilə çap etdiyi "Əbədi ömrün 100 ili" kitabında Heydər Əliyevin ədəbiyyatla bağlı gördüyü işlər, əməllər sırası bir çox yazıçı və şairlərimizin, elm adamlarının məqalələrində əksini tapdı. Eləcə də AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun hazırladığı "Vətən və dövlətçilik məfkurəsinin intibahı - Heydər Əliyevdən İlham Əliyevə" kitabı (müəlliflər: İsa Həbibbəyli, Tehran Əlişanoğlu, Elnarə Akimova, Əlizadə Əsgərli, Aygün Bağırılı, Lələ Həsənova) Heydər Əliyevin ədəbiyyatdakı obrazını özündə ehtiva edən dərin araşdırma hesab olunmalıdır.

zın üçün 2023-cü il daha çox elə bu mühüm proseslərlə əlamətdar sayılır: Qarabağda həyata keçirilən antiterror tədbirləri nəticəsində erməni separatizminin kökünün kəsilməsi, qondarma "Artsağın liderləri" nin həbs olunaraq Bakıya gətirilməsi, Azərbaycanın suverenliyinin bərpa olunması, prezidentin Xankəndində Azərbaycan bayrağını qaldırması və s. Bu proseslərlə son otuz il deyil, 270 illik bir dönəmi çevrələyən Qarabağ problemi həllini tapdı. Bu, bizim xalq, millət olaraq Heydər Əliyev ruhu qarşısında bir vicdan hesabatı idi və simvolikdir ki, bu hesabat məhz "Heydər Əliyev ili"ndə onun ruhuna ərməğan olundu.

nun inkişafında ədəbiyyat faktoru və digər istiqamətlərdə diskussiyalar baş tutdu.

Noyabr ayının 9-15-də Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin təşkilatçılığı ilə Bakı Ekspo Mərkəzində keçirilən IX Bakı Beynəlxalq Kitab Sərgisini də ilin mühüm ədəbi-mədəni prosesləri sırasında almalıyıq. Hər il keçirilən bu kitab sərgiləri həm kitab sənayesinin, poliqrafiya işinin inkişafında, mütaliyəyə marağın qorunmasında, bir çox digər ölkə nəşriyyatlarında gedən proseslərlə tanışlıqda vacib rol oynayır.

Ümumiyyətlə, ötən il kitab sərgiləri və festivallarla xarakterizə etmək olar. Aprelin 8-11-də "Azərbaycan Nəşriyyat-

cənin predmetinə çevirmək idi. Xüsusilə, IX Bakı Beynəlxalq Kitab Sərgisi Ulu Öndər haqqında yazılmış kitabların həm beynəlxalq aləmdə, həm də ölkədə tanınması üçün böyük imkan yaratdı.

Heydər Əliyevin ədəbiyyat, sənət qarşısında gördüyü işlərin çəkisi əlbəttə ki, böyük araşdırma tələb edir. İstər hakimiyyətinin birinci dövründə, istərsə də yəni-dən hakimiyyətə qayıtdığı 90-cı illərdə Azərbaycançılıq kitabının ən gözəl səhifələrini yazan Heydər Əliyevin milli düşüncənin intibahında rolu böyükdür. Ötən il Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Heydər Əliyevin 100 illiyi münasibətilə çap etdiyi "Əbədi ömrün 100 ili" kitabında Heydər

Əliyevin ədəbiyyatla bağlı gördüyü işlər, əməllər sırası bir çox yazıçı və şairlərimizin, elm adamlarının məqalələrində əksini tapdı. Eləcə də AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun hazırladığı "Vətən və dövlətçilik məfkürəsinin intibahı - Heydər Əliyevdən İlah Əliyevə" kitabı (müəlliflər: İsa Həbibbəyli, Tehran Əlişanoğlu, Elnarə Akimova, Əlizadə Əsgərli, Aygün Bağırılı, Lalə Həsənova) Heydər Əliyevin ədəbiyyatdakı obrazını özündə ehtiva edən dərin araşdırma hesab olunmalıdır. Bütünlükdə, Ümummilli liderin ədəbiyyatla bağlı gördüyü işlər il boyu - akademik İsa Həbibbəyli, Vilayət Quliyev, Nizami Cəfərov, Rafael Hüseynov, Azər Turanın ard-arda çap olunan məqalələrində tədqiqat predmetinə çevrildi. Görkəmli ədəbiyyatşünas alim Vilayət Quliyevin Heydər Əliyevə həsr olunmuş "Heydər Əliyev. Böyük insan haqqında xatirələr" kitabı Heydər Əliyevin həm siyasi xadim, həm də şəxsiyyət, insan olaraq cizgilərini uğurla işarələyir. Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin direktoru, akademik Rafael Hüseynovun Ulu Öndər Heydər Əliyevin gerçəkləşən arzusuna - Qarabağ savaşıAzərbaycanın Zəfərinə ithaf etdiyi "İkinci olmayacaq" kitabında Heydər Əliyevin uşaqlıq illərindən sovet zamanında Azərbaycan Respublikasına rəhbərlik etdiyi dövrün sonuna qədər həyat və fəaliyyəti əks olunur.

AMEA-nın müxbir üzvü Tehran Əlişanoğlunun ötən il Ümummilli liderin 100 iliyinə həsr etdiyi üç kitab işıq üzə görə: "Mənim Prezidentim (Ulu Öndər Heydər Əliyevin 100 Yaşına)", "Müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatında Heydər Əliyev" və "Azərbaycanlıq oçerkləri. Ulu öndər Heydər Əliyevin 100 illiyinə" kitabları.

Hər üç kitab Ulu Öndər Heydər Əliyev və ədəbiyyat mövzusunun geniş kontekstdə və bütün çarları, əhatəliyi ilə tədqiq predmetinə çevirir. Ümummilli liderin kolossal zəhmət qoyduğu işlər dövlətçiliyin simasını müəyyən edən tarixi xidmət olaraq araşdırılır, onun yeni Azərbaycan dövlətinin qurucusu, bu yolda milli məfkürəyə istinadlı bütün yönəri ilə araşdırılır. Bununla müəllif həm tarixi yaddaşın bərpasına xidmət edir, həm də bu böyük liderin misilsiz xidmətlərinə dəyər qazandırmaq, onu yeni epoxanın düşüncə kontekstindən incələməyə imkan yaratmaq, ən kiçik nüansı belə bədii-estetik yaddaşın məxəzinə çevirmək niyyəti daşıyır.

Ötən il peşəkar Azərbaycan teatrının yaranmasının 150 illiyi kimi də yadda qaldı. İlin ən əlamətdar mədəni hadisəsi kimi müstəqillik tarixində ilk dəfə "Teatr və Kino" forumu reallaşdı. Burada Azərbaycan teatrının gələcək inkişaf strategiyası, onun problemləri və qarşısında dayanan məqsədlərlə bağlı ard-arda panel iclaslar keçirildi. Bundan başqa TÜRKSOY-un 30 illiyi münasibəti ilə Birinci Bakı TÜRKSOY teatr festivalı baş tutdu. Bu festival çərçivəsində türkdilli ölkələrin teatr nümayəndələri bir araya topladılar. Həmçinin ötən il Azərbaycan yazarlarından ibarət nümayəndə heyəti bu ilin noyabrında Ankarada keçirilən 5-ci Türk Dünyası Yazarları Qurultayında iştirak etdilər.

Qeyd etdiyim kimi, Şuşa şəhərinin 2023-cü il üçün "Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı" elan edilməsi bu münasi-

bətlə çoxsaylı tədbirlərin keçirilməsini şərtləndirdi. Ənənəvi "Xarı bülbül" beynəlxalq musiqi festivalı, iyulun 14-15-ində baş tutan "Vaqif Poeziya Günləri" Mədəniyyət Nazirliyi və Heydər Əliyev Mərkəzinin birgə təşkilatçılığı həyata keçirilən mədəni tədbirlər sırasında qeyd olunmalıdır. İşğaldan azad olunmuş ərazilərdə yeni muzeylərin yaradılması, işğal və zəfər muzeylərinin qurulması xəbərləri bir-başla mədəni dünyamızla bağlı xəbər olaraq günü-gündən dirçələn Qarabağın yeni obrazını simvolizə edir.

* * *

Yubileylər baxımından da 2023-cü il əlamətdar tədbirlərlə yadda qaldı. Ötən il qardaş Türkiyə Cümhuriyyətinin 100, Türk dünyasının ən böyük mədəniyyət təşkilatlarından olan TÜRKSOY-un 30, ölkə başçısı, cənab Prezident İlah Əliyevin ilk dəfə prezident seçilməsinin 20, akademik Zərifə Əliyevanın 100, Azərbaycan Milli Kitabxanasının 100 illik yubileyi qeyd olundu. Ədəbiyyat aləmində də mühüm yubileylərə şahidlik elədik. Akademik Kamal Talıbzadənin 100 illiyi "Ədəbiyyat qəzeti"nin ona həsr etdiyi "Xüsusi buraxılış" və silsilə tədbirlərlə yad olundu. Xalq yazıçıları Anarın 85, Elçinin 80, eləcə də Vaqif Yusiflinin 75, Teymur Kərimlinin 70, Azər Turanın 60 illik yubileyi onların yaradıcılığını əhatələyən analiz yazılarla, iclas və çıxışlarla xarakterizə olundu. Anarın 85 illiyi münasibətlə Türkiyənin ədəbiyyat təşkilatı olan Türk Ədəbiyyatı Vaqfında "Tədev" Yayınlarından Xalq yazıçısı Anar haqqında İmdat Avşarın tərtibatı ilə məqalələr toplusu - "İki əsrin qovşağında bir yazar: Anar" və Pərvin Nuraliyevanın müəllifi olduğu "Çağının önündə bir yazar: Anar" adlı iki yeni kitab işıq üzə görə.

Elçinin 80 illik yubileyi münasibətlə Rusiyada "Beş dəqiqə və ədəbiyyət" adlı hekayələr toplusu çap olundu. Dövlət Tərcümə Mərkəzi və Rusiya Tərcümə İnstitutunun birgə layihəsi çərçivəsində ərsəyə gətirilmiş kitab Rusiyanın zəngin ənənəli Rudomino Kitab Mərkəzi nəşriyyatında çap olundu.

Şairə Nurəngiz Günün 85 illik yubileyi və filologiya elmlər doktoru Vaqif Yusiflinin onun haqqında yazdığı "Poeziyamızın ağ çiçəyi - Nurəngiz Gün" kitabının təqdimatı ötən il AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunda keçirildi. Azərbaycan Yazıçılar Birliyində isə Nurəngiz Günün 85 illiyi münasibətlə "Nurəngiz Gün 85 - Ədibin həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş nəşrlərin təqdimatı" adlı tədbir təşkil olundu və bu tədbirdə şair-publisist Elçin İskəndərzadənin Nurəngiz Günə həsr etdiyi "Günəşin elçisi" esse-monoqrafiyası, şair-tərcüməçi Səlim Babullaoglunun rəhbəri olduğu Tərcümə Mərkəzinin və Türkiyənin məşhur ədəbiyyat-sənət toplusu olan "Temrin" jurnalının birgə təşəbbüsləri ilə şairəyə həsr etdikləri xüsusi nömrəsi, Həsən bəy Zərdəbi İrs Mərkəzinin təsis etdiyi "Nurəngiz Gün Beynəlxalq Ödül" yarışmasının qaliblərinin, eyni zamanda Nurəngiz Günün xarici ölkələrdə yayınlanan şeirlərindən ibarət Antologiyasının və şair Maşallah Məftunun Nurəngiz Gün haqqında qələmə aldığı "Güllərin soyqırımı" kitabları geniş oxucu kütləsinə təqdim edildi.

Azər Turanın yubileyi sentyabrın 21-də Azərbaycan Yazıçılar Birliyində, noyabrın 30-da isə Neftçala Rayon İcra Hakimiyyətinin təşkilatçılığı ilə rayonda keçirildi. Hər iki tədbirdə görkəmli elm və ədəbiyyat xadimləri iştirak edərək Azər Turan yaradıcılığının və şəxsiyyətinin ön əhəmiyyətli məqamlarından bəhs etdilər.

* * *

Ötən il bir sıra mükafatlar, təltiflərlə da yadda qaldı. 2023-cü il Ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı norveçli yazıçı Yun Fosseyə verildi. O, bu mükafata innovativ pyesləri və sözsüzlərə səs verən nəsrinə görə layiq görüldü. Dünyanın nüfuzlu ədəbiyyat mükafatı olan "Buker"ın ("Booker Prize") 2023-cü il üzrə qalibi "Prophet Song" əsəri ilə İrlandiyalı yazıçı Paul Lynch oldu.

Ölkə həyatında da ötən il bir sıra yaradıcı şəxslər mükafatlara layiq görüldü. Prezident İlah Əliyevin martın 15-də imzaladığı sərəncamla Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədri, Xalq yazıçısı Anar Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında uzunmüddətli səmərəli fəaliyyətinə görə I-ci dərəcəli "Əmək" ordeni ilə təltif edildi. Ötən il Anara daha bir mükafat - Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şövkət Mirziyayev sərəncamı ilə "Dostluq" ordeni də təqdim olundu. Mərhum yazıçımız Mövlud Süleymanlı iyul ayında Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafında böyük xidmətlərinə görə "Şərər" ordeni ilə təltif edilmişdir. Yazıçı-tərcüməçi Nəriman Əbdülrəhmanlı Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev sərəncamı ilə Azərbaycan-Qazaxıstan ədəbi əlaqələrinin inkişafına verdiyi töhfələrə görə II dərəcəli "Dostluq" ordeni ilə təltif edildi.

Gənc şair Ulucay Akif Gənclər üçün Prezident mükafatına layiq görüldü.

Şair-tərcüməçi Səlim Babullağlu "Yangi ovoz" Mərkəzi Asiya Tarixçi Yazarlar Birliyi və "Əmir Teymur" Beynəlxalq Xeyriyyə Fondu tərəfindən "Turan Birliyi" medalı ilə təltif edildi.

17-21 iyun tarixlərində Rumıniyanın Krayova şəhərində keçirilən "Mihay Eminesku" Dünya Poeziya Festivalına qatılan şairlər Səlim Babullağlu və Jalə İsmayıl Beynəlxalq Mihay Eminesku Akademiyasının "Tərcümə mükafatı" və akademiyanın "Mihay Eminesku" medalı ilə təltif edildilər. Eyni zamanda, hər iki şair Avropa Mihay Eminesku Fondu və Beynəlxalq Mihay Eminesku Akademiyasının "Mədəniyyət Səfiri" adına da layiq görüldü.

* * *

2023-cü il AMEA-da başlanğıcı qoyulan yeni islahatlar mərhələsi kimi də xarakterizə edə bilərik. Ötən il - "Heydər Əliyev İli" çərçivəsində Akademiya da geniş elmi tədqiqat aparıldı, bir sıra mühüm tədbirlər həyata keçirildi. Xüsusilə, Humanitar Elmlər Bölməsi və onun elmi tədqiqat müəssisələrinin əməkdaşları Heydər Əliyev irsinin daha əhatəli öyrənilməsi üçün fundamental tədqiqatlar apararaq 30-a yaxın kitab, monoqrafiya, konfrans materialı və jurnalların xüsusi buraxılışını nəşr etdirdilər.

Akademiya da aparılan islahatlar nəticəsində elektron hərəkət geniş vüsət aldı, ilk dəfə olaraq "Türk Dilinə Xidmət" mü-

kafatları türkologiya sahəsində mühüm xidmətləri olan görkəmli alimlərlə yanaşı, Türk dünyasında önəmli yeri ilə fərqlənən dövlət təşkilatlarına və elmi qurumlara da verildi. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Türkiyə Cümhuriyyətinin Atatürk, Kültür, Dil və Tarix Yüksək Qurumunun "Türk Dilinə Xidmət" mükafatı ilə təltif edildi. Bu mükafat akademiya prezidenti İsa Həbibbəyliyə Türkiyə mədəniyyət və turizm nazirinin müavini Gökhan Yazqı tərəfindən təqdim edildi. Qeyd edək ki, "Türk Dilinə Xidmət" mükafatı Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müstəqillik illərində təltif olunduğu ilk beynəlxalq mükafatdır.

Ümumiyyətlə, 2023-cü il Akademiyanın beynəlxalq elmi əməkdaşlıqlarını gücləndirməsinin ən mühüm mərhələsi kimi səciyyəvləndirmək olar. Məsələn, ötən ilin noyabrında AMEA-da "Nobel mükafatına aparın yolun dərsləri: mif, reallıqlar, uğurlar və çağırışlar" mövzusunda keçirilən beynəlxalq elmi konfrans bu baxımdan əhəmiyyətli hadisə sayılmalıdır. Nobel mükafatına gedən yolun təcrübəsinin və dərslərinin öyrənilməsinə və yaradıcı yanaşmaları vacib sayan bu konfransın məqsədi alimlərimizi, yazıçılarımızı Nobel mükafatının təqdim etdiyi elmi istiqamətlərə doğru yönləndirməkdən ibarət idi. Bu sıradan, həmin ay reallaşan daha bir hadisəni də yeniləşmə, beynəlxalq əlaqələrin təması və ünsiyyət baxımından başlanan dalğının davamı kimi almalıyıq. AMEA prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli Akademiyada elmi prioritetlərin müəyyənləşdirilməsinə və Elmlər Akademiyasının beynəlxalq elmi əməkdaşlığının gücləndirilməsinə verə biləcəyi töhfələri nəzərə alaraq, dünya miqyasında tanınmış elm xadimi, türk dünyasının elm sahəsində ilk Nobel mükafatı laureatı, professor Aziz Sancarın AMEA-nın fəxri üzvü seçilməsi ilə bağlı təşəbbüs irəli sürdü və səsvərmanın nəticələrinə əsasən, Nobel mükafatı laureatı Aziz Sancar AMEA-nın fəxri üzvü seçildi.

Bu kontekstdə daha bir faktı - Xalq yazıçısı Kamal Abdulla və professor Rafiq Əliyevin birgə yazdığı "Kitabı Dədə Qorqud və qeyri-səlis məntiq" kitabını filoloji düşüncəmizin inkişafı üçün yeni perspektivlər açan nümunələr sırasında qeyd etməliyik. Bu araşdırma qeyri-səlis məntiqin yaradıcısı, görkəmli Azərbaycan-amerikan alimi Lütfi Zadənin xatirəsinə həsr olunub. Ötən il yanvarın 13-də "525-ci qəzet" tərəfindən nəşr edilən "Kitabı-Dədə Qorqud" və qeyri-səlis məntiq kitabının M.F.Axundov adına Milli Kitabxanada təqdimat-müzakirəsi keçirildi, dekabrın 6-da isə Librəff kitab mağazaları şəbəkəsinin Park Akademiyası filialında imza günü gerçəkləşdi.

Bələliklə, 2023-cü il daha çox forum, sərgi və yubileylər ili kimi səciyyəvləndirə bilərik. Əlbəttə, bunların heç biri ədəbiyyat demək deyil. Çünki ədəbiyyat ilk növbədə, əsərlər deməkdir. Bu kontekstdə ötən il nə qədər uğurlu mətnlər meydana qoyulub, - yəqin ki, bunu hər ədəbi sahə üzrə səsəndiriləcək məruzələr diqqətə çatdıracaq. Hər halda qeyd etdiyimiz bu təzahürlər də ədəbi mühitdə müəyyən dinamikanın yaranması, insan amilinin inkişafında ədəbiyyatın, estetik başlanğıcın rolunun nə qədər önəmli olması ilə bağlı müəyyən bir missiya yerinə yetirmişdir.

Vaqif YUSİFLİ

Filologiya elmləri doktoru

Əsrlər boyu poeziya Azərbaycanda milli sərvət sayılıb - şair sözü bütün dövrlərdə insanların mənəvi dünyasına işıq paylayıb, xalqın kədərində kədərli, sevincində sevincli, qələbəsində qalib olub. Şair sözü düzçörək, hava, su, torpaq kimi müqəddəs sayılıb. Əlbəttə, söhbət əsl poeziyadan gedir. Poeziya yenə bu əzəli-əbədi missiyanı şərəflə yerinə yetirir. O, yenə mənəvi dünyamızın, həyata, insanlara, gözəlliyə münasibətimizin meyarına çevrilməkdədir. "Azərbaycan xalqı şair xalqdır" ifadəsinin hansı mənada deyilməsinin fərqinə varmayaraq, hətta bu fikrin bir qədər yanlış olduğuna inansa da, belə bir həqiqəti sübut etməyə heç ehtiyac qalmır: **Biz poeziyasız yaşaya bilmərik.**

2023-cü ilin poeziya mənzərəsi haqqında müəyyən təsəvvür yaratmaq üçün biz müxtəlif ədəbi nəsilin yaradıcılığını əks etdirən şeir kitabları ilə tanış olduq. "Azərbaycan", "Ulduz" jurnallarını, "Ədəbiyyat qəzeti"ni vərəqlədik, "Ədalət", "525-ci qəzet"lərdə ədəbiyyat səhifələrinə diqqət yetirdik. Bizdə ümumi təəssürat belə oldu ki, doğrudan da, əsl poeziya nümunələri ilə qarşılaşırıq.

İndi isə çağdaş poeziyamızın uğurlarından, onun ictimai, mənəvi həyatımızda rolundan söz açmaq və əsasən, 2023-cü ilin poeziya mənzərəsi haqqında müəyyən təsəvvür yaradaq. Şeirimizdə adlar, ünvanlar çoxdur və bu yazıda hər bir şairin yaradıcılığından söz açmaq mümkün deyil. Amma mümkün olan odur ki, ayrı-ayrı problemlərin, sənətkarlıq məsələlərinin poeziyada necə əks olunduğuna diqqət yetirmək olar.

İkiminci illərdə müasir poeziyamızın avanqardları sayılan Bəxtiyar Vahabzadə, Nəbi Xəzri, Qabil, Məmməd Araz, Fikrət Qoca, Vaqif Səmədoğlu, Fikrət Sadiq, Musa Yaqub, Ələkbər Salahzadə, Məstən Günər, Camal Yusifzadə, Abbas Abdulla, Nüsrət Kəsəmənli, Məmməd Aslan, Zəlimxan Yaqub vəfat etdilər. Onların hər biri Azərbaycan poeziyasında əbədi iz saldıqları və Fikrət Qocanın Səməd Vurğuna həsr etdiyi şeirindən iki misra yerinə düşür bu məqamda: "Şair nəgmə kimi gəlir cahana, Nəgmə ölümünə mən inanmıram". Amma Azərbaycan poeziyası üçün qocalıq qorxusu yoxdur və şeirimizin ağsaqqalları - Nəriman Həsənzadə, Məmməd İsmayıl, Eyvaz Borçalı və artıq bu səlahiyyətə malik olan Sabir Rüstəmoxanlı, Ramiz Rövşən, Çingiz Əlioğlu, Ağasəfa, Əsrəf Veysəlli yaşca qocalarsalar da, şeirlərində inkişafdan geriləmə yoxdur. Ramiz Rövşən yenə bütün nəsillərdən olan oxucuların sevimli şairidir və hər

Biz poeziyasız

2023-cü ilin poeziyası haqqında bəzi qeydlər

dəfə yeni şeirləri ilə Ramiz Rövşənliyini təsdiq edir. Məmməd İsmayıl və Sabir Rüstəmoxanlı haqqında da "ustadi-əzəm" kəlməsini işlədirik.

Nəriman Həsənzadəyə - onun poeziya aləminə məxsus bir xüsusiyyət - həzinlik, kövrək hissələr, keçmiş - ötən günləri, sanki bu gündə yaşayır hissi onu tərk etmir.

Başqa bir qocaman şair - 84 yaşlı Əsrəf Veysəllinin şeirləri də belə həqiqəti sübut edir ki, doğrudan da, şair qocalmır. Əsrəf Veysəlli "altımışincılar" cərgəsində o qədər də məşhur olmayıb, yaradıcılığına həsr olunan resenziyaların, məqalələrin sayı da çox deyil. Heç haqqında dissertasiya və monoqrafiya da yazmayıblar. Amma Əsrəf Veysəlli bəlkə çoxlarımızın görmədiyində müasir poeziyamızın incilərini yaradır. Bu, o Əsrəf Veysəllidir ki, Qarabağ həsrətini qınağa çevirirdi:

*Ay Əsrəf, gülüncələr qoy bizə gülsün,
Sızlayan ürəyini yansı, tökülsün,
Başına daş düşsün, yıxılın ölsün,
Kiminsə əlindən Şuşası getdi.*

Şuşa indi əlimizdədir və Əsrəf Veysəllinin yeni şeirlərində onun Şuşalı günləri xatirə deyil. Yeri gəlmişkən, son illərdə Şuşa ilə bağlı yüzrlər şeirlər yazılıb, demək olar ki, poeziyada bir "Şuşanamə" yaranmaqdadır. Fikrimizcə, Vaqif Bəhmənlinin Şuşa ilində yazdığı "Bağışla mənə, əsgər..." şeiri bir nəslin etirafı kimi səslənir:

*Otuz il bundan öncə tarana getməliydim,
keşikçi durmalıydım Daşaltının qaşında.
Qoca-qaltak yaşında mən ölüb-itməliydim,
niyə sən öldün axı, cavan-cahil yaşında? -
Bağışla mənə, əsgər,
əsgər, mənə bağışla!*

*Nə üzvlə diri gəzəm...
sən də orda uyu, tək.
"Oğul", - deyib vaysımm,
hərlənir dəli kimi?!*
*Ananın göz yaşını içim Kəbə suyutək,
ruhunun ayağına döşənim xalı kimi...
Bağışla mənə, əsgər,
əsgər, mənə bağışla!*

Elçin İsgəndərzadənin Şuşalı şeirləri isə Şuşanı poeziyada obrazla çevirmək mənasında uğurlu bir addımdır. Yazdığı şeirləri Elçin İsgəndərzadə "Mənəm Şuşa dastanı" adlandırır. Hər bir dastanda sevinc də var, qəm də, kədər də və hər bir dastanın sonu sevgililərin xoşbəxtliyiylə başa çatır. Elçin İsgəndərzadənin "dastanı"nda da bu gedışata yalnız "duvaqqapma" istisna olunmaqla əməl edilib. Ancaq "Mənəm Şuşa dastanı"nda epasa məxsus çoxlu mənfi-müsbət obrazlarla qarşılaşırıq. Bu "dastan"da Elçinin-Şuşada doğulmuş bir şairin özü var, bir də həsrətini çəkdiyi doğma şəhər, şəhid evlər, Şuşadan əsən küləklər, yağışlar var...

*Bakıda Şuşa küləkləri əsir, hərdən,
Şuşa yağışları yağır.
Bir qərib oğlan keçir o küləklərdən,
işlanır o yağışlarda.
Küləklər Şuşa küləyi,
yağışlar Şuşa yağışı...*

Elçinin "Şuşa dastanı" hələ bitməyib. Xoşbəxt, azad Şuşa da onun şeirlərinin yolunu gözləyir. Zahid Xəlilin "Şuşa şeirləri", Xanım İsmayılqızının "Şuşa təsnifi", Elnur Uğurun "Şuşaya gedən yollar", Arzu Nehrəminin "Mənəm Şuşam" silsilə şeirləri, Əflatun Baxəliyevin "Qarabağ Azərbaycandır" şeirlər kitabındakı Şuşaya həsr olunan şeirlər, Tofiq Nürəlinin şeirləri, Gəray Göyyurdun "Şuşanamə"si, Rəşid Faxralının şeir və poemaları, Elxan Yurdoğlunun şeirləri, Teymur Kərimlinin "Şuşanaməsi"ndə Şuşanın tərənnümü Azərbaycanın dəyərlərinin tərənnümü kimi nəzərə çarpır. Mən burada Aprel döyüşlərinin və II Qarabağ müharibəsinin iştirakçıları olan qazi şairlərin "Barıt qoxulu sətirlər" kitabında toplanan şeirlərini də xatırlatmaq istəyirəm. Həmin kitabda 15 cavan qazi şairin müharibə, savaş duyğuları öz əksini tapıb. Emin Piri, Həsən Kür, Elvin İntiqamoğlu, Səbuhi Qurbanov, Oğuz Alparslan - ümumən bütün qazi şairlər odun-alovun içində, hətta ölümlə üz bəuz qaldıqları anda da Qələbəni və Vətəni düşünmüşlər.

*Salam, vətən, necəsən?
Şəhidlərin necədir?
Onlara söylə ki, darıxmasınlar,
Qisasımız qiyamətə qalmadı.
Sancıldı zirvəyə
Azərbaycan bayrağı!*

Oğuz Alparslan

2023-cü ilin poeziya nümunələrini biz ayrı-ayrı mövzular üzrə (vətənpərvərlik, təbiət, sevgi, insan amili) qruplaşdırıb müəyyən təhlillər aparmaq fikrində deyilik. Burada biz V.Q.Belinskiyinin 190 il bundan əvvəl söylədiyi bir fikri xatırlamaq istərdik. "O şey ki, əvvəllər çətinliklə və asta irəliləyir və inkişaf edirdi, indi asanlıqla və sürətlə irəliləyir və inkişaf edir. Bu isə yalnız o zaman mümkün olar ki, ədəbiyyat bekarçılıq əyləncəsinə çevrilməsin, cəmiyyətin şüuru olsun, sevişənlər və evlənənlər haqqında xırda-mırda şeir və nağıllarla məşğul olmasın, cəmiyyətin həqiqi güzgüsü olsun və nəinki ictimai rəyin düzgün əks-sədasını versin, habelə onun müfəttişi və nəzarətçisi olsun". Burada şeir sənətinin mahiyyəti ilə bağlı mühüm bir həqiqət öz ifadəsini tapır, yəni şair "bekarçılıq əyləncəsi"ni, cəfəngiyyətə qapılmasını, yaşadığı həyatın gözəlliklərini duysun, yazacağı şeirdə cəmiyyətin, insanların şüuruna, qələbəyə yol tapsın.

Biz müasir şeirimiz haqqında heç də bədbin təsəvvürdə deyilik. Azərbaycanda ən azı əlli şairin adını çəkərik ki, müasir poeziyamızda onların hər biri tanınır, oxunur və təbliğ olunurlar. Deyək ki, poetik üslubları ilə də seçilirlər. Bu nikbinlik şeirimizin müasir səviyyəsinin yetkinliyindənmi doğur? Əlbəttə, söhbət düzü-dünyanı bürümüş şeir horralarından getmir, əsl poeziyadan gedir.

*Gəzirəm Təbrizin küçələrini,
Gəzirəm qolbaqol,
dolanbadolan.
Çəkiram gözümə gecələrini
Təbriz pıçıldayır, -
xoş gəlib balam...*

Bu şeirin müəllifi Ramiz Qusarçaylıdır və xatırladaq ki, o, "Vətən" poetik epopeyasının müəllifidir, Azərbaycanın neçə əsrlik tarixini, bu yolda qələbələrini, bölünmələrini, parçalanmalarını, azadlıq uğrunda mübarizələrini, müstəqillik əldə etməyə qədər keçirdiyi ağırları, həyəcanları, itkiləri, uğurları bu poetik epopeya qədər son illərdə heç bir əsərdə görmədik. Ramiz Qusarçaylı şeirimizdə heca vəzninin bütün bölgülərindən faydalanır, əgər bu vəznin poeziyamızda müasir mərhələdə yerini, tutumunu izləmək istəyirsinizsə, onda Ramiz Qusarçaylının şeirlərinə nəzər yetirmək kifayətdir. Təkcə onun yox, son illərdə şeirləri ilə tez-tez rastlaşdığımız və heca vəzninin poetik özəlliklərini özündə əks etdirən bir neçə şairin də adını çəkə bilərik. Firuz Məmmədlinin, Əsrəf Veysəllinin, Musa Ələkbərlinin, Ağacəfər Həsənlinin, İbrahim İlyaslının, Aybəniz Əliyevin, Əlizadə Nurinin, İslam Sadıqın, Əli Rza Xələflinin, Arif Fərzəlinin, Sakit İlkinin, Ramiz Kərəmin, Süleyman Əlisanın, Anar Həbiboglundun, Rafiq Yusifoğlundun, Əli Nəcəfxanlının, İsmayıl İmanzadənin, İlham Qəhrəmanın, Ağamir Cavadın hecalı şeirləri bu vəznin yaxşı mənada göstəriciləri hesab oluna bilər.

Əlbəttə, istər heca şeiri olsun, istər sərbəst şeir, istərsə də əruz...Nazim Hikmət demişkən: tək ortada şeir olsun.

Sərbəst şeirin meydanı isə heç də daralmayıb. Hərçənd ki, bu əsrin əvvəllərində Aqşin Yeniseyin, Zahir Əzəmətin, Qismətin sərbəstdə yazılan şeirlərinin havası ümidlər yaratdı bizdə. Amma sərbəst şeirin bizim poeziyada özünəməxsus, kimsənin onu təkrar edə bilməyəcəyi Vaqif Bayatlısı var. Biz Səlim Babullaoglundun, Süleyman Abdullanın, Əlisəmid Kürün, Dəyanət Osmanlının, Kərəmətin, Rəfail Tağızadənin, Tərlan Əbilovun, Oqtay Şamilin sərbəst şeirlərinə artıq alışmışıq, onların şeirlərində sərbəst şeir ənənəsindən gələn cizgilər, naxışlar aydın görünür. Amma daha cavan şairlər: Emin Pirinin, Zərdüş Şəfinin, Aqşin Evrənin, Fərid Hüseynin, Günay Ümidin, Könül Arifin, Mirbəhrəm Əzimbəylinin, Ramil Əhmədin, Orxan Səffarinin, Səvinc Elsevərin, Seymur Sunun, Feyziyyə-

Yaşaya bilmərik...

Azərbaycan poeziyasının sevgi ərazisində yeni obrazlar - bu obrazların eşq-məhəbbət etiraf-ları, bu etirafardan doğan çılgınlıqları, üzüntüləri, Ayrılıq adlı bitib-tükənməyən günləri, ayları, illəri, qəm hücrələrindən boylanan tənhalıq acıları diqqəti cəlb edir. Bir-birinə meyilli olan iki qütb arasında, daha doğrusu, sevənlərin münasibətində Ayrılıq adlı "zəhərli bir külək" və "dar ağacı" meydan sulamaqdadır. Sevən oğlanlar sevdikləri qızdan, qızlar isə oğlanlardan incikdilər və bu inciklik, bəzən lap ifrat həddə çatır. Bu "kədərli" əhval-ruhiyyəni izlədikdə yenə Füzulinin misraları yada düşür: "Oğlanlara qızlar olsalar yar, Eşqə bulunur rəvaci-bazar". Amma elə Füzuli dövründə də, indi də bu "rəvaci-bazar" - könüllərin birliyi çox zaman baş tutmur.

XXI əsrdir və təbii ki, mənəvi dünyamızın hər sahəsində olduğu kimi, sevgidə, insanın bu ali münasibətində də dəyişmələr, "yeniləşmələr" baş verir. Əlbəttə, real həyatda nəzərəçarpan sevgisizlik halları, aldım-verdim və boşanmalar, əxlaqa, ailəyə zidd olan hadisələr hamımıza yaxşı tanışdır. Amma bu o demək deyil ki, həqiqi sevgi, füzuliyənə eşq sönüb gedir. Nə qədər ki, həyat var, milli-mənəvi dəyərlər var, sevgi də var.

nin, Şəhriyar del Geraninin, Ulucay Akifin, Eminqueyin, Alik Əlioğlunun, Nicat Məmmədovun, Aysel Əlizadənin, Rəbiqə Nazimqızının, Elvin İntiqamoğlunun, Fuad Novruzlunun, Xatirə Nurgülün sərbəst şeirləri isə yeni bir üslubi çalardan söz açmağa imkan verir. Bu haqda geniş söz açmaq olar, amma qısaca onu vurğulaya bilirik ki, adlarını çəkdiyim bu şairlər, ilk növbədə, düşüncə tərzinin özünəməxsusluğu ilə seçilir. Nədir bu özünəməxsusluq? Bəlkə yeni əsrin ab-havası, dünyamızın mürəkkəb, xaotik mənzərəsi? Bəlkə poeziyada ənənəvi, hətta daşlaşmış kanonları dağıdıb parçalamaq həvəsi? Bəlkə dünya şeirində yaranan yeni meyil və tendensiyalara qoşulmaq istəyi? Əlbəttə, bu "bəlkələr" in sayını yenə artırmaq olar. Amma bu "bəlkələr"lə deyil, onların hamısının yaradıcılığına aid edilə biləcək bir məqamı qeyd edək: Azərbaycan poeziyasının bu yeni nəslə bəzi istisnalar nəzərə alınmazsa, aparıcı missiyasını ifadə etməyə layiqdilər. Hərçənd ki; 1. onların şeirlərində dünyaya baxış bucağı əksər hallarda subyektiv hisslər burulğanından uzağa getmir. 2. Onlar sərbəst şeirlərində ritmə, melodiya o qədər də meyil eləmir, halbuki, hər hansı sərbəst şeir üçün bu iki komponent vacibdir. 3. Şeiri az qala danışıq ritminə kökləyirlər. 4. Darıxırlar bu şairlər, bəzən tənhalıqdan intihar həddinə də gəlib çıxırlar (bu fikir onların hamısına aid deyil). Yaşamaq gözəldir, xanımlar, bəylər!

Amma onların şeirlərindəki təzə, hər hansı mövzuya tamamilə fərqli yanaşma və poetik ifadə yeniliyi görəndə hər şeyi unudursan. Eminquey adlı gənc şairin bir sərbəst şeirini misal götürək: "Şəhid mənzərələri".

*Doğum günündə,
bayraqla bəzənmiş qırmızı tabutda
qızına hədiyyə gəldi şəhidim,
zavallı qız,
sanmışdı ki, atası gözlərini yumub
gizlənpaç oynayır,
"Ata, gözlərini aç,
oynamaq istəmirəm" ...
Dostum,
heç darıxma qaziliyindən,
şəhid dostlarının şəkillərinə baxıb köks ötürmə,*

*dostum, üzülmə,
hanı qolların?
dostlarınla birgə şəhid oldular.
ikiyə bölünən şəhid bədənlərinin arasından
Axır Araz çayı,
Qovuşur Qarabağa Azərbaycan.*

Son illərin poeziyasında şeirin bəzəyi olan təşbeh və metaforalara tez-tez müraciət olunur. Buna biz Qəşəm Nəcəfzadənin şeirlərində daha çox təsadüf edirik. Qəşəmin şeirlərində yerinə düşən, bəzən qəbul etmədiyən, sənə qəribə gələn və bəzən də orijinal təsir bağışlayan təşbehlər, metaforalar diqqəti cəlb edir. Məsələn, "Məktub yazmaq kimidi zəmini suvarmaq, həflər sümbüldü, sümbül torpağın barmaqlarıdır. Mən burdayam işarəsi" - burada həm tam və müfəssəl, həm də mükəmməl bənzətmələrdən istifadə olunub.

Ümumiyyətlə, XXI əsr Azərbaycan poeziyasının sənətkarlıq xüsusiyyətlərini araşdırarkən, belə bir qənaətə gəlirik ki, yeni əsrin poeziyasını təşbehlər və metaforalar poeziyası kimi səciyyələndirmək olar (mübahisəli olsa da).

Poeziyamızla bağlı müzakirələrdə həmişə belə bir sual da meydana çıxır - şeirimizin lirik qəhrəmanı özünü necə ifadə edir? O (lirik qəhrəman), şeirimizin "baş qəhrəmanı"na çevrilə bilirmi? Axı, istər nəsr əsəri olsun, istər dram əsərləri, istərsə də şeir, ədəbiyyatı qəhrəmansız təsvir etmək olarmı? Elə güman etməyin ki, biz sovet dövründə olduğu kimi "müsbət qəhrəman" iddiasında yığ və onların "mənfi qəhrəmanlar" üzərində qələbəsini arzular yırıq. Yox, bu sosrealizmdən qalan məlum "hökm-fərma" konsepsiyası artıq dəfn olunmuşdur. Keçən əsrin 60-cı illərindən başlayaraq - elə Sistemin özündə tədricən ədəbiyyatda qəhrəman probleminə münasibət dəyişməyə başladı (Bu haqda Elçinin "Sosializm realizmi bizə nə verdi" əsərini yüksək qiymətləndiririk). Ədəbi qəhrəman sxem üzrə yox, onun bütün müsbət və çatışmayan cəhətləri ilə nəsr əsərlərində təcəssüm etdi. Bəs poeziyada necə? Əslində, poeziyada bu proses çoxdan başladı. Şairlər lirik qəhrəmanın yönünü tərənnüm - vəsf lirikasından uzaqlaşdırıb

reallığa, həyatda, gerçəklikdə baş verən və onları düşündürən tələklü məsələlərə ünvanladılar. Bunu müstəqillik illərinin poeziyasında daha aydın hiss etdik. Şeirin özü - məzmunu dəyişdiyi kimi, onun lirik qəhrəmanı da dəyişdi, yeniləşdi. Mətləbi uzatmıyaq, şeirimizin yeni mərhələsində lirik qəhrəmanın çağdaş durumu ilə maraqlanaq.

Ən əvvəl onu qeyd edək ki, "lirik qəhrəman" ifadəsi ilə "lirik mən" arasında müəyyən fərqli xüsusiyyətlər olduğu məlum. Lirik qəhrəmanı biz daha çox obraz kimi qəbul edirik. Amma "lirik mən" də şair özünü ifadə edir. O, istər öz könül duyğularını izhar etsin, istərsə də gerçəklikdə, təbiətdə, dünyada, yaşadığı mühitdə hər hansı hadisəyə, obyektə münasibət bildirsən, öz daxili aləmini sərgiləyir. Beləliklə, "lirik mən" "lirik qəhrəman"ın missiyasını öz üzərinə götürmüş olur. Şeirimizin ikiminici illərində də biz "lirik mən" in aparıcı missiyasının şahidi oluruq.

Sevgi ömrü. "Yarəb, bəlayi-eşq ilə qıl aşına məni..." Füzulinin bu misrasını eşqin bütün zamanlar üçün səslənə biləcək bir bəyan hesab etmək olarmı? Axı, beş əsr ərzində cəmiyyət, mühit, ictimai və mənəvi həyat dəyişib, inkişaf edib. İndi Füzulinin, o böyük eşq-məhəbbət hakiminin "Nə müşgül dərd olursa, bulunur aləmdə dərmanı, Nə müşgül dərd imiş eşqin ki, dərman eyləmək olmaz" kədərli və kədərli olduğu qədər də romantik etirafına yer varmıdır? Amma bu eşq hakiminin bir beytini də xatırlayaq: "Eşqidir ol nəşeyi-kamil kimi, ondandır müdam, Meydə təsviri-hərərət, neydə təsiri səda". Deməli, eşq hakimi özündən sonrakı əsrlərin şairləri üçün nikbin bir tezis də formulə etdi. Azərbaycan poeziyasının sevgi ərazisində yeni obrazlar - bu obrazların eşq-məhəbbət etirafı, bu etirafardan doğan çılgınlıqları, üzüntüləri, Ayrılıq adlı bitib-tükənməyən günləri, ayları, illəri, qəm hücrələrindən boylanan tənhalıq acıları diqqəti cəlb edir. Bir-birinə meyilli olan iki qütb arasında, daha doğrusu, sevənlərin münasibətində Ayrılıq adlı "zəhərli bir külək" və "dar ağacı" meydan sulamaqdadır. Sevən oğlanlar sevdikləri qızdan, qızlar isə

oğlanlardan incikdilər və bu inciklik, bəzən lap ifrat həddə çatır. Bu "kədərli" əhval-ruhiyyəni izlədikdə yenə Füzulinin misraları yada düşür: "Oğlanlara qızlar olsalar yar, Eşqə bulunur rəvaci-bazar". Amma elə Füzuli dövründə də, indi də bu "rəvaci-bazar" - könüllərin birliyi çox zaman baş tutmur.

XXI əsrdir və təbii ki, mənəvi dünyamızın hər sahəsində olduğu kimi, sevgidə, insanın bu ali münasibətində də dəyişmələr, "yeniləşmələr" baş verir. Əlbəttə, real həyatda nəzərəçarpan sevgisizlik halları, aldım-verdim və boşanmalar, əxlaqa, ailəyə zidd olan hadisələr hamımıza yaxşı tanışdır. Amma bu o demək deyil ki, həqiqi sevgi, füzuliyənə eşq sönüb gedir. Nə qədər ki, həyat var, milli-mənəvi dəyərlər var, sevgi də var. "Bu sevgidir, mənim bələm, ömürlərdən uzun sevgi" (Ramiz Rövşən). Sevgi elə bir hissdür ki, qocalmaq qorxusu ona yaddır və qocalmayan şair Ramiz Rövşən son şeirlərinin birində yazır ki:

*Yavaş-yavaş sevdim səni,
Hər gün bir az da sevdim.
Ən çox bu qış sevdim səni,
Qarda, ayazda sevdim.*

*Gör, biz nə tez isinişdik,
Havalər soyuyanda.
Adamlar qalın geyinib,
Ağaclar soyunanda.*

*Qar altından baş qaldıran
Çiçəktək sevdim səni.
İstisənə qızındığım
Ocaqtək sevdim səni.*

*Hələ bu cür sevməmişdim
Ömrüm boyu heç kimi.
Səni sevdim qar üstündə
Yem axtaran quş kimi.*

*Qorxa-qorxa bu sübh çağı,
Nə baxırsan göyə sən?
Deyirəm ki, günəş çıxıb,
Qar əriyir, deyəsən...*

Ramiz Rövşeni sırf sevgi şairi adlandırmaq doğru olmazdı, amma onun son illərdə qələmə aldığı bir neçə şeirində sevginin necə gözəl bir hiss olduğu incələnir. Bu şeirdə nə ayrılıq əzablarından üzülən bir qəlbin feryadı duyulur, nə də ayrılıqdan sonra ürəyə axan qəm şölalələri. Əlbəttə, ayrılıq da sevginin gözə görünən və gözə görünməyən məlum və bütün əsrlər boyu Azərbaycan şeirinin sevgi qütübünü "özünküldürən" hissdür, duyğudur. Əgər ayrılıqdan ölüm-itim, hətta intihar sədası gəlmirsə və bu ayrılıq yaşanan sevginin təsdiqinə çevrilirsə, o zaman yaşasın belə ayrılıq...

2023-cü ilin poeziyası haqqında daha geniş və müfəssəl təhlillərlə Ədəbi proses - 2023 məqalələr toplusunda tanış ola bilərsiniz.

Elnarə QARAGÖZOVA

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu "Ədəbi təhqid" şöbəsinin aparıcı elmi işçisi, Fil.f.d., dosent

2023-cü ildə roman janrında izlənen əsas tendensiya Qarabağ, Vətən müharibəsi, Zəfərlə bağlı mövzuların bu böyük nəsr janrında həllinə edilən cəhdlərdir. Maraqlıdır ki, bu cəhdlər müxtəlif kontekstlərdə - mifik, realist, detektiv kontekstlərdə reallaşdırılmışdır.

2023-cü ilin nəsr mənzərəsinə həsr etdiyimiz bu yazıda əsas məqsəd ilin ədəbi mənzərəsində əks olunan aparıcı tendensiyaları müəyyən etməkdir. İlin ədəbi mənzərəsində həm janr eksperimentləri, həm yazıçılar tərəfindən əvvəlki əsərlərin tam fərqli, yeni variantda təqdimi, həm də əvvəlki ildə dərc olunan əsərlərin ədəbi prosesdə öz mövqeyini, aktuallığını saxlaması müşahidə olunur. Lakin məruzədə əsas diqqət yetirdiyimiz məqam Qarabağ və Zəfər mövzusunun bədii mətnədə reallaşma tendensiyaları və həmin bədii əsərlərin ədəbi prosesdə mövqeyi məsələsidir. Məruzədə məhz ədəbiyyatımızın qarşısında duran əsas vəzifənin - 44 günlük Vətən müharibəsinin və Zəfərin bədii obrazının yaradılması kimi mühüm ideoloji məqamın hansı səviyyədə, hansı janrlar kontekstində və hansı baxış bucağından reallaşdırılmasına dair fikir formalaşdırılmasına imkan yaradan bədii faktlar xüsusi vurğulanır.

2023-cü ilin nəsr mənzərəsində hekayə janrı önənəvi olaraq say üstünlüyü ilə diqqəti cəlb edir. Mütəhərrik və lakonik olduğu görə "Ədəbiyyat qəzeti", "Azərbaycan" və "Ulduz" jurnalları, "Kredo", "525-ci qəzet", "Türküstan", "Ədalət", "Azad Azərbaycan", "Xalq qəzeti" kimi ədəbi və qeyri-ədəbi mətbu orqanlar hekayə janrına həvəslə yer verirlər. İl ərzində hekayə janrı ilə bağlı həyata keçirilən layihələr - "Ədibin Evi" tərəfindən elan edilən Mir Cəlal adına hekayə müsabiqəsi, "Ulduz" jurnalının "Yeni nəsil: nəsr" özəl sayı və kulis.az saytının həyata keçirdiyi hekayə müzakirələri janrın inkişafını izləmək, yeni imzaların kəşfi baxımından xüsusi qeyd edilməlidir. Bu layihələr janra marağı artırmaqla yanaşı ədəbi prosesdə müəyyən aktivliyə də səbəb olması ilə yadda qaldı. Ədəbi cəmiyyətdə və müasir ədəbi prosesdə özünəməxsus yeri olan "Ulduz" jurnalının 2023-cü ilin iyun nömrəsi "Yeni nəsil: nəsr" sayı barədə özəl danışmaq istərdik. C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanası ilə ortaqlayihə çərçivəsində ərsəyə gələn bu buraxılış "Yeni nəsil: proza" devizi ilə təqdim edilib. Jurnalın baş redaktoru Qulu Ağsəs ədəbi prosesimiz üçün unikal bir addıma imza ataraq jurnalın bu nömrəsinin tərtibini gənc imzalardan olan Furqana həvalə edib. Furqanın təqdim etdiyi "Ulduz"un səhifələrində yeni nəsil imzalardan Orxan Saffarın, Təvəkkül Boysunarin, Orxan Cavarlınin, Sərdar Aminin, Nihat Pirin, Həmid Piriyevin, Orxan Həsəninin, Rəvan Cavidin, Na-

dir Yalçının, eləcə də Furqanın özünün hekayələri işıq üzünü görüb. Bu hekayələr içində Qarabağ, müharibə, hərbi mövzulara birbaşa yaxud mətnaltı işarə edən iki hekayəni xüsusi qeyd etmək istərdik. Belə hekayələrdən biri olan, Orxan Cavarlınin "Güzcü" hekayəsində baş qəhrəman və nəqlədiçi güzcüdür. Obraz olaraq məhz divar güzcüsünün seçilməsi də təsdufi deyil. Çünki kiçik əl güzcüsü yalnız bir şəxsin mübhm duyğularına tərcüman ola bilər. Əvvəlcə hətə vurulan güzcü bir ailənin həyatına, cızılıb binanın giriş qapısına vurulduqdan sonra isə bütöv bir məhəllənin həyatına şahidlik edir. Güzcünün bina girişindəki həyatında gördükləri daha maraqlı və rəngarəngdir. Xüsusilə sərxoşla görüş, onun cibindən çıxardığı, güzcüdə əks olunan "1993 may Ağdərə" imzalı üç gənc əsgərin fotosu və cəbhədə kontuziya alıb havalanan istedadlı cərrahla bağlı hekayət bu gündən dənənə, ağırlarımıza, itkilərimizə baxışı əks etdirir. "Dünya bir pəncərədir, hər gələn baxar gedər" ifadəsini Orxan Cavarlı dəyişərək dünyaya güzcüdən baxır, çünki pəncərə yalnız dünyanı göstərir, güzcü isə həm dünyanı, həm də ona baxan insanı əks etdirir. Orxan Həsəninin "Çiy balıq" hekayəsi hərbi hissədəki əsgər həyatına həsr edilib. Güzə ilə savaş və əsgərin yoldaşına ad günündə qadağanı pozaraq telefon tapıb mahni hədiyyə etməsi kimi detallar müharibədən kənar mühitdə hərbi həyatının təsviri mövzusunda uğurlu bir hekayənin meydana çıxmasına rəvac verib. Jurnalda toplanan hekayələr həm stilistika, həm də mövzu baxımından fərqli olduğundan çağdaş ədəbiyyatımızda hekayə janrının təzahürü haqqında ümumi fikir yürütməyə, janrın bu günü haqqında söz söyləməyə imkan verir. Müəlliflərin jurnalda təqdim etdikləri hekayələrin polifonikliyi janrın ədəbiyyatımızda klassik önənələri qorumaqla yeni inkişaf meyilləri ilə zənginləşdiyindən xəbər verir.

Bəhs edilən ilin ədəbi prosesində hekayə silsilələri də diqqəti cəlb edir. Novruz Nəcəfoğlunun "Kişilərin ömür yolu" silsiləsindən olan hekayələrinin "525-ci qəzet də, Alpaz Azərin "Yaddaş eskizləri" silsiləsindən olan hekayələrinin "Ədəbiyyat qəzeti"ndə yayımlanması oxucu marağına və nəsrin izlənmə motivasiyasının artmasına səbəb olmuşdur. İlin hekayə hesablarında görünən əsas imzalar: Anar, Elçin, Kamal Abdulla, Əlisəfa Azayev, Pərviz Cəbrayıl, İlham Əziz, Vaqif İsaqoğlu, Nəmin Kamal, Azər Qismət, Qərib Mehdi, İlqar Rəsul, Hədiyyə Şəfaqət, Sərdar Amin, Malik Atılay, Nurlana İşıq, Nüşabə Əsəd Məmmədli, Günəl Natiq, Pərviz Seyidli, Təvəkkül Boysunar, Saday Budaqlı, Vüsal Nuru, Nihat Pir, Vaqif Sultanlı, Mübariz Cəfərlı, Qəşəm Nəcəfzadə, Həmid Piriyev, Ulucay Akif, Sərdar Amin, Ayxan Ayvaz, Alpaz Azər, Vidadi Babanlı, Nəmin Kamal, Çinarə Ömray, Şərif Ağayar, Kənan Hacı, Aytac

Sahəd, Mirmehdi Ağaoğlu, Qan Turalı, Zemfira Məhərrəmli, Mübariz Ören, Varis, Nüşabə Əsəd Məmmədli, İlqar Rəsul, Turan Uğur, İradə Aytel, Oğuz Ayvaz, Samirə Əşraf, Emin Piri, Əli Çağla (Təbrizdən!), Aysel Fikrət, Vahid Məhərrəmov, Səma Muğanna, Təranə Vahid. Bu hekayə bolluğu içində Anarın ""Balaca Fuad"ın son xahişi", Elçinin "Salyerinin son günü: (Birpərdəli hekayə)", Kamal Abdullanın "Bir yaş mərasiminin yeddinci günü", Ulucay Akifin "Pul axtaranlar", Çinarə Nüsretlinin "Dərs", Mübariz Örenin "Dəli Əjdər", Aysel Fikrətin "Kaktus çiçəyi", Şərif Ağayarı "Arılarının səssizliyi", Orxan Cavarlınin "Kərəm haqlı idi" əsərləri ilin nəsr mənzərəsində seçilə və janra yeni baxış gətirə bilər.

Xalq yazıçısı Anarın neorealit hekayəsi olan "Kəbirlinskinin son etirafı" 2023-cü ilin ədəbi gündəmində rezonans doğurması ilə yadda qaldı. Belə görünür ki, Anar 1968-ci ildə tamamladığı "Dantenin yubileyi" əsərindəki bəzi məqamlarla 2023-cü ildə "Kəbirlinskinin son etirafı" hekayəsinin yazılması üçün zəmin hazırlaymış. "Kəbirlinskinin son etirafı" hekayəsi Həcərin Feyzulanı xəstəxanada ziyarəti ilə başlayır. Bu dəfə yazıçı "Dantenin yubileyi" əsərinin əvvəlindəki deyingən Həcəri yox, əsərin sonunda Feyzullaya rəhmli davranan, onu anlayaraq Həcəri oxucuya təqdim edir. Deməli, Anarın Dantenin yubileyində əsas inkişaf etdirdiyi, transformasiyaya uğratdığı obrazlardan biri də məhz Həcərdir. Ölüm yatağında olan Kəbirlinski də deyişib, artıq əvvəlki kimi sadələvh deyil, Həcərin onu ovtduğunu, sağalib ayağa qalxmayacağını, əslində teatrdan heç kimin onu axtarmadığını yaxşı bilir. Amma ilk dəfə Həcərin sözlərinə inandığını göstərərək sonuncu rolunu mükəmməl ifa edir. Fikrimizcə, 2021-ci ildə dərc olunmuş hekayəsini "Təhminin son sirri", 2023-cü ildə dərc olunmuş hekayəsini isə "Kəbirlinskinin son etirafı" adlandıran yazıçı bununla illər öncə başladığı süjetlərin son akkordlarını vurmaqla yanaşı, həm də oxucuya məlum obrazın yeni qatlarını, aspektlərini açır, həmin obrazların alternativ, transformativ variantını məhz müstəqillik dövrünün yazıçısı Anar olaraq təqdim edir. Anarın "Balaca Fuadın son xahişi" hekayəsi isə "Macal" və "Gürcü fəmiliası" əsərlərinin dekonstruktiv-sinkretik bədii həllinə əsaslanan neorealit hekayədir. Bu hekayəsində də Anar yeni yaradıcı istiqamətinə uyğun olaraq oxuculara məlum əsərinin qəhrəmanlarını əvvəlki əsərə nisbətə alternativ seçimlərinin nəticəsində yaşadıkları həyat kontekstində təqdim edir.

Aysel Fikrətin "Kaktus çiçəyi" hekayəsi lakonik olsa da, məğz baxımından böyükdür. Hekayə ailə quran bir qadının öz ata evindən ayrılması kimi sıradan, amma əslində sıradan olmayan bir hadisənin fonunda insanın həyatı və bu həyat yolunda seçim imkanlarının, seçim cəsarətinin oynadığı

roldan söz açır. Müəllif kaktus çiçəyini ata evindən ayrılan qadınların təhtəlşüüründəki doğma ocaq həsrətinin simvolu kimi təqdim edir.

Ulucay Akifin "Pul axtaranlar" hekayəsində retrospeksiya, müəllif təhkiyəsi önə çıxsa da əsas diqqətcəkən məqam müəllifin nəqlətmədə təfərrüatlarla varma meyli və məhz xatirə-detallar vasitəsilə məğzi açma cəhdidir.

Çinarə Nüsretlinin "Dərs" hekayəsində atası aprel döyüşlərində həlak olmuş şagirdin - Azərbaycanın Milli Qəhrəmanının oğlu Muradın obrazı vasitəsilə müharibə, müharibə yaraları, arxa cəbhə, ata-oğlu, müəllim-şagird, insan-insan konteksti önə çəkilir.

Esselər və felyetonlar. İlin ədəbi mənzərəsində Elçin, Kamal Abdulla, Yunus Oğuz, Rəşad Məcrid, Qulu Ağsəs, Nərgis, Rəvan Cavid, Şahanə Müşfiq, Aytac Sahəd, Mehman Qaraxanoğlu, Rüstəm Kamal, Türkan Turan imzaları oxucuya janrın estetikasından tam zövq alma imkanı verir. Esse janrı sahəsində yaddaqalan məqam Yunus Oğuzun esselərin "Mən Şuşada yazıram", felyetonların isə "Deyirəm oyan, gözünü aç, ayağa dur! İstəmir" başlığı ilə oxuculara təqdim edildiyi "Felyetonlar və esselər" toplusunun çapı və Rəşad Məcridin "Qələmsiz yazılanlar: status-esselər" silsiləsinin yeni çalarlarla davam etməsi oldu.

2023-cü ildə felyeton janrı da öz yaşayışını sürdürməkdə davam etdi. Felyeton janrında 2023-cü ildə sözünü deyən əsas imzalar Yunus Oğuz, Elçin Bayramlı və Mətanət Məmmədova oldu. Elçin Bayramlınin "Hər gün yalan danışın", Mətanət Məmmədovanın "Bank-bank...", "Maşallah", "Mədəniyyət küloyi", "Pul yığmaq məsələsi", "Saqız", "Tərzi-dəb", "Bizə həkim lazımdır...", Yunus Oğuzun "Əsəbləşmə...düzlər...", "Hə...necədir, sənincün?": Ziqzaqlar silsiləsindən" felyetonları janrı yaşadır.

Roman və povestlər. 2023-cü ildə dərc olunan povestlər sırasında Xalq yazıçısı Anarın "Azərbaycan" jurnalının 9-cu nömrəsində dərc olunan "Əcəl" povesti öz özəlliyi ilə seçilir. Belə ki, Anar neorealit cərəyanı kontekstində "Qırmızı limuzin" hekayəsinin və "Təqib" ssenarisinin əsasında qələmə aldığı bu əsərdə qeyd edilən mətnlərin süjet və motivləri üzərindən, istinad texnikası ilə tam yeni bir əsər təqdim edir və yeni mesajlar verir.

Qarabağ və Zəfər mövzusu povest janrında da aktualdır. Rəfiqə Sadıqovanın "Talesizlər şəhəri" povestində 44 günlük Vətən müharibəsində qazanılmış böyük Zəfər və Qarabağdakı quruculuq işlərindən bəhs edilir. Aqşın Hacızadənin "Göyçədən başlanan şəhidlik yolu" povesti isə Birinci Qarabağ müharibəsinə, "Babək 44" taborunun kəşfiyyatçısı və rabitəçisi, şəhid Mehdi Əmirxan oğlu Məhərrəmovə həsr edilmişdir.

İlin povest janrında xatirə, ithaf tendensiyası aktualdır. Bu məqam Aqil Abbasın Abdal-Gülablı Şakirin xatirəsinə həsr etdiyi "Çay qırağında bitib, susuz qalan ağacların sağlığına...", Azad Qaradərəlinin İkinci Qarabağ müharibəsinin yeganə qadın şəhidi Arəstə Baxışovanın xatirəsinə həsr etdiyi "Sevgilim Vətən" povestlərində özünün qabarıq ifadəsini tapıb.

2023-cü ildə roman janrı Mübariz Cəfərlinin "Möhlet", Kənan Hacınin "Dünyanın damı", Hidayətin "Burdan min atlı keçdi", Elçin Hüseynbəylinin "Pərixan", Vahid Məmmədlinin "Leyli və Məcnun", Mübariz Cəfərlinin "Zirvə", Hüseynbala Mirələmovun "Ənvər Paşa", Hədiyyə Şəfaqətin "Uzaq adamlar", Orxan Həsəninin "Və dalğalandı yaddaş tarlası", Nərmən Abdullayevanın "Yad adam", Xəyal Hüseynovun "Paralel sevgi", Rüşət İsgəndərzadənin "Əks-dejavü", Ayaz İmranovun "Gizli qapı", Tahir Əlinin (Əlizadə) "Mişoppa", Nicat Məmmədovun "Əlifba sırası ilə", Natəvan Dəmirçioğlunun "Açar", Fəxrəddin Qasımoğlunun "İkibaşlı əjdaha", Arif Alimin "Tülək", Rasim Qaracanın "Zülmətdə alatoran", Vahid Məmmədlinin "Leyli və Məcnun", Əlisəfa Azayevin "Qarlı zirvə", Vüsal Nurunun "Çəhrayı buludun adamları", Günel Natiqin "Kişilərə dur deyin", Müşfiq Abbasovun "Şeytanın siması" əsərləri ilə təmsil olunur.

Elçin Hüseynbəylinin "Pərixan" romanında Şah İsmayılın nəvəsi, I Təhmasibin qızı, naibüssəltənə Pərixan obrazı əsərin mərkəz sütunu olsa da, yazıçı bu obraz vasitəsilə Səfəvi xənadanın başlanğıcı, I Təhmasib, I Şah Abbas dövrünün bədii xronikal təsvirini verməyə, mövzunu janrın imkanları çərçivəsində reallaşdırmağa nail olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, əsərin sonluğundakı qeyri-müəyyənlik, cəzbedici təsvirlər, obrazın tarixi kontekstinə bir qədər avanqard yanaşma oxucunu mətnə cəlb edir. Mübariz Cəfərlinin "Möhlet" romanı isə müəllifin magik realizm xəttinə sadıqlığını təsdiqləyir. Adəm, Həvva, Xəliq obrazlarının adlarının simvolikası isə sadə insan kontekstindən dini arxetip səviyyəsinə qədər yüksəldildiyi əsərin əsas mesajı Xəliqin Adəmə vəsiyyətidir: "Adəm səbrli, təmkinli olsa özünə qalib gələcək".

Dedektiv romanlar müəllifi Əlisəfa Azayevin "Qarlı zirvə" romanı Ümummilli lider Heydər Əliyevin həyat yoluna həsr edilmişdir. Romanda ulu öndərin ömrünün və siyasi fəalliyətinin Moskva, Naxçıvan, Bakı dövrləri, Heydər Əliyevə xalq sevgisi, dövlətçilik tariximizin çətin və şanlı tarixi işıqlandırılır.

Rusdilli azərbaycanlı yazıçı Tahir Əlinin (Əlizadə) "Azərbaycan" jurnalında çap olunmuş "Mişoppa" romanı da 2023-cü ilin ədəbi kontekstinə daxil olmuşdur. Bu roman magik realizm cərəyanının ədəbiyyatımızda fərqli ampulada realizə olunması ilə yadda qaldı.

2023-cü ildə roman janrına avanqard - eksperimental yanaşmanı Nicat Məmmədovun "Əlifba sırası ilə" avtofikşn romanı təmsil edir. Rüstəm Kamalın "Yurd yerindən yuxular" əsəri də avtofikşn janrına professional yanaşma ilə yadda qaldı.

İlin roman kontekstində ən maraqlı və əks-sədali nəsr əsərlərindən biri Vüsal Nurunun qələminə məxsus, "Əsərdəki obrazlar uydurmadır, amma kim istəsə özünə, dostuna bənzədə bilər" epigraflı "Çəhrayı buludun adamları" kuryoz-fentezi romanı oldu.

Günel Natiqin "Kişilərə dur deyin" romanında Qaradivar şəhəri fantastik topusunda baş verənlər kontekstində feminist çalarlar qabarıq görünsə də əslində əsərdə əsas olan ümumiyyətlə gender mesajlarıdır.

Firuz Mustafanın 2023-cü ildə dərc olunan "Qapı" romanı 80-ci illərdə yazılıb, lakin nə o zaman, nə də 90-cı illərdə nəşr edilməyib. Roman ilk dəfə bu il ədəbi prosesə tam şəkildə təqdim edilmişdir. Firuz Mustafanın "Qapı" romanı repressiya mövzusunun tam fərqli rakursdan işləndiyi əsər kimi diqqəti cəlb edir.

2023-cü ildə roman janrında izlənen əsas tendensiya Qarabağ, Vətən müharibəsi, Zəfərlə bağlı mövzuların bu böyük nəsr janrında həllinə edilən cəhdlərdir. Maraqlıdır ki, bu cəhdlər müxtəlif kontekstlərdə - mifik, realist, detektiv kontekstlərdə reallaşdırılmışdır. Məsələn Fəxrəddin Qasımoğlunun "İkibaşlı əjdaha" romanı Vətən müharibəsi mövzusunun fərqli kontekstdə - Bakıya terror törətmək məqsədilə göndərilən "Korramal"ın ələ keçirilməsi dedektiv süjeti vasitəsilə təqdim edilir. Yazıçı-hüquqşünas Əlisəfa Azayevin "Mübariz cəsurluğu" romanı da dedektiv romanlar müəllifinin mövzuya fərqli yanaşmaları ilə yadda qalır. Arif Alimin "Tülək" əsəri isə Qarabağ müharibəsinin arxa cəbhəsinə həsr edilib. Romanda savaş zamanında yaşayan insanın həyatı, ağrı-acıları, döyüşçü taleyi kimi məqamlar işıqlandırılır. S.Qarayevin "N sayılı qəhrəmanlıq" romanının əsasını elmlə bədii ədəbiyyatın sintezini özündə ehtiva edən akademizm cərəyanı təşkil edir və Vətən müharibəsinə fərqli kontekstdə tərənnüm edən bu romanın tədqiqi akademizm cərəyanının ədəbiyyatımızda təzahür xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsi baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Bir sıra hallarda 2022-ci ilin sonunda çap olunan romanlar 2022-ci ildən daha çox 2023-cü ilin ədəbi proses mənzərəsində görünür. Növbəti ilin ədəbi prosesində mövqeyini saxlayan romanlar təkrar nəşr və təqdim olunur. Buna misal olaraq 2023-cü ilin 14 sentyabrında Əli Kərim adına Sumqayıt şəhər Poeziya Evinde yazıçı-publisist Yunus Oğuzun "Cığır" tarixi romanının qeyri-hökumət təşkilatının təşəbbüsü və dəstəyi ilə təkrar nəşrinin təqdimatı və general-mayor şəhid Polad Həşimovun ailə üzvləri ilə görüşünün keçirilməsini qeyd edə bilərik. 44 günlük Vətən müharibəsinin və Zəfərin bədii salnaməsi olan "Cığır" romanı ölkə xaricində də böyük maraqla qarşılanmış və 2023-cü ildə özbək dilində nəşr edilmişdir. Daşkənddəki Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzinin təşəbbüsü ilə çap edilən kitabı orijinaldan özbək dilinə dosent Gülbahar Aşurova çevirib.

2024-cü ilin ədəbi prosesinin ilkin konturları. Ədəbi proses müşavirəsinin təqdim olunduğu zaman 2024-cü ilin ilk yarısına təsadüf etdiyi üçün artıq növbəti, yaranmaqda olan ədəbi gündəm haqqında da söz demək mümkündür. 2024-cü ilin yarımillik ədəbi gündəmində görünən irihəcmli nəsr nümunələri - Əfşan Yusifqızının "Bədirlənmiş ay" romanı, Əli Rzadənin "Cənab Leytenant" romanı və digər nəsr nümunələri növbəti ilin də nəsr mənzərəsində Qarabağın tarixi, Vətən müharibəsi, Zəfər ilə bağlı əsərlərin üstünlük təşkil edəcəyindən xəbər verir.

2023-cü il Azərbaycan dramaturgiyası müasir ədəbi tendensiyalar kontekstində

Şəhanə ƏLİYEVƏ

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

2020-ci illər nəinki Azərbaycan, ümumilikdə dünya dramaturgiyasında dəyişikliklərlə yadda qaldı. İstər postpandemiya dövrü, istərsə də son texnoloji yeniliklər dramın mahiyyətində və dram növünə tələbatda köklü dəyişikliklərə gətirib çıxartdı: həyatın gedişi, hadisələrin sürətli olaraq bir-birini əvəz etməsi baş verənlərin uzunmüddətli yaddaşda qalmasına imkan vermir, qısamüddətli yaddaş isə daha çevik, birbaşa informasiya ötürən formalar tələb edir. Müasir dünyada hadisələrin, ideyaların çatdırılması və dərkə alternativ üsullarla gedir: internetin bəşəriyyətə açdığı imkanlar baş verənlərin daha sürətli çatdırılmasına və anında reaksiya verilməsinə şərait yaradır. Bir-birini sürətlə əvəzləyən informasiya seli, yeni ideyalar axını qısamüddətli yaddaşdan uzunmüddətli yaddaş keçməyə imkan tapmayaraq sanki qeyb olurlar. Düşünürük, məhz bu səbəbdən hadisə və situasiyaların uzunmüddətli yaddaşda qalaraq bədii dərkənin mümkünsüzlüyü klassik anlamda qəbul etdiyimiz dram əsərlərinin meydana çıxmasına şərait yaratmır. Və bu hal təkə bizdə yox, o cümlədən dünya dramaturgiyasında da müşahidə edilir. Bəs bu əvəzlənmə hansı istiqamət üzrə gedir? Hansı tendensiya klassik və müasir dram nümunələrinin yerini tutmağa daha iddialıdır? Bu suala cavab vermədən öncə hal-hazırda dram nümunələrinin, daha dəqiq ifadə etsək pyeslərin məzmun və funksiyasına nəzər salmaq lazımdır. Amma ilk öncə günümüzdə daha çox işlənen pyes təyininin işləkliyinə də diqqəti cəlb etmək istərdim. Çünki müasir mətnlərdə pyes təyini demək olar ki, digər təyidləri sıxışdırıb çıxarmış, dramın janrlar üzrə bölgüsü müəyyən qədər aradan götürülmüşdür. Aydın Talıbzadənin də ifadə etdiyi kimi, "oyun yazarları əksərən janr definisiyalarından qaçıb, sanki onlara etiraz edib öz bədii mətnlərini, sadəcə "pyes" adlandırmaq, əsərlərini janrsız-filansız tanıtmaq fayətlənirlər".

Müasir ədəbi prosesdə dramın mövqeyinə nəzər yetirdikdə əsas qırmızı xətt kimi keçən məqam dramın mahiyyətində və funksiyasında baş verən dəyişiklikdir: belə ki, ümumi mənzərəyə nəzər yetirdikdə görə bilərik ki, artıq ali ideyalar yox, konkret istiqamətli layihələr aktualdır.

Müasir ədəbi prosesdə dramın mövqeyinə nəzər yetirdikdə əsas qırmızı xətt kimi keçən məqam dramın mahiyyətində və funksiyasında baş verən dəyişiklikdir: belə ki, ümumi mənzərəyə nəzər yetirdikdə görə bilərik ki, artıq ali ideyalar yox, konkret istiqamətli layihələr aktualdır. Xüsusilə sinkretik növ olan dramaturgiya bir neçə sənət istiqamətinin elementlərini özündə ehtiva etdiyindən, sanki ədəbi materialın arxa planda olduğu, daha çox performativ, hər hansı layihənin tərkib hissəsi kimi ortaya çıxan dram nümunələrinin sayı artır. Məlumdur ki, dram əsəri səhnədə oynanılmaq üçün yazılır və dram mətnlərinin funksiyasının dəyişməsi tamamilə fərqli tendensiyaların meydana çıxmasına gətirib çıxarır.

Son illərdə dünya səhnəsində müşahidə edilən immersiv və interaktiv teatr, rəqəmsal və hibrid teatr, inklüziv teatr, sosial teatr, xüsusi yönümlü və açıq hava teatrı, disiplinlərarası və əməkdaşlıq teatrı kimi istiqamətlər dramın funksiyasını daha çox sosial istiqamətə yönəldir. Obrazlar teatrından göstəri (performans) teatrına qədər yol keçmiş dramaturgiya klassik dram nümunələrinə alternativ sosial-psixoloji tələqin performansını ortaya qoyur.

2023-cü il Azərbaycan dramaturgiyası üçün bir neçə cəhətdən əlamətdar oldu. Azərbaycan milli teatrının yaranmasının 150 illik yubileyinin qeyd edilməsi, "Azərbaycan dili və ədəbiyyatı" forumunun, "Azərbaycan teatrı - 150: inkişaf perspektivləri" adlı teatr forumunun keçirilməsi, bir sıra beynəlxalq layihələrlə əməkdaşlıq və müasir dünya dramaturgiyasında gedən ən son proseslərin izlənməsi baxımından

2023-cü ilin ədəbi tənqidi

Qurbət MİRZƏZADƏ

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Adətən ədəbi gedişatın inkişaf meyllərini, yadda qalan fakt və hadisələrini onilliklər üzrə yuvarlaq bir zaman kəsiyində dəyərləndirmək bir ənənə halını almışdır. İndi beş və hətta on beş ilin ədəbi prosesini təhlilə yönəltmək cəhdləri ilə də rastlaşmaq olur. Ancaq elə bir ilin - kiçik zaman vahidinin içərisində böyük hadisəyə çevrilə biləcək yadda qalan əlamətdar hadisənin baş verməsi də istisna deyil. Bu bəlkə də ilk baxışda bir zaman şərtiliyi kimi nəzərə çarpa bilər. Belə bir zaman şərtiliyinin içərisində mütləq həqiqətdən uzaq, heç nəyi ilə yadda qalmayan, boşluqlara sürüklənən ədəbi nümunə qeydə alınma bilməz.

Əlbəttə, ədəbi tənqidin elmi-nəzəri siqləti, meyar, yanaşma prinsiplərinin obyektivliyi, obyektiv səviyyəyə nə dərəcədə yiyələnməsi bədii mətn üzərində təhlil zamanı üzə çıxır. Əlbəttə, uzun illər (hətta onilliklər boyu) ədəbi tənqid sahəsində fasiləsiz, səmərəli fəaliyyəti ilə seçilən Akif Hüseynlinin, Elçinin, Tehran Əlişanoğlunun, Vaqif Yusiflinin, Kamal Abdullanın, Rəhim Əliyevin, Vilayət Quliyevin, Şirindil Alışanlının (rəhmətlə anırıq) Nizaməddin Şəmsizadənin (şəfa diləyirik), Bədrixan Əhmədlinin, Nizami Cəfərovun, Məti Osmanovun, Cavanşir Yusiflinin, Elnarə Akimovanın, Təyyar Salamoğlunun, Rüstəm Kamalın, Bəsti Əlibəylinin, Lalə Həsənovanın, Nərgiz Cabbarlının, Seyfəddin Hüseynlinin, Mətanət Vahidin ən yaxşı ədəbi-tənqidi yazıları nümunə olaraq qalır. Keçən ilki ədəbi tənqidin ümumi mənzərəsinə nəzər salarkən müşahidə olunan ilk təəssürat onun ölkə həyatında baş verən ictimai-siyasi proseslərlə ədəbi, elmi-nəzəri fikri paralel və vəhdət halında götürmək tendensiyası ilə diqqəti çəkir. AMEA-nın müxbir üzvü Tehran Əlişanoğlu əvvəlcə kitab (toplu), daha sonra "Ədəbiyyat qəzeti"ndə (16 dekabr 2023-cü il) dərc etdirdiyi məruzə-icmal mətninin adını Şuşa ilə əlaqələndirir - "Şuşa ilində ədəbi tənqid"! Burada tənqidçinin Azərbaycanın tarixi taleyində baş verən mühüm ictimai-siyasi, hərbi-strateji, sosial-iqtisadi məsələlərə ədəbiyyatın münasibəti, ədəbi tənqidin qələbə ruhlu ədəbi düşüncəni təhlil müstəvisinə çıxarmaq söyləri xüsusilə diqqət mərkəzinə çəkilir. Təhlil və yanaşmalarda "Qarabağ haqqında romanlar nə üçün yazılır?" kimi fikirlər səsləndirən tənqiddən və ona haqq qazandıran ad və imzalarından imtina edil-

məsi bir taktiki gediş və tənqidçi ustalığı kimi dəyərləndirilə bilər. Əməli iş keçmək, hərbi-iqtisadi qüdrət, özünə güvən, mükəmməl ordu quruculuğu sayəsində nail olunan qələbənin sevincini yaşamaq reallığı Tehran Əlişanoğlunun yazısına analitik təhlil və düşüncə təzəliyi aşılaya bilir.

Onu da bəri başdan qeyd edək ki, 2023-cü il ədəbi tənqid üçün yubiley ili kimi yadda qaldı. Azərbaycan ədəbi tənqidinin tanınmış nümayəndəsi - tənqidşünaslığının banisi, akademik Kamal Talıbzadənin 100 illiyi altmış ildən artıq bir dövrdə elmi-nəzəri, təşkilati işlərdə fəaliyyət göstərirdi doğma divarlar arasında - AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunda, Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin Muzey Mərkəzində, Azərbaycan Yazıçılar Birliyində elmi sessiya və yubiley tədbiri səviyyəsində keçirilmişdir. "Akademik Kamal Talıbzadə" kitabı institutun "Sənətkarın elmi pasportu layihəsindən 42-ci nəşridir.

Kitabda Kamal Talıbzadə "Ədəbi-tənqid fikrinin patriarxi" (İsa Həbibbəyli) olmaqla yanaşı, həm də bir elm təşkilatçısı, gənc ədəbiyyatşünas kadrların yetişməsinə də əvəzsiz xidmətləri olan görkəmli alim, bir şəxsiyyət olaraq "Kübarlıq məktəbi"nin layiqli davamçısı və nümayəndəsi kimi "Şaiqanə yad etmək istəyi" özünü qarşıya şəkildə nümayiş etdirməkdədir.

Akademik Kamal Talıbzadə ədəbi tənqid məktəbinin layiqli yetirmələrindən biri olan Vaqif Yusiflinin 75 illiyi münasibətilə işıq üzə görünən məqalələr toplusu "Tənqidimizin Vaqifi" adlanır. Məqalələrdə Vaqif Yusiflinin tənqidçi fitrəti, ədəbi prosesin ən qaynar nöqtələrində müntəzəm və fasiləsiz "gəzişmə məqamları" barədə təfərrüatlı təhlillər aparılır. Füzuli aşiqi, muğam sevdalısı olan tənqidçinin "Ədəbi həyat"da yeri, mövqeyi qədirşünaslıqla dəyərləndirilir.

Vaqif Yusiflinin mərhum tənqidçi Şamil Salmanovun anadan olmasının 90 illiyini "Azərbaycan" jurnalının 12-ci sayında "Şair kimi doğuldu, amma professor oldu" məqaləsində şair kimi ədəbi aləmə gələn, daha sonralar şairlikdən şeirin təhlil və şərhinə keçid edən, ömür boyu poeziyanın, ədəbi-tənqidi fikrimizin paralel şəkildə tədqiqi istiqamətində fəal yaradıcılıq axtarışları aparən tənqidçi barədə əyani təsvir yaradır.

"Azərbaycan" jurnalı ədəbi gəncliyin yaradıcılığına öz səhifələrində səxavətlə yer ayırdığı kimi, onların poetik axtarışlarının mövzu və sənətkarlıq xüsusiyyətlərini, əsas aparıcı meyllərini təhlil edən yazılara da eyni həssaslıqla yanaşmağa üstünlük verir. Ədəbi gəncliyin dəyişməz şərhçisi Vaqif Yusiflinin təxminən on-on üç ilin şeir təsərrüfatını təhlil edən silsilə məqaləsindən birinci məqalədə müharibə, qaçqın və köçkün həyatının, ən nəhayət, qələbə müjdəli qələmi silahla əvəzləyən şəhid - qazi şairlərin və arxa cəbhədə ürəyi döyüşən əsgərin yanında onların poetik dünyasını incələyən mülahizələri özünün diqqətçəkici xüsusiyyətləri ilə seçilir.

İlqar Fəhmi "Ədəbiyyat qəzeti"ndə dərc etdirdiyi yazısının adını heç də təsadüfi olaraq belə adlandırmayıb: "Gənclər üçün ən çox yazan tənqidçimiz..." Həmin məqalədə irəli sürülən bir mülahizə də son dərəcə obyektiv səciyyə daşıyır:

"Gənclər haqqında ən çox yazan tənqidçimiz deyərək, ilk olaraq o yada düşür. Bölgədə yaşayan yazıçılarımız haqqında ən çox yazan tənqidçimiz deyərək, o yada düşür. AYB tədbirlərində ən çətin məruzələrdən danışırkən, o yada düşür... Öz vicdanı, öz zəhmətkeşliyi və təəssübkeşliyi ilə..." ("Ədəbiyyat qəzeti" 8 aprel 2023-cü il).

"Ədəbi gəncliyin axtarışları"nda müəllifin "özünü təkrar qorxu və həyəcanı" yaşaması da başa düşülür. Bu, həm də gənc qələmləri müntəzəm izləməkdən, imzalar bolluğunda uzunmüddətli müşahidələrdən irəli gələn bir xüsusiyyətdir.

Ədəbi tənqidi tele-radio, kino studiya, tərcümə və ən nəhayət, "Azərbaycan" jurnalının baş mühərriri kimi fəaliyyətə "qurban verən", Əməkdar incəsənət xadimi İntiqam Qasımzadənin 80 illiyi elə həmin aylıq nəşrin səhifələrində qeyd olunur, yubiley ölkənin baş yazarı Anar "Teleqram" göndərir, gənclik dostunun çoxlarına məlum olmayan, gizli qalan şairliyindən, şairlikdən və professor olmaq istəklərindən imtina etmək cəhdlərindən səmimi söhbət açır, Şuşada anadan olan yubileyin 80-ni Qarabağın tacı və mədəniyyət beşiyi olan həmin məkanda qeyd etmələrini də yağılardan bir *intiqa*m hadisəsi kimi mənə daşdığını qürurla qeyd edir.

Xalq yazıçısı, tənqidçi Elçinin uzun illərin - onilliklərin xatirələrini, unudulmaz anlarını ustalılıqla təsirli bir yazıya gətirən "İntiqamın iki missiyası", Nərgiz Cabbarlının "Bakılı oğlan" görünüşlü Şuşa sevdalısına...", Məmməd Orucun "40 ilin dostuna", Vüsal Nurunun "Taleyimin adamı" və Vaqif Yusiflinin "İntiqam Böyükağa oğlu" (Portret və tərcümeyi-hal cizgiləri) "Azərbaycan" jurnalının səhifələrini bəzəyir, bu da yubiley yazısının məqalə, xatirə-məqalə, portret, esse kimi janrların imkanlarından yararlanmaqla gerçəkləşir

Jurnalın 3-cü sayında AYB-nin sədri, xalq yazıçısı Anarın 85 illiyinə həsr olunan yazılar: İntiqam Qasımzadənin "...Elə bil dünən idi", filologiya elmləri doktoru, professor Təyyar Salamoğlunun "Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi"ndən "Otel otağı"na gedən "Vahimə"li yollar", mərhum tənqidçi Nadir Cabbarovun yazıçının nail olduğu yaradıcılıq məziyyətlərini konkret bir nümunə əsasında üzə çıxaran, vaxtilə jurnalın 1977-ci ilin birinci sayında işıq üzə görünən "İnsanı sevmək azdır..." retro məqaləsinin yeni nəzərlərlə və yanaşma bucağından oxuma imkanı qazandırması hər iki tənqidçinin analitik təfəkkürü, təhlil və yanaşma texnologiyasındakı maraqlı doğuran məqamlar barədə fikir yürütməyə kifayət qədər əsas verir.

Səfurə Quliyevanın "Mənim nağıl qəhrəmanım" (Professor Həbib Babayevi xatırlayarkən), "Ömür yolu" (Qasım Qasımzadə -100) yazılarında xatirələrlə elmi, ədəbi axtarışlar münasibət müstəvisinə çıxarılır. Səfərnəmələr müəllifi kimi tanınan Dilərə Adilgilin "Bir daha İmran Qasimov haqqında" məqaləsi başlanğıc və sonluq çıxılmaq şərti ilə yazıçı fərdiyyətinə və ədəbi fəaliyyətinə real faktlardan çıxış edilməsi baxımından maraqlı doğuran yazılar hesab oluna bilər. Biz qeyd etdik ki, 2023-cü il yubiley ili kimi əlamətdar hadisələrlə zəngindir. Elə bu il "Azərbaycan" jurnalının da 100 illiyi tamam oldu. Jurnalın ədəbi, elmi-nəzəri fikrimizin inkişafın-

Adətən ədəbi gedişatın inkişaf meyillərini, yadda qalan fakt və hadisələrini onilliklər üzrə yuvarlaq bir zaman kəsiyində dəyərləndirmək bir ənənə halını almışdır. İndi beş və hətta on beş ilin ədəbi prosesini təhlilə yönəltmək cəhdləri ilə də rastlaşmaq olur. Ancaq elə bir ilin - kiçik zaman vahidinin içərisində böyük hadisəyə çevrilə biləcək yadda qalan əlamətdar hadisənin baş verməsi də istisna deyil. Bu bəlkə də ilk baxışda bir zaman şərtiliyi kimi nəzərə çarpa bilər. Belə bir zaman şərtiliyinin içərisində mütləq həqiqətdən uzaq, heç nəyi ilə yadda qalmayan, boşluqlara sürüklənən ədəbi nümunə qeydə alınma bilməz.

da müstəsna rolu milli ədəbiyyatşünaslığımızın, o cümlədən ədəbi tənqidimizin nüfuzlu nümayəndələrindən olan Məmməd Arif haqqında Südəbə Ağabalayevanın "Yüz ilin birinciləri" yazısı "Azərbaycan - 100" və AMEA-nın müxbir üzvü Əziz Mirəhmədov tərəfindən jurnalın 80 illiyinə retro-təbriklərinin 100-də oxunuşuna səxavətlə yer ayrılması geridə qalan uzaq onilliklərin yaradıcılıq təcrübəsinin bu gün üçün əhəmiyyətli görünən tərəfləri barədə düşünmək imkanı qazandırır.

"Azərbaycan" jurnalının "Tənqid və ədəbiyyatşünaslıq" rubrikasında ədəbi-tənqidi yazılara ötən ilki saylarında xüsusi yer ayırır. Bu baxımdan Nərgiz Cabbarlının xalq yazıçısı Afaq Məsudun yaradıcılığını modern və yenilikçi nəsr hadisəsi kimi təhlilə yönəldən "Modern nəsr, yadlaşma və tənhalıq problemi, "şüur axını" texnikası və Afaq Məsud yaradıcılığı" adlı yazı janr baxımından problem-məqalə səviyyəsində qələmə alınan, ümumilikdə maraqlı doğuran tənqid faktı kimi diqqəti çəkir. "Şüur axını" Salidə Şərifovanın İranda yazıb-yaradan, əslən azərbaycanlı olan Fəriba Vəfinin "Zirzəmi quşu" romanında izləməsi də bu yaradıcılıq probleminin miqyas və həddlərinin daha geniş coğrafiyalarda öyrənilmə zərurətini qaçılmaz edir. ...Eyni mənzərəni biz "Azərbaycan" jurnalının "Xatirələr, duyğular" rubrikasındakı Xalq yazıçısı Yusif Səmədoğlu haqqında məqalələrdə görürük. "Aysberqin görünən üzü" məqaləsində Vaqif Yusifli bir yazıçı, ictimai xadim, şəxsiyyət kimi Yusif Səmədoğlunun mükəmməl portretini çəkir. Və o yazıda elə bir detal və təfərrüat yoxdur ki, unudulsun, yaddan çıxsın, çəkilən portretə natamamlıq gətirsin. Ustalıq, professionallıq budur. Hətta bu yazıda zərif tülə bürünmüş incə tənqidi qeydlərlə də rastlaşmaq olur ki, bu da təbii qarşılmalıdır.

Zərəngiz Dəmirçi Qayalının "Yusif Səmədoğlu" yazısının sonluğu Xalq yazıçısına həsr olunan "Baba, sənın xəbərini var?" şeiri ilə tamamlanır. Yazıçı, ictimai xadim, milli düşüncə sahibi və vətənpərvər ziyalı ilə bağlı xatirələr üstə köklənən yazıda, belə demək mümkünsə, Yusif Səmədoğluya bir qədər fərqli rakurslardan yanaşma sərgilənib.

Filologiya elmləri doktoru, professor Bədirxan Əhmədlinin 2023-cü ilin ədəbi tənqidində imzası tez-tez görünən məhsuldar müəlliflərdən biridir. Onun "Nəriman

Əbdülrəhmanlının nəsr: tarixilik və müasirliyin vəhdəti" monoqrafiyası belə bir qənaətə gəlməyə əsas verir. Haqqında söhbət açılan monoqrafiyada yazıçının ömür fraqmentləri, hekayə yaradıcılığı, "Göy adamı" və "Dönəlgə" kimi keçid adlandırdığı povestləri, tarixi mövzuda qələmə alınan romanları təhlil və dəyərləndirmə predmeti seçilir, sənətkarın ədəbi dünyasının xarakterik məqamları orijinal baxış süzgəcindən keçirilir. Ədəbi tənqidin cari ildəki fakturasındakı boşluğu qismən ödəyən, onu öləməyə qoymayan monoqrafiya haqqında səviyyəli elmi münasibət və rəylərin yoxluğu da təəccüb doğurmaya bilməz.

Kəmiyyət etibarilə 2023-cü ildə dərc olunan ədəbi-tənqidi yazılar içərisində yazıçı tənqidinin fəallıq qazandığı müşahidə olunur. Belə ki, müxtəlif nəsiləri təmsil edən qələm sahiblərinin öz həmkarlarının yaradıcılığı və yeni işıq üzünü görən kitabları haqqında təəssürat və mülahizələri də ədəbi tənqidin bir növü kimi maraqla oxunur, bədii əsər qədər diqqətçəkici təsiri ilə yadda qalır.

Yazıçı-publisist Mənzər Niyarlı 2023-cü ildə nəşr etdirdiyi məqalələr toplusunu "Sənətin sehiri" adlandırır. Onun yazılarında bədii mətnin işıqlı, humanist tərəfləri incələnilir, təqdir edilən qələm və sənət sahiblərinin yaradıcılıq portreti ustalıqla yaradılır. Bu yazılarda səfər və ekskurslar ikili səciyyə daşıyır: işğaldan azad olunan Şuşa, Qarabağın otuz ildən artıq bir müddətdə düşmən tapdağı altına inləyən, xarabazarlığa çevrilən ərazilərinin vəhşi qəbilə tərəfindən yerlə yeksan edilmiş ürək parçalayan mənzərələri və 44+1 günlük qələbənin təntənəsi kimi quruculuq işləri, bir də yaradıcılıq və sənət dünyasında bu ağır-acıların sonradan fərəhli anlarla əvəzlənməsindən doğan qürurun salnaməsini yaradan yaradıcılıq dünyasına səyahət də unudulmur.

Dayandır Sevgin "Tanrı ənamı kimi" yazısı ilə yazıçı tənqidində qələmini sınayır, Qəzənfər Bəxtiyarın "Bu ömür əriyən şamdı..." adlı şeir kitabındakı poetik düşüncələri təhlil etmək, şairin yaradıcılıq məziyyətlərinin diqqətçəkici məqamları barədə mülahizələrini oxucularla bölüşməyə çalışır. Əlbəttə, belə bir cəhd də bəzən özünün maraqlı doğuran təfərrüatları ilə, müəllifin yaradıcılıq təcrübəsindən irəli gələn müşahidələrlə real ədəbi fakt barədə müəyyən təsəvvür yarada bilər.

Təəssüf ki, Dayandır Sevginin təqdir etdiyi poetik parçalar bəzən təriflə bir araya sığmır.

...Yazıçı tənqidi silsiləsindən məqalələr qələmə alan tanınmış şair Qəşəm Nəcəfzadənin "Ədəbiyyat qəzeti"ndə şair Zəbil Pərviz haqqında dərc etdirdiyi yazısını ədəbi tənqidin (yazıçı tənqidinin) tipik bir nümunəsi hesab etmək olar. Qəşəm Nəcəfzadə əvvəllər də bu silsilədən məqalələrlə mətbuat səhifələrində çıxış etmişdi. Bu sahədə qazanılan təcrübə haqqında söhbət açılan yazıda özünün gerçək təsdiqini tapır.

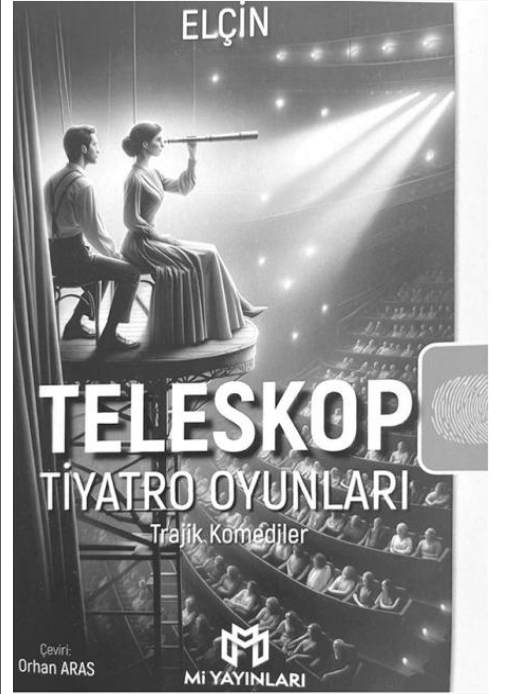
Qərib Mehdi təəssürat kimi qələmə aldığı yazısını "İkinci yolu unutma" adlandırır. Gənc yazıçı Təranə Vahidin "Qarışqa təqvimi" adlı hekayələr kitabı haqqında kifayət qədər yaradıcılıq təcrübəsi olan bir ədibin həcm etibarını ilə kiçik olan təəssürat-rəyi kimi düşünülüb. Yazının əvvəli hər bəyazınaya məxsus taktiki gedişləri sadalamaqla başlasa da, bir qədər sonra "Ədəbi döyüşlər"lə əvəzlənir. Müəllif yazıçının otuz səkkiz hekayəsinin mövzusu, süjet xətti, obrazlar aləminin təhlilindən vaz keçər, onlardan yalnız biri ilə gənc həmkarının yaradıcılıq dünyasının maraqlı doğuran məqamlarını açmağa nail olur.

Təranə Vahidin "Ədəbiyyat qəzeti"ndə və "Azərbaycan" jurnalında ədəbi tənqidin müəkkəb struktura, mühakimə tərzinə görə seçilən janrlarından biri olan esse ilə də çıxış etməsi maraqlıdır. "Azərbaycan" jurnalının 3-cü sayında dərc olunan "Ağrıya elegiya" adlı essesi üzərində dayanmağı məqsədəuyğun hesab edirik. Həmin esse Vüsal Nurunun "İlğımda çimən atlar" romanına həsr olunub. Essədə müəllif dərhal yazıçının Miroqrad adlandırdığı şəhərə üz tutur, oranın təbiəti, ora düşən insanların aqibəti haqqında əsərdən hasil olan informasiyanı yaxşı mənada interpretasiya edir, əsəri təqdir etməkdə də öz səxavətini əsirgəmir.

...Samirə Məmmədlinin "Azərbaycan" jurnalının 6-7 saylarında gedən "Axına qarşı" yazısı esse janrında qələmə alınır. Müəllif bəhs edəcəyi yazıçının yaradıcılığını üç əsas hissədə təhlil etməyi planlayır. Birinci iki hissədə müəllifin kimin yaradıcılığından bəhs etməsi "siri" kimi saxlanılır, belə demək mümkünsə, texniki nailiyyətlər əsərində informasiya tezliyinin "lengiməsi" baş verir.

2023-cü ilin ədəbi tənqidin ümumi mənzərəsi belə görüntüyə gəlir.

Xalq yazıçısı Elçinin Türkiyədə yeni kitabı çap olunub

Xalq yazıçısı Elçinin pyesləri Azərbaycan dramaturgiyasına yeni mövzular, yeni bədii-estetik çalarlar, janr müxtəlifliyi qazandırır. Qısa bir müddətdə "Elçin teatri" estetik anlayışı yaranıb. "Elçin teatri" Azərbaycan milli səhnəsinə müasir dünya teatr sənətinin inkişafı ilə ayaqlaşan novatorluq gətirib. Təsadüfi deyil ki, Xalq yazıçısının əsərləri yalnız respublikamızın deyil, ABŞ, İngiltərə, Rusiya, İtaliya, Cənubi Koreya, Ukrayna, Gürcüstan və başqa ölkələrin teatrlarında uğurla tamaşaya qoyulub, nəşr edilib. Elçinin dramaturgiyası qardaş Türkiyədə də nəşr əsərləri kimi geniş yayılıb. Onun pyesləri Ankara, Ərzurum, Kayseri və digər Dövlət teatrlarında, eləcə də İstanbul Böyük Bələdiyyə Teatrında tamaşaya qoyulub, müxtəlif mükafatlara layiq görülüb.

Bu günlərdə isə qardaş ölkənin "Miyayınları" ədibin pyeslərindən ibarət "Teleskop. Teatro oyunları" kitabını nəşr edib.

Nəşriyyat müəllifi təqdim edərək yazır: "Dünyada tanınmış yazar Elçin günümüzdə deyil, gələcəkdə də oxunacaq və əsərlərindən dərslər alınacaq bir yazardır".

Kitaba Elçinin "Teleskop", "Mənim sevimli dəlim", "Şekspir" və "Cəhənnəm sakinləri" pyesləri daxil edilib. Əsərləri türkçəyə tanınmış yazıçı Orxan Araz çevirib.

Pərvanə MƏMMƏDLİ
Filologiya elmləri doktoru

Hər bir xalqın bütün çətinlikləri və istəkləri ədəbiyyata yüklənir, yazılan əsərlərdə iz qoyur. Onsu da uzun illər ədəbi-mədəni həyatın inkişaf mərhələlərini normal şəkildə keçməyən və öz təbii hüququndan məhrum olan güneyli yazarlar bütün çətinliklərə rəğmən zamanla ayaqlaşır. Bu məkanın şairi və alimi çətinliklərə öz mənəvi həyatının davamına çalışır.

Güney Azərbaycanda illərlə qapalı və dar şovinst çərçivədə qalan ədəbiyyat söz azadlığını əldə etməyə çalışır və ədəbiyyata olan sevgi bütün məhdudiyyətlərə baxmayaraq sərhədləri aşmaq gücündədir. Bu durumda yazar çətinliklə də olsa, ədəbi təcrübələri mənimsəyir, dünya ədəbiyyatında gedən ədəbi proseslərlə tanış olur, bədii təsvir və təzə fikirlər meydana gətirir.

Güneydə vətənə, xalqa bağlılıq çox güclüdür. Vətənpərvərliyin mahiyyəti vətənə məhəbbətə əsaslanan emosional bağlılıqdır və çox zaman "millət" anlayışı ilə eyniləşdirilir. Bu bağlılıq həm də özünün mənsub olduğu millətin etnik, mədəni, siyasi və tarixi xüsusiyyətlərinə arxalanan milli hissiyyat və ya milli qürur kimi də hallanır. Vətənpərvərlik milli və milli-azadlıq hərəkatlarının yaranması zamanı və müharibələr ərəfəsində daha da güclü olur. Azərbaycanda tarix boyu vətənpərvərlik mühüm rol oynamışdır. Vətənimizin Güneyində bu hiss çağdaş dövrümüzə daha aktualdır, özünü bütün emosiya çalarları ilə ədəbiyyatda göstərir.

Güneyli yazar real həyatını, problemlərini özündə əks etdirməyə çalışır. Şeirdə sərbəst biçim, modern üslub və təsvir vasitələrindən yararlanır. Lakin forma, qəlib və s. onlar arxa plana keçir. Elə bu səbəbdən İranda Azərbaycan ədəbiyyatı janrlara və qəliblərə hesablanmadan, daha çox məzmunu söykənən ədəbiyyatdır.

2023-cü ildə, eləcə də ötən illərdə nəşr olunmuş məlum səbəblərdən məhdud sayda olan, əlimizə çətinliklə çatan kitabları təqdim etmək istərdik. Bunlar İsmayıl Lütfinin "Sən bir pionistsən, şairim", Nasir Dəvəranın "Gözüm yoldadır", Nadir İlahinin "Ölür adam", Abdələli Ayrumunun "Yar küçəsi", İsmayıl Cəmiliyə "Təbrizin sevgi payı", Vüqar Nemətin "Dirənən çiçəklərin mahnısı" adlı şeir topluları, Hüseyn Vahidin "Bizim hekayələr" nəsr antologiyası, Abdulla Yalçının "Olmasa, olmaz", Əli Səmədinin (Elyar Səmədli) "Bir göyərçin bir uçuş", Leyli Kəramətinin "Bağlı cəftə", "Yanaqdan öpmək zamanı sovuşdu", Rəhim Xyavının "Qara kölgələr", Hulya Bəşirzadənin, "Heç üz yoxdu", Saleh Ətayının "Kəlmələrin ardınca" adlı nəsr əsərləridir.

Tanınmış şair M.E.Yurdaqulun məşhur bir kəlamı var: "Unutma ki, şairləri qışqırmayan bir millət, sevənləri torpaq olmuş yetim uşaq kimidir".

Şair İsmayıl Cəmili də məhz mənsub olduğu xalqın haqqını, hüququnu dilə gətirən, tələyüklü həssas məsələləri şairliyinə yansıdan milli şairlərdəndir. Onun şeirlərində vətənpərvərlik, pafos hissləri çox güclüdür. Və bunu da deyə bilərik ki, bu şairin poeziyası xalqın qan yaddaşının poetik daşıyıcısıdır. Onun "Təbrizin sevgi payı" adlı şeirlər toplusu ötən il İsveçdə nəşr olunmuşdur.

İsmayıl Cəmili elə ilk şeirlərindən özünü azadlıq şairi, mücadilə şairi kimi göstərib. Azadlıq bir millətin canlı bayrağıdır, şair də bu bayrağı hər zaman yüksəklərə qaldırmaq istəyir: və şair üçün ən acınacaq-lısı da yan-yana düzülən azadlıq bayraqlarının içində vətəni Güney Azərbaycanın bayrağının olmamasıdır:

Burası vətən,
...Burası Muğan, ceyranı yaralı,
Sürgün maralı.
Burası Quzey, Qarabağı şikəstə,
Burası Güney Segahı yetim, Nigarı bəstə.

naşı, sərbəst şeirlər də yazır. Bu zaman misraları başdan-başa rəngarəng xəyallara güzgü tutsa da, əsas poetik predmeti gizlətməsi onu divan şeiri estetikasına yaxınlaşdırır. Bununla bərabər şeirlərində Qərb imajist şairlərinin də təsiri duyulur:

Saçlarının həsrətindən,
Dedim, darağa dönəcəm.
Ay gülüm! Nə biləydim mən
Əlim orağa dönəcəm?!
Ay bu qaranlığa qadam,
Qoymadı bir ulduz dadam
Vallah, bu asılan adam.

Şeir, hər şeydən öncə, dilin musiqisidir, - deyirlər. Onu yansıdan vözn və dil ancaq və ancaq bir vasitədir. Şairin başqa bir poetik parçasında bunu görmək çətin deyil:

Buludam... amma ağlaşan deyiləm,
Ürəyim dolmasa, yağan deyiləm.

Artıq xeyli müddətdir ki, "Ədəbiyyat və incəsənət" portalının sevilən "Güneydən gələn səs" rubrikasında Güney Azərbaycan təmsilçiləri Əli Çağla və Vida Həşməti oxucuları güneyli yazarlarla vaxtaşırı tanış edirlər.

Bizi hey incitdilər...
Vətən, vətən, ay vətən...

Heydər Bayatın yaşadığı ölkə haqqında poetik düşüncələri 80-90-cı illər Cənub şeirlərindəki poetik üslubdan tamam fərqlidir. Onun şeirlərindəki ənənəvi sarsıntı, məyusluq və iztirab ovqatının alt qatında kin, nifrət və ironiya var. "Dar ağacı" şeirlərində "Boynumu qucaqlamağa, bilərəm, boyun çatmaz - bu ölkənin dar ağacları ucadır" söyləyən şair "Yalançı şeiri" şeirlərində cəmiyyətin ruhi xəstəliyinə çevrilən yalançılığını tənqid edir:

Uşaqlıqda, Ay əllərimi aldatdı, gölməcədə,
Cavanlıqda, sən ürəyimi aldatdın, həyatda,
İndi baxıram, yol ayaqlarımı aldatır, küçədə.

Şeir hansı janrda olursa-olsun, əsas əsərin mövzusunun xalqın həyatı, el və onun insani istəkləri ilə yanaşması və bütün bunları ədəbi mətndə adekvat şəkildə əks etdirməsidir.

İsmayıl Lütfi "Sən bir pionistsən, şairim" kitabındakı şeirlərdə təsvir etdiyi mənzərələri kiçik detallara qədər araşdırır, onlara yeni ruh verir. Bu şeirlər lirik və fəlsəfi məzmun daşıyır:

Güney Azərbaycanda ədəbi mühit

Güney Azərbaycanda illərlə qapalı və dar şovinst çərçivədə qalan ədəbiyyat söz azadlığını əldə etməyə çalışır və ədəbiyyata olan sevgi bütün məhdudiyyətlərə baxmayaraq sərhədləri aşmaq gücündədir. Bu durumda yazar çətinliklə də olsa, ədəbi təcrübələri mənimsəyir, dünya ədəbiyyatında gedən ədəbi proseslərlə tanış olur, bədii təsvir və təzə fikirlər meydana gətirir.

...Burası son səngər Əmirə qız,
Burası Şərqi incisi Təbriz,
Burası Xiyabani güllələnən
Azadistan.
Burası şəhid Səttarxan,
Burası elinə dilinə zindan,
Burası 21 Azər, dillərə dastan
Burası vətən, Azərbaycan.

Heca vöznində gözəl nümunələr yaradan və əsərlərində, milli koloritini əks etdirən ədəbi nəsllin nümayəndələrindən biri də Nadir İlahidir.

Nadir İlahinin şeirləri klassik şeir üslubuna yaxındır. Rübai və qəzəllərlə ya-

Əli Nurvəş (Çağla) yazıçıdır, tərcüməçilik və nəşrlik fəaliyyəti ilə də məşğuldur. "Dəlilərin sevgisi" və "Niyar karvanı" romanlarının müəllifidir. Baba Vəziroğlu, Qənirə Paşayeva, İntiqam Yaşar, Əjdər Ol, Musa Yaqub kimi qələm adamlarının kitablarının Güney Azərbaycanda çapını və yayılmasını gerçəkləşdirib.

Əli Çağlanın yaradıcılığı haqda Cəlil Cavanşirin yazdığı xoş sözlərə qoşuluruq: "Onun çox sadə cümlələrlə böyük mətləbləri ifadə etməyə çalışması, ənənəvi üslublu şeirlərindəki müasirlik çalarları onun parlaq gələcəyinin müjdəçisidir". "Vətənin oyunu" şeiri onun özünün və həmyaşdlarının bir kiçik kədərli həyat tarixçəsidir. Əli dərindən düşüncəli, güclü duyğulu və yenilik sevən gənc şairdir. "Savadlı, oyaq kiçik uşaqları dustaq edib incitdilər, çoxunu sütlü boyunlarından asdılar, bir çoxu da oyundan qaçıb özün asdı" deyir Əli Çağla "Vətən oyunu" şeirlərində:

Oyunumuzun adın,
Səsləyərdilər "Vətən".
Bu oyunda çoxları
Oldu uduzan, itən...

Vətən, vətən, ay vətən,
Səndən acığım gəlir!
Sənin bu oyununda
Bütün dostların ölür...

Dedik, bəs oyun idi,
Bizi dustaq etdilər.
Sənin öz qucağında

Yasa var gözlərində,
Son bir duraq, son bir trendir.
"Savaş və barış" kitabını oxudunmu heç?
Sən bir acı Tolstoysan, sevgilim.
Saçların tanrı kimi sevgi yaradıb
Əllərindəki boğulmuş barmaqlarda.

İyirminci yüzilliyin 40-cı illərində, İranda - Güney Azərbaycanda baş verən milli-azadlıq hərəkatında bir çox şair, yazıçı və ziyalılar da ön sıralarda yer almış, süngü və qələmi ilə vuruşmuşdu. 1946-cı ildə milli hərəkatın qan içində boğulması həmin yazarların çox hissəsini Sovet Azərbaycanına mühacirətə vadar etdi. Onlar ömürləri boyu şahidi və iştirakçısı olduğu hadisələri ürəklərində və əsərlərində yaşatdılar. Həmin şairlərdən biri də Əli Tudə idi. Son 10 ildə şairin yaradıcılığının 20 cildliyi və 2023-cü ildə "Əli Tudə - 100" kitabı işıq üzünə çıxdı.

Quzeydə mühacirət həyatı yaşayan yazarların əsərlərində Cənub həsrəti, bölünmüş millət dərdisi motivləri üstünlük təşkil etsə də, onların əsərlərində daha çox Güney Azərbaycanda demokratik hərəkatın yenidən qələbə çalacağına ümid və inam duyğusu ifadə edilirdi. Əli Tudə də həmin nəsllin nümayəndəsi və mühacirət ədəbiyyatının yaradıcılarından idi.

İnqilab şairin yaradıcılığının çiçəklənməsinə imkan yaratmışdı. Mübarizlik, cəsarət, mərdlik, azadlıq ruhu Əli Tudə şeirlərinin əsas motivinə çevrildi. Gənc, döyüşkən şair inqilabı vəsf edən şeirlər yazırdı.

Əli Tudənin milli hökumət dövründə yazdığı ilk şeirlərində meydan, süngər od, alov, yangı sonralar, zaman keçdikcə fikir və məntiq ilə əvəz olunacaqdı, öz yerini obrazlı ifadələrə verəcəkdilər...

2004-cü ildən başlayaraq şairin oğlu Natiq Cavadzadə onun 20 cildlik "Əsərləri"ni peşəkarlıqla nəşrə hazırlayaraq, nəfis şəkildə nəşr etdirib.

Azərbaycanın ikiye bölünməsi faciəsini bir daha həyatında yaşayan şairin əsərlərində bu ağırlıq mövzu qırmızı xətt kimi keçib.

Əli Tudə ömrü uzunluğunu nə Ərdəbili, nə də Təbrizi unuda bildi:

*Gül bitər qayada da,
Dürr parlar deryada da,
Yatanda rüyada da
Təbriz yadıma düşdü.*

Yazıçı və şair Əli Səmədi (Elyar Səmədi)nin "Bir göyərçin bir uçuş" adlı hekayələr toplusu Urmianın "Yaz" nəşriyyatı tərəfindən yayınlanmışdır və müəllifin doqquzuncu kitabıdır. İyirmi beş kiçik hekayəni birləşdirən bu kitaba yazıçının bir çox xatirələri və şəxsi həyat yaşantılarından alınmış əsərlər daxildir. Bu nəşr parçalarının bir çoxunda yazıçının dəyişən əhval-ovqatını və yumor çalarlarını görmək mümkündür.

Tanınmış tənqidçi və yazar Hümmət Şahbazi Leyli Kərəmətinin "Bağlı cəftə", "Yanaqdan öpmək zamanı sovuşdu" adlı hekayələr toplusunu araşdıraraq, onun qadınları "boz dünya"dan işıqlı həyata çıxarmaq üçün cəhd etdiyini göstərən yazıçı: "Onun hekayələrində diqqətçəkən məsələ, qadınlara aid olan davranış, danışmaq və ifadələrin gerçəklikdən doğan təbiilikləridir. Bu iki kitabda (bir hekayəni istisna etməklə) demək olar ki, hekayələrin motivlərini qadın və qadın naturesi təşkil edir. Bu hekayələrdə qadın dünyasında yaradılan üz-dənirəq "boz dünya" ilə tanış oluruq".

2023-cü ildə Güney Azərbaycanla bağlı Avropa və Türkiyədə iki elmi kitab nəşr olunub. "Güney Azərbaycan mətbuatı tarixi" (The PRESS HISTORY OF SOUTH (İRANİAN) AZERBAIJAN) monoqrafiyası İsveçdə (Stokholm, 2023) "Diktonius Text" nəşriyyatında ingilis dilində çapdan çıxıb. Kitabda XIX əsrin birinci yarısından müasir dövrümüzdək İranda və ondan kənardə yaşayan azərbaycanlı ziyalıların ədəbi-ictimai fəaliyyətindən, onların nəşr etdikləri çeşidli mətbu orqanlarından sistemli məlumat bazası əsasında geniş bəhs olunur.

Digər kitab, Türkiyədə Ötügen nəşriyyatı tərəfindən türkcə çap olunan "XX yüzil Güney Azərbaycan ədəbiyyatının öncülləri" ("XX. Yüzlü Güney Azərbaycan Edebiyatının Öncülleri") monoqrafiyasıdır. Güney Azərbaycanda öndə gedən və ədəbi proseslərə böyük təsir göstərən yazarların həyat və yaradıcılıqları təhlilə cəlb olunub. Hər iki kitabın müəllifi elmlər doktoru Pərvanə Məmmədliyədir.

Aparığımız araşdırma və müşahidələrdən belə qənaətə gəlmək olar ki, Güney Azərbaycan çağdaş ədəbiyyatda mövzu, eləcə də üslub və janr əlvanlığı geniş və çeşidlidir. Bu ədəbiyyatın təmsilçiləri dil və təbliğat imkanlarının məhdudluğuna baxmayaraq, öz milli kimliyini, öz ədəbiyyatını tanıtdırmağa çalışırlar. Burada ənənəvi şeir və müasir şeir formaları bütün növləri ilə paralel şəkildə istifadə edilir. Bu inkişaf daimi və keyfiyyətli olaraq yüksələn xətlə irəliləyir.

9 ←

təşkil edilən layihələr öncəki illərdə müşahidə edilən durğunluğa canlılıq gətirə bildi.

25 dekabr 2023-cü il tarixində Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi, Teatr Xadimləri İttifaqı və Dövlət Teatr Muzeyinin təşkilatçılığı ilə Azərbaycan milli professional teatrının 150 illik yubileyinə həsr olunmuş "Azərbaycan teatri - 150 - üç əsrdən keçən teatr" mövzusunda elmi-praktik konfransda Əli Əmirlinin "Yeni dram, yeni dramaturgiya" adlı məruzəsi bir sıra məsələləri aktuallaşdırdı. "Yeni dram" təyininin arxasında duran meyillərin sosial-psixoloji köklərə malik olduğunu söyləyən müəllif "həyat həqiqətlərinin bədi həc-qətləri üstələdiyi" ssenarilərin məşhurluğunu günümüzün reallığına bağlayır. Həqiqə-tən də, oxucu, tamaşaçı pyesdən və ya tamaşadan artıq bədi həc-qəqət yox, sadəcə alternativ reallıq gözləyir. Bu alternativ reallıq maksimum çırpıq, hətta absurd, qrotesk şəkildə də təqdim edilə bilər. Yeni məzmun yeni forma tələb etdiyi kimi, yeni tipli pyeslər də daim yeni təqdimat formaları axtarışında olur. Bu baxımdan son illərdə dram əsərlərinin ilk olaraq klassik səhnə quruluşu əvəzinə vörkşoplarda - yaradıcılıq emalatxanalarında təqdimi gerçəkləşməkdədir. 2023-cü ilin 6 iyun - 4 iyul tarixlərində rusdilli dramaturqların pyeslərini üzə çıxaran müstəqil dramaturgiya festivalı olan Lühimovkanın "Lühimovkanın əks-sədası Bakıda" adlı bölümü (Bakı Marionet Teatri, Teatro.az sənət portalı və Katalizator art-habın dəstəyi baş tutan festival) müasir dünya dramaturgiyası nümayəndələrinin və yerli müəlliflərin pyeslərinin oxunuşu həyata keçirməklə prosesi müəyyən qədər canlandırdı. Dünyada baş verən yeni tendensiyalardan xəbər tutmaq və bizim bu prosesdə hansı nöqtədə olduğumuzu müəyyənələşdirmək üçün oxu günlərinin xüsusi əhəmiyyəti var. Həmçinin, "Azərbaycanda müasir dramaturgiya: o haradadır?" adlı panel müzakirədə, Tərlan Rəsulovun "Post-dramatik teatr kontekstində dramaturqun rolu" adlı ustad dərslində səslənən fikirlər müasir dramaturgiyanın mövcud vəziyyəti, yeni dramın mahiyyəti və dramaturqlar və teatr arasında əlaqələr məsələlərinə aydınlıq gətirməyə çalışdı.

Britaniya Şurasının (British Council) Kreativ Prodüserlər Proqramı layihəsi çərçivəsində Elçin Cəfərov tərəfindən 2023-cü ildə təqdim edilən "KATALİZATOR Art-Hub" layihəsi də yeni dramaturji tendensiyaların ölkəmizdə tanınması baxımından bir sıra layihələr həyata keçirtmiş, "Lühimovkanın əks-sədası Bakıda" və "CHARACTERS" Müasir Dramaturgiya Festivalının tərəfdaşı kimi fəaliyyət göstərmişdir. Onu da xatırladaq ki, 2023-cü ilin sonunda CHARACTERS Müasir Dramaturgiya Festivalı çərçivəsində pyes müsabiqəsi elan edilib, bu il ərzində pyes oxunuşları baş tutub və qaliblər müəyyənələşdirilib.

Son illər dramaturgiyanın əsas mövzularında Qarabağ müharibəsi və zəfər tarixi mövzusu da aktualdır. Mədəniyyət Nazirliyinin təşkil etdiyi İkinci Qarabağ müharibəsində qazanılan zəfərə həsr olunan ədəbi müsabiqədə Sevinc Elsevər "Çiçək məktublar" pyesi ilə birinci yeri tutmuşdur.

Dram əsərləri daim lirik, epik növdə yazılan mətnlərə nisbətən əzsaylı olması ilə seçilib. Layihələr, forumlar çərçivəsində yeni dram, müasir dramaturq kimliyi, yeni dramaturji dilə dair maraqlı çıxışlar və fi-

kirlər səslənsə də, nəzəri olaraq səslənən müddələrin təbiiyinə dair nümunələrin ortaya qoyulması baxımından 2023-cü ili məhsuldar hesab etmək olmur.

2023-cü il ərzində mətbu orqanlarda yayımlanmış pyeslərin kəmiyyəti o qədər də çox deyil. "Azərbaycan" jurnalının xüsusi buraxılışı olan 10-cu sayı Azərbaycan teatri-nin 150 illiyinə həsr edilib və jurnalda əvvəlki illərə aid bir sıra pyeslər - Əli Əmirlinin "Siz teatrı sevirsinizmi?", Hidayətin "Burdan min atlı keçdi", Firuz Mustafanın "Üçüncü sahil və yaxud "Sonuncu instansiya" pyesləri, Ülviyyə Heydərovanın "İnanıram" monopyesi yer alıb. Xüsusi buraxılışda, həmçinin, Türkiyəli yazar Tuncər Cü-cənoğlunun "Qadın sığınacağı", rumın dramaturqu Vasile Aleksandrinin "Qızıl pulun macərələri" pyesləri tərcümə edilərək dərc edilmişdir.

Elçinin "Azərbaycan" jurnalının 2023-cü ilin 5-ci sayında dərc edilmiş "Beşyüzüncü tamaşa, yaxud güzünü sevməyən qız" pyesi kifayət qədər maraqlı süjeti ilə diqqəti cəlb edir. "Otello" faciəsinin 500-cü tamaşası ətrafında baş verən hadisələr Şekspirin faciəsinə yeni alternativ final təklif edir. İllərdir səhnədə qoyulan ssenariyə uyğun olaraq hiyləyə aldanıb Dezdemonanı boğan və həyatına qəsd edən Otello qəfil məlum hadisələrin gedişatını pozur, personajın sözləri ilə ifadə etsək əsrlərdən bəri davam edən "tilsimi qırır". Otellonun öz daxilindəki yırtıcılığa, şəre qalib gəlməsi, rolu ifadə edən aktyor Qəmərlinin də mənəvi cəhətdən saflaşmasına, həyata başqa rəkursdan baxmağına səbəb olur.

Mövcud mətnlərə alternativ süjetlər təqdim etmək və ya mövcud mətnlərin davamını yazmaq nəzəri cəhətdən intertextuallığa meydan verir, digər tərəfdən sosial-psixoloji məqamlardan qaynaqlanırlar: oxucunun, yaxud tamaşaçının diqqətini çəkmək, informasiya selində itib batmış oxucuda nostalji duyğular oyadaraq marağını mətnə yönəltmək də dövrümüzədə ədəbi priyom ola bilər. Aydın Talıbzadənin eyni nömrədə ("Azərbaycan" jurnalı, 2023, N5) dərc olunan "Bir də buralara gəlmə" pyesi də oxucuya mövcud tanış mətnə müraciət etmə məcburiyyəti yaradır. Pyes Rüstəm İbrahiməyovun "Ölsəm, bağışla" film ssenarisinin ardı kimi qələmə alınıb və Gülzarın Yusifin ölümündən sonrakı həyatından bəhs edir. Monopyes şəkildə Gülzarın dilindən nağıl edilən bu sikvel həm də ilkin mətn müəlliflərini tez-tez xatırladır, Gülzar başına gələn hadisələrdə dəfələrlə ssenari müəllifini (Rüstəm İbrahiməyovu) qınayıb. Gülzarın dilindən səslənən "Rüstəm belə yazmışdı. Allah Rüstəmin əliylə belə yazmışdı. Mən neyləyə bilərdim" deməsi də personajın öz yaradıcısının - müəllifin çəkdiyi çərçivələrə işarə edirsə, Yusifin ölümündən sonrakı həyatı barədə danışarkən "Bundan o yanasını Rüstəm daha yazmamışdı: Rüstəm də, Rasim də gecənin içində özgə şəhərdə mənə tək-tənha buraxılıb əkilmişdilər" ifadəsi personajın müəlliflərə etirazıdır. Məhz bu etiraz ruhu "Bir də buralara gəlmə" pyesinin yaranmasını şərtləndirir.

Bu tendensiya 2022-ci ilin ədəbi faktı olan Kamal Abdullanın "Gülçöhrə xanım və Əsgər ağa" telefilm ssenarisində də müşahidə edilir. Üzeyir Hacıbəylinin "Arşın mal alan" komediyasının davamı kimi yazılan telefilm ssenarisi Əsgər ağa və Gülçöhrənin Bakının bolşevik işğalından sonrakı həyatını əks etdirir.

Dramaturgiyamızda geniş yayılmış hallardan biri də dram əsərlərində portret yaradılmasına cəhddir. Tağılə Mehdiyəvanın Həsənağa Turabovun 85 illik yubileyinə həsr edilmiş "Altımış dörd şəkilli drama" adlı pyesi onun həyatının müxtəlif mərhələlərinin təsvirini verir və portretini yaradır. Yalnız remarkalardan ibarət və daha çox təsvir, təhkiyə vasitəsilə qələmə alınan və Həsənağa Turabovun bioqrafiyası üzərində qurulan bu mətn daha çox səhnələşdiriləcək pyesin ilkin plan-prospektini, eskizini xatırladır.

Dramaturgiyanın əsasında duran konfliktin mahiyyətinin dəyişməsi, dinamik ünsiyət aktının aradan çıxması klassik anlamda qəbul etdiyimiz qarşıdurmanın (xeyir-şər, ideal-həqiqət və s.) da öz yerini mərkəzi təhkiyəyə təslim etməsi ilə nəticələnir. Yevreinovun "fəaliyyətin vahid subyekti" adlandırdığı monodram qəhrəmanının konfliktinə daha çox öz daxilində - xatirələrində, psixikasında, düşüncələrindədir. Məhz bu gözö-nü situativ konfliktdən qaçış milli dramaturgiyamızda epik növə xas təhkiyənin dinamik fəaliyyəti sıxışdırmasına, birsəli monopyeslərin meydana çıxmasına gətirib çıxarıb. Son illərin tendensiyaları arasında monopyeslərin artımı - yeni dramaturqlar nəslinin - Ülviyyə Heydərova ("Uşaqlıq", "Pələng", "İnanıram"), Sevinc Elsevər ("Həyat elə bir oyun ki"), Jalə İsmayıl ("Güzgüyə inan"), Şəbnəm Xeyrulla ("Mənəm "DÜŞMƏN" oynucağım"), Cəlil Cavanşirin ("Əvvəl boşluq vardı...") periodik olaraq monopyeslərə müraciətini də fikrimizi təsdiqləyir.

İsmayıl İmanın ilk oxunuşu "Lühimovkanın əks-sədası Bakıda" festivalı çərçivəsində baş tutan rus dilində qələmə aldığı "Hamar üzde" ("Na qladkoy storone") pyesi yeni dram istiqamətində yazılmış bədii-sənədli nümunədir. İntervü əsasında yazılan və monoloji təhkiyənin dominant olduğu pyes öz çoxsəsliliyi ilə seçilir. Başına gələn müxtəlif əhvalatları nəql edən bələdçi klassik yol filmi (road movie) üslubunda təhkiyəsiylə diqqəti cəlb edir. Çoxsəsliliyin hakim olduğu pyes miqrant həyatının kəskinləşdiridiyi sosial-siyasi, mənəvi problemləri çırpıq dillə, bəzən isə qeyri-normativ leksika ilə verərək, öz yerini axtaran, amma heç bir mədəniyyətə, icmaya mənsub olmayan, hansısa emosional, genetik və ya intellektual bağlarla müəyyən bir məkana (geniş mənada) bağlana bilməyən insanın faciəsidir.

Müasir dünya dramaturgiyasında əsas mövzulardan olan mədəniyyətlərə qarşı toqquşma və inteqrasiyanın çətinlikləri, sosial mühit, şəxsin özünüidentifikasiyası, texnoloji inqilablara, sürət və informasiya əsrində insanın yeri və bir çox öncələr tabu hesab edilən mövzularda müraciət, ekoloji vəziyyət dramının sosial funksiyasının qabardılmasına, ədəbiyyata, daha konkret dramaturgiyaya yeni funksiyaların - terapevtik funksiyaların əlavə olunmasına gətirib çıxarıb. Dramaturgiyanı sosial medium kimi qəbul etmə tendensiyasının güclənməsi dramının sosial terapiya funksiyasını yeni trendə çevirir, dram əsərlərinin terapevtik mahiyyəti qabardılır. Bu isə düşünürük ki, Aristoteldən gəlmə katarsisin yeni mahiyyətini üzə çıxarmağa yönəlmişdir: əgər katarsis faciə nəticəsində insanın ruhunda baş verən dəyişikliyə (pisdən yaxşıya doğru) səbəb olurdusa, müasir katarsis bu dəyişikliyin müalicəvi effektivliyini üzərində durur. İnsan ruhunda, daha konkret ifadə etsək, psixikasında baş verən təmizlənmənin fiziki sağlamlığa səbəb olacağı düşüncəsi dramın terapevtik funksiyasını aktuallaşdırır.

Aygün BAĞIRLI

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Bu gün uşaq ədəbiyyatından danışanda artıq əvvəlki illərdəki kimi bədbinliklə danışmır, əminliklə uşaq ədəbiyyatı var, inkişaf edir, formalaşır, yeni və uğurlu mərhələsini yaşayır, deyə bilərik. Bunun səbəbkarı kimi ötən illərdə uşaq yazarları ilə tənqidçilərin, ədəbiyyatşünasların ünsiyyətini, bu istiqamətdə dialoq və polemikaları, problemlərin həlli yollarının yüksək kürsülərdə müzakirə olunmasını göstəririksə, bu gün kitab festivallarında, sərgi və yarmarkalarda uşaq marağını, anlaşıqla keçən kitab təqdimatlarını müşahidə edib deyə bilərik ki, uşaq ədəbiyyatının bu yeni epoxasını həm də uşaqlar özləri yaratdı, öz tələb və maraqları ilə onu formalaşdırdılar və bu gün də inkişaf etdirirlər. Belə deyək, kiçik oxucular özlərinin böyük ədəbiyyatlarını yarada bildilər. İfadə bəlkə də, yerində olmaya bilər, amma "kitab bazarı"nı öz istəklərinə uyğun yönləndirdilər, bunu kitab yarmarkalarındaki rəngarəng stendlər, böyüklərin ədəbiyyatını üstləyən uşaq köşkləri deyir. Və bu rəngarənglik təkcə görünüş etibarına deyil, məzmun rəngarəngliyi, janr rəngarəngliyi və müxtəlifliyi ilə diqqət çəkir ki, bütün bunlar bizə və mövzuda geniş danışmağa imkan verir. Reyhan Yusifqızının "Qarı arxasında o", Mürşüd İsmayılzadənin "Əjdaha qardaşlığı" kimi ötən illərdə nəşr olunan əsərlərinin 2023-cü ildə təkrar nəşrləri, Sevinc Nuruqızının "Melisa" əsərinin ingilis və rus dillərinə, Gəncə hadisələrində zərər çəkən uşaqların həyatından bəhs edən "Piçiltı" əsərinin fars dilinə tərcümə olunması, Vüqar Haqverdiyevin "Qarınqulu ayı balası" nağının əsasında hazırlanan pyesin Gürcüstanın, "Sehrlili planşet" dramının Rusiyanın uşaq teatrlarında səhnələşdirilməsi dediklərimizə sübutdur. Bu sadalananlar Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının artıq dünya arenasına çıxdığını göstərir. Artıq bir neçə ildir ardıcıl həm paytaxtda, həm bölgələrdə keçirilən uşaq kitab festival və sərgiləri, audio, video kimi qeyri çap intellektual resursların formalaşması, çoxcildli antologiya və ensiklopediyaların nəşrləri dəyişən, inkişaf edən dünyada kitaba azalmayan maraq və tələb göstəricisidir. 2023-cü ildə Ümummilli lider Heydər Əliyevin 100 illik yubileyi çərçivəsində keçirilən Azərbaycan dili və Ədəbiyyatı forumunda uşaq ədəbiyyatına ayrıca panelin ayrılması da adiçəkilməli sahəyə diqqət və marağı göstərir.

Uşaq ədəbiyyatına artan bu diqqət və tələb həm ayrı-ayrılıqda müəlliflərin, həm də çoxsaylı nəşriyyatların kitab çapına marağı artırmışdır ki, bu nəşrlərin əksəriyyəti haqqında danışmağa çalışacağıq.

Uşaqların sevimli yazarı Zahid Xəlil 2023-cü ildə "Əsərləri"nin VIII cildini çap

Bu gün uşaq ədəbiyyatından danışanda artıq əvvəlki illərdəki kimi bədbinliklə danışmır, əminliklə uşaq ədəbiyyatı var, inkişaf edir, formalaşır, yeni və uğurlu mərhələsini yaşayır, deyə bilərik. Bunun səbəbkarı kimi ötən illərdə uşaq yazarları ilə tənqidçilərin, ədəbiyyatşünasların ünsiyyətini, bu istiqamətdə dialoq və polemikaları, problemlərin həlli yollarının yüksək kürsülərdə müzakirə olunmasını göstəririksə, bu gün kitab festivallarında, sərgi və yarmarkalarda uşaq marağını, anlaşıqla keçən kitab təqdimatlarını müşahidə edib deyə bilərik ki, uşaq ədəbiyyatının bu yeni epoxasını həm də uşaqlar özləri yaratdı, öz tələb və maraqları ilə onu formalaşdırdılar və bu gün də inkişaf etdirirlər.

etdirmişdir. Bu cildə "Dəmir yumruq" dastanının birinci və ikinci hissələri, şairin müxtəlif illərdə qələmə aldığı şeir, hekayə və pyesləri, həmçinin çağdaşları haqqında yazdığı məqalələri toplanmışdır. "Dəmir yumruq" dastanı xalqımızın zəfər sevincindən, zəfərə gedən yolun keşməkeşlərindən, həmçinin xalqımızın qəhrəmənlik əzmindən, Ümummilli lider Heydər Əliyev və onun ləyaqətli davamçısı İlham Əliyevin cəsarətindən, Qarabağın əsrarəngiz gözəlliklərindən bəhs edir. Əsər dastana məxsus ənənəvi formada, nəzn və nəsr ardıcılığı ilə yazılrsa da, beşinci fəslə dram janrında yazılmış və burada keçmiş nəsillərlə çağdaş nəsillər görüşdürülmüşdür. Ağabəyim Ağanın Şuşa həsrəti, onun azad Şuşanın xoşbəxt uşaqlarıyla xəyali görüşü əsərin maraqlı və duyğulu məqamlarıdır. Şuşanın əsarətdən azad olması ilə qələbinin rahatlıq tapdığını söyləyən Ağabəyim Ağa Şuşanın gözəlliyindən yenə rıqqətə gəlir.

*Şuşanı xonça kimi
Göyə qaldırıb dağlar
Bu xonçanın içində
Noğul-noğul uşaqlar.
Həç zaman belə güclü
Görməmişəm dağları
Şuşanı qaldırıb ki,
Dünyanın hər yerindən,
Görsünlər uşaqları.*

Şuşa əsərdə Zahid Xəlil tərəfindən ilahi gözəl kimi vəsf olunur.

Yazıcının Libra nəşriyyatında çap olunan "Bizim kəndin nağılları" kitabındaki hekayə-nağıllarını da əminliklə ki, uşaqlar maraqla oxuyacaq. Müəllifin uşaqıq xatirələri və təxəyyülünün vəhdətindən meydana gələn bu hekayələrdə kənd həyatı, təbiət gözəllikləri təsvir olunur, təbiətə, heyvanlara sevgi aşılanır, dostluq, sədaqət kimi dəyərlər təbliğ olunur.

Ötən il "Piçiltı", "Zəfər nəğməsi. Şuşa", "Melisa" adlı əsərlər yazan Sevinc Nuruqızı 2023-cü ildə uşaqlar üçün "Duman pəriləri Şu - Şa", "Ağca və Cubbulu" əsərlərini yazıb. "Duman pəriləri ŞU - ŞA" nağıl-povestində Sevinc Nuruqızı Zəfər adlı şəhid övladını müxtəlif zaman və məkan arealına səyahətə çıxarmaqla Şuşanın tarixinə ekskurs edir. Zəfəri müşayiət edən duman pəriləri onu Şuşanın tarixi şəxsiyyətləri, bənzərsiz təbiət gözəllikləri ilə tanış edirlər. Ağabəyim Ağay, Xursidbanu Natəvan kimi xanım şəxsiyyətlərlə tanış olan Zəfər həmçinin Pənahəli xan, İbrahimxəlil xanla tanış olur, Şuşanın özülünün qoyulmasının şahidi olur. Fantastik nağıl-povestdə Zəfər Şu - Şaların köməyi ilə müxtəlif yaradıcılıq və elmi laboratoriyalara da səyahət edir. Bu səyahətlərin birində, düşmənin laboratoriyasında qara niyyətli alim azərbaycanlılara, şuşalılara məxsus və özündə gözəllik, nəəcilik, əsalət daşıyan gen kodlarının oğurlanması və ermənilərə köçürülməsinə çalışır. Amma bədrəniyyətli alim, Zəfər və onun dostlarının ağıllı və cəsarətli söyləri nəticəsində öz məqsədinə nail ola bilmir. Düşünürəm ki, bu əsərin əsasında çoxhissəli maraqlı cizgi filmi çəkmək yaxşı olardı.

Kiçiklərin böyük ədəbiyyatına doğru

Uşaqlar üçün roman, roman-nağıl, povest və hekayələr yazan Sevinc Elsevər 2023-cü ildə oxucularına "Döyüş iti", "Xeyrixah siçan", "Tamara, Tamara... tat qızı..." kimi hekayələr yazmışdır. Yazıcının "Tamara, Tamara... tat qızı..." hekayəsini xüsusən qeyd etmək istəyirəm. Tamaranın simasında valideynləri ayrılan, yaşlıları və ailənin digər üzvləri tərəfindən psixoloji şiddətə məruz qalan, təklənən, müharibə acısı yaşayan uşaqların kədər doğuran yaşantıları təsvir olunur. Qeyd edək ki, hekayə Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin, "Azərbaycan Nəşriyyatları Assosiasiyası" İctimai Birliyinin (ANAİB) dəstəyi ilə keçirilən Ümummilli lider Heydər Əliyevin 100 illiyi və 1 İyun - Uşaqların Beynəlxalq Müdafiəsi Günü münasibətilə təşkil olunan "Zəfər uşaq-

ları" hekayə müsabiqəsində ikinci yeri qazanmışdır.

İmzası son illərdə uşaqlara yaxşı tanış olan Mürşüd İsmayılzadənin "Yada daşı", "Şirvanşahlar sarayı" əsərləri də tarixi mövzuda yazılmış, maraqla oxunan macərə əsərləridir. Tarixin müxtəlif zamanlarına səyahət edən müəllif maraqla düşünülmüş süjet xətti ilə oxucunu əsəri oxumağa sövq edir. Adıçəkilməli əsərlərdə uşaqların komanda şəklində işləmələri, ağıllı qərarlar verməyi, bir-birini dinləyib məsləhətləşmələri və bütün bunların tarixin, tarixi şəxsiyyətlərin öyrənilməsi fonunda baş verməsi təqdir olunmalıdır. Müəllifin digər əsəri isə "Hər günə bir sual" adlanır, kitabda verilən 366 sual kiçik oxucunu hər gün bir suala cavab axtarmağa vadar edir. Müxtəlif mövzuda və çətinlik səviyyəsində sualların təqdim olunduğu "Hər günə bir sual" əsəri hər uşağın stolüstü kitabı ola bilər.

Böyük ümid və əminliklə deyə bilərik ki, 2023-cü ildə "Əlvida, Dəniz", "İşıq", "Dostum Çinar" povestlərini "Arzuların səyahəti" adlı kitabında çap etdirən Aysel Şıxlının simasında ədəbiyyatımıza istedadlı yazıçı gəlir. Elə ilk əsərlərindən sevginin, mərhəmət və qayğının hər canlı üçün vacib və lazımlı olduğunu bəyan edən gənc yazar əsərlərində bu hiss və duyğuların psixoloji və fəlsəfi mahiyyətini təqdim edə bilər. Ətrafındakıların, xüsusilə sənin köməyinə ehtiyacı olanların taleyində məsuliyyət daşıdığını və bunu unudanda, laqeydlik göstərəndə həyatda nələrə üzləşə biləcəyini, hətta ömür boyu vicdan ağrısına məhkum olmağın əzabını göstərən müəllif uşaqlarda məsuliyyət hissi, dostluq və qayğıkeşlik duyğusunu formalaşdırmaq istəyir və buna nail ola bilər.

Nurlana İşığın "Göyün yeddinci qatı" əsərində Ayçil, İşıq, Orxan kimi uşaqların öz olduqları dünyadan daha maraqlı, daha macəralı, daha xoşbəxt bir aləmin axtarışında olduqlarından və bu məqsədlə etdikləri səyahətdən bəhs edir. Göyün birinci, ikinci, ... yeddinci qatına səyahət isə nə sehrlili xalça, nə küpəgirən qarının süpürgəsi ilə baş tutur, kənd-kəndə buludlardan düzələn qatarla səyahətə çıxan balaca qəhrəmanlar bir az gerçək, bir qədər mistik hadisələrlə baş-başa qalırlar.

65 ildir uşaqların dünyasını rəngləndirən, sevinc və məsuliyyətlə onların görüşünə tələsən "Göyərçin" jurnalı 2023-cü ildə də ənənələrinə sadıq qalmış, rəngarəng və maraqlı nömrələri ilə azyaşlı oxucuları maraqlandırılmış, onları öyləndirə-öyləndirə həm də öyrətməyə çalışmışdır. Müxtəlif dünya xalqlarının - əfqan, polyak, litva, fransız, ingilis, rus, holland, pakistana, o cümlədən Azərbaycan folkloru və yazılı ədəbiyyatına aid ədəbi nümunələr, klassiklərlə yanaşı çağdaş uşaq yazarlarının da yaradıcılığından uğurlu nümunələr təqdim edən jurnal uşaqları həm düşündürməyi, həm öyrətməyi, həm də öyləndirməyi hədəf almışdır. İlin ilk nömrəsində yubiley yaşını yada salan "Göyərçin" tanınmış söz adamlarının - Nigar Rəfibəylinin, Mirzə İbrahimovun, Süleyman Rəhimovun, Mikayıl Rzaquluzadənin, Xəlilə Hasılovanın, Mədinə Güllü-

nün, Mirmehdi Seyidzadənin, Teymur Elçinin, Tofiq Mahmudun vaxtı ilə jurnal haqqında dedikləri xoş sözləri də xatırladır. Çox yaxşı haldır ki, "Göyərçin" jurnalı Rəfiq Yusifoglunun rəhbərliyi ilə bu gün də öz missiyasını məsuliyyətlə həyata keçirir.

İlin poeziyasına - uşaqlar üçün yazılan şeirlərə nəzə salaq. Qeyd edim ki, 2023-cü ildə Qəşəm Nəcəfzadənin "Şuşa qalxıb ayağa" şeirlər kitabı çap olunmuşdur. Kitabda toplanan uşaq şeirləri poetikliyi, məna yükü ilə seçilən nümunələrdir. Uşaqların hazırcavablığını, dəcəlliyini, maraqlarını, ümumilikdə uşaq dünyasını canlandırmaq baxımından diqqətçəkən bu şeirlər məzmun rəngarəngliyinə görə də fərqlənirlər. Kitabda "Dava-dava oyunu", "Əsgərin ürəyi", "Deyəsən", "Lövhe" kimi sükətlə yazılmış şeirlər də var. "Uşaqlar" şeiri isə şairin dünyanın, müharibələrin ixtiyarını saf könüllü, xoş niyyətli körpələrə verilməsi istəyini ifadə edir:

*Düsmən kəlməsi yoxdur uşaqların dilində,
Olsa-olsa, əllərini bir-birinə vururlar.
Səngərlərin içində, səngərlərin çölündə
Lay-lay deyib kuklaya qəşəng evcik qurarlar.*

*İnsan bayraqlarıdı göydə oynayan əllər,
Öpürlər gülə-gülə bir-birinin əlini.
Biz öyrənə bilmədik dostluq dilini heç vaxt,
Gəlin gedək öyrənək körpələrin dilini...*

*...Uşaqların ayağı torpağı bölə bilmir,
Necə ki, eyni yağır yer üzünə yağışlar.
Sülh haqqında yazılmış iki gözəl misradı:
Bir göy üzündə quşlar,
Bir də yerdə uşaqlar.*

"Deyəsən" şeirində isə dünyanı yağışdan, soyuqdan qorumaq istəyən balaca qızın güllü yaylığı ilə torpağın üstünü örtməyə çalışması təsvir olunur. "Şuşa qalxıb ayağa" şeiri isə fəlsəfi mahiyyətinə görə seçilən şeir nümunəsidir.

İbrahim Yusifoglunun "O, günəş ömrüdü, sönməyəcəkdir" adlı poeması Ümummilli lider Heydər Əliyev haqqındadır. Şair uşaqlar üçün ulu öndərin müdrik, qayğıkeş və özəmətlə obrazını yaratmışdır. Poemanın sonunda Ali Baş Komandanın "Mən ata vəsiyyətini yerinə yetirdim!" nidasını səsləndirən müəllif, Heydər Əliyevin müdrik siyasətinin bu gün də uğurla davam etdiyini nəzərə çarpdırır, onun ölməz əməllərinin Günəş kimi daim Azərbaycanı işıqlandıracağını vurğulayır.

*44 günlük vətən vuruşlarında,
Yüksəldi ordunun şöhrəti-şanı.
Döyüşlərdə dönüb "Dəmir yumruğu"na
Tanıtdı dünyaya Azərbaycanı...*

*...Bir insan ömründən söz açıram mən,
O mavi göylərdən enməyəcəkdir.
Əbədi bir ömür alıb Günəşdən,
O, Heydər ömrüdü, sönməyəcəkdir.*

Əflatun Baxşəliyevin "Günəş olmaq istəyirəm" adlı şeirlər kitabında şairin uşaqlar üçün yazdığı şeirlər toplanmışdır. Vətən sevgisi, dost təəssübkeşliyi, təbiətə və ətraf mühitə qayğı bu şeirlərin əsas mövzudur. Uşaqların psixologiyasına yaxından bələd olan müəllif onların yaşantılarını, hadisələrə maraqlı münasibətlərini sözlə çevirmişdir.

Əyyub Türkün "Balaca qəhrəmanlarımız" adlı kitabında həm bağçayaşlı uşaqlar, həm ibtidai sinif şagirdləri üçün qələmə aldığı şeirləri, nağıl və hekayələri toplanmışdır. Tərbiyəvi əhəmiyyət daşıyan "Ərköyün oğlan", "Şirin dərman", "Açgöz ağa" hekayə və nağılları həm də maraqlı süjet xəttinə malikdir. Ümumilikdə müəllifin ba-

Artıq bir neçə ildir ardıcıl həm paytaxtda, həm bölgələrdə keçirilən uşaq kitab festival və sərgiləri, audio, video kimi qeyri çap intellektual resursların formalaşması, çoxcildli antologiya və ensiklopediyaların nəşrləri dəyişən, inkişaf edən dünyada kitaba azalmayan maraq və tələbin göstəricisidir. 2023-cü ildə Ümummilli lider Heydər Əliyevin 100 illik yubileyi çərçivəsində keçirilən Azərbaycan dili və ədəbiyyatı forumunda uşaq ədəbiyyatına ayrıca panelin ayrılması da adıçəkilən sahəyə diqqət və marağı göstərir.

laca qəhrəmanları həm də kiçik oxucuların hər birinin həyatdan tanıya biləcəyi, hər gün rastlaşa biləcəkləri həyatı qəhrəmanlardır. Onlar bu əsərləri oxumaqla həm də həyatda üzləşə biləcəkləri situasiyaya hazırlanmış olurlar. Kitabda verilən tapmacalar isə uşaqların təkəllü və düşüncəsinə təsir etmək baxımından əhəmiyyətli rol oynayır.

Uşaq şairi Mina Rəşidin sözügedən ildə Təhsil nəşriyyatında sayca 8-ci kitabı - "Zəfərdir mənim adım" şeirlər toplusu çap olunmuşdur. Əksəriyyəti vətənpərvərlik mövzusunda yazılan bu şeirlər uşaqlarda vətəna, yurda sevgi, torpağa sahiblənmək, onu qorumaq kimi hissləri aşılamaq baxımından əhəmiyyətli rol oynayır.

Vaqif Səmədoğlu bildiyimiz kimi uşaq şairi deyildi, uşaqlara həsr etdiyi bir neçə şeiri nəzərə almasaq, uşaqlar üçün xüsusi şeirlər də yazmayıb. Amma "qafiyəm ol, uşaq təbəssümü", "körpələri bu başdan bayraqlara bələyin", "uğuna-uğuna Günəşə gülən bu şən çocuqlar", "kaş uşaqlara yuxuda meh dəysin gecə" - kimi poetik ifadə və deyimləri körpə fidanların şairin poeziyasındakı yerini, mövqeyini, sahib olduqları statusu göstərir. Şair hətta uşaqların xoşbəxtliyi üçün şeirlərinin birində "bütün qorxular kaş mənim ola" - deyir, Nesinsayağı onların dünyasına kölgə salacaq hər şeyi özünə götürməyə razı olur. Uşaqları çox sevən, körpə gülüşlərindən xali toxuyub bulduqların arasına sərmək, səmanı, yeri, bütün kainatı körpə gülüşlərinə qorq etmək arzusunda olan, dünyanın xoşbəxtliyini bunda gördən Vaqif Səmədoğlu bu sevginin, bu xoşbəxtliyin içində batmaq, boğulmaq istəyirdi.

2023-cü ildə çap olunan "Bum-bum" əsəri Vaqif Səmədoğlunun uşaqlar üçün yazdığı yeganə poemadır. Şair bu əsəri 1967-ci ildə yazsa da, sağlığında çap etdirməmişdir. Görünür, şairin sətiraltı fikir və mesajları əsərin çap olunmasına mane olmuşdur.

Bum-bum meşə heyvanlarını - dovşan, tülkü, meymun, şir və başqalarını qorxuya salır və onları dabanlarına baxmadan qaçmağa məcbur edir. Əsəri oxuyanda görürük ki, qorxu anında, çətin məqamda hətta düşmənlər olanlar da birləşə bilər. Uşaqlar əsərdən həm də onu öyrənirlər ki, qorxunu dəf etmək, ona qalib gəlmək üçün şir kimi güclü olmaq yox, fil kimi müdrik olub çətin məqamlarda ağıllı qərarlar vermək lazımdır. Necə ki, bu əsərdə fil qorxuya düşüb qaçan heyvanları və hətta onlara qoşulan hökmdar şiri də sakitləşdirir, övncə Bum-bumun nə olduğunu öyrənməyi vacib sayır. Əsərin sonunda Bum-bumun nə olduğunu bilən heyvanlar öz sadlıqlıqlarına gülürlər. Belə ki, bum-bum ağacdən yerə tökülən almaların çıxardığı səs imiş.

Ötən ildə diqqətçəkən və təqdir olunması bir tendensiyanı da yada salmaq istəyirəm. XX əsrin əvvəllərində yaranan ilk dərslilik

lərə, klassiklərin yaradıcılığına marağın artmasını. Milli ədəbiyyat tarixinin tədqiqində və təbliğində, Azərbaycan təhsilinin inkişafında, mədəniyyət və mətbuatının formalaşmasında əvəzsiz xidmətləri olan Firidun bəy Köçərlinin "Balalara hədiyyə" əsəri alimin adını daşıyan Respublika Uşaq Kitabxanası tərəfindən yenidən çapa hazırlanmışdır. Firidun bəyin zəngin ədəbi irsi, çoxcəhətli fəaliyyəti həmişə diqqət mərkəzində olmuşdur. Tərəqqipərvər şəxsiyyətin istər elmi, istər pedaqoji, istər ictimai fəaliyyəti qədrşünas insanlar tərəfindən həmişə yüksək dəyərləndirilmişdir. Ancaq 2023-cü ildə 160 illiyi qeyd olunan maarif xadiminin irsinə yenidən müraciət olunmuşdur.

Firidun bəy klassik ədəbiyyatı Ədəbiyyat tarixi yazacaq səviyyədə, təhsili və onun tələblərini, problemlərini dərslilik yazacaq qədər mükəmməl bilirdi. Neçə-neçə dərsliyin yazılmasında, müntəxabatların hazırlanmasında, böyük bir müəllim nəslinin yetişməsində xidmətləri olan Firidun bəyin işıqlı ideyalarının pedaqoji fikrin inkişafındakı əhəmiyyəti nəzərə alınmaqla bu gün də araşdırılmalı və yeri gələndə uyğun sahədə tətbiq olunmalıdır.

O, uzun illər pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olduğu, gimnaziya və seminariyalarda rəhbər vəzifədə çalışdığı üçün məktəblərdə nəyin daha çox lazım olduğunu, ehtiyac duyulduğunu bütün incəlikləri ilə bilirdi. "Balalara hədiyyə" kitabı məhz bu ehtiyacdən yaranan müntəxabat idi. "Balalara hədiyyə" Azərbaycan ədəbiyyatının tədqiqi və təbliği sahəsində yorulmadan çalışan alimin yeniyetmə və uşaqlara töhfəsi idi. Heç vaxt tərəvətini itirməyən töhfəsi. Kitab bir neçə məzyətinə görə qiymətlidir. Birinci ona görə ki, burada söz xəzinəminin inciləri toplanmışdır, ikincisi mətnlər yüksək bədii-estetik zövqlə seçilmişdir, üçüncüsü isə təqdim olunan materiallar təkə ədəbi nümunələri öyrətmək xarakteri daşıyır. Uşaqlara ətraf mühit haqqında, təbiət haqqında, müxtəlif xarakterlər və hadisələr haqqında bilgiler öyrədir. Maraqlı təsnifatı olan bu kitabda azyaşlılara ev heyvanları, çöl heyvanları, milli mətbəximiz haqqında biliklər də öyrədilir. Müntəxabatda laylalar, tapmacalar, məsəllər, düzgünlər, sayaq sözlər, şeirər, nağıllar kimi müxtəlif janrlarda olan əsərlər təqdim olunur.

"Balalara hədiyyə" kitabının bu gün yenidən nəşr olunması təqdir olunması halıdır. Belə ki, uşaqlar bu nəşr vasitəsi ilə şifahi söz xəzinəmizin inciləri ilə yaxından tanış olacaqlar. Unudulmaqda olan, bəlkə də heç vaxt eşitmədikləri düzgünləri, zərbi məsəlləri oxuyacaq, maraqlı tapmacalara dostları ilə birlikdə cavab tapmağa çalışacaqlar. Milli mətbəximizin həm məşhur, həm az tanınan nümunələri - çilov, həliməşi, qaysabanın, səngək, qatlama, əyir-

dək, fətir kimi çörək məmulatlarının, bu-lama, gülmə, kərəməz kimi içkilərin adlarını eşidəcəklər.

Qurdun yuvasından sümük əskik olmaz, Qalan işə qar yağar, Sən haqq ilə ol, haqq səni qoruyar kimi az işləyən məsəllər, "Nazibənazik-tazikbətazik" kimi mərhəmət hissi aşılğan mətnlər oxuyacaqlar. Kitabda həmçinin Aşiq Ələsgərin, Qasım bəy Zakerin, Abbas ağa Nazirin yaradıcılığından seçmə nümunələrlə də tanış olmaq olar.

Bu gün bu dəyərli kitabın yenidən nəşr olunub sevimli balaların ixtiyarına verilməsi onlara hədiyyə olmaqla yanaşı həyatını uşaqların işıqlı sabahına həsr edən Firidun bəyin xatirəsinə də ehtiramdır. Ümidvarıq ki, kiçik oxucular bu kitabdan yararlanacaq, ədəbiyyatımızın zənginliyinə bir daha şahid olacaqlar.

Ədəbiyyat İnstitutunda isə filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Arzu Hacıyeva tərəfindən Abdulla Şaiqin "Turan çələngi" (1919) dərsliyi transfoneliterasiya olunub çap edilmişdir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə hazırlanan və "özündə mənəvi Turan idealını" ehtiva edən bu dərsliyin XXI əsrin elmi ictimaiyyətinə yenidən təqdim olunması olduqca mütərəqqi hadisədir. Qeyd edək ki, bu dərslikdə Ziya Gökalp, Hüseyin Cavid, Mehmet Əmin Yurdaqlı, Tofiq Fikrət, Əbdülləhəqq Hamid, Əhməd Cavad, Ə.Suad, M.Naci kimi müəlliflərin yaradıcılığından nümunələr verilmişdir. Dərsliyin yenidən çapı pedaqoji fikir tariximizi, Abdulla Şaiq qayəsini öyrənmək baxımından da əhəmiyyətlidir.

Görkəmli yazıçı, alim və pedaqog Mir Cəlal Paşayev vaxtı ilə dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin "Xəmsə"sindən "Fitnə", "İki rəssam", "İlin fəsilləri", "Xeyir və şər", "Kərpicəsən" kimi hissələrin sadələşdirilmiş variantını hazırlamışdı. 2023-cü ildə TEAS Press nəşriyyatı həmin hekayələri yenidən nəşr etmişdir.

Uşaq ədəbiyyatı sahəsində aparılan tədqiqatları da dəyərləndirmək yerinə düşür. 2017-ci ildə Ədəbiyyat İnstitutunda yaranan Uşaq ədəbiyyatı şöbəsində təkə son iki ildə aparılan monoqrafik tədqiqatlara - "Uşaq ədəbiyyatında Tofiq Mahmud imzası", Elnarə Akimovanın "Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı: tarixi təcrübəsi və müasir istiqamətləri", İlhamə Ağayevanın "Uşaq ədəbiyyatında Azərbaycançılıq və milli özünədər", Gülnar Qəmbərovanın "Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının təşəkkülü" - nəzər salsaq görərik ki, adıçəkilən sahənin problemləri, uğur və çatışmazlıqları hərtərəfli tədqiqata cəlb olunur və münasibət bildirilir. Şöbədə hazırlanan uşaq ədəbiyyatı antologiya və topluları da uşaq ədəbiyyatının inkişafına xidmət kimi qiymətləndirilməlidir. Bütün bu sadalananlar Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının sabahına ümid və nikbinliklə baxmağa əsas verir.

Cavanshir YUSIFLI

Giriş

Artıq neçə on ildir ilin ədəbi yekunları yazılır, eyni format, eyni janr ölçüləri daxilində. Bizə belə gəlir, icmal xarakterini yadda saxlayıb janr məsələsindən konseptual əsasda bəhs etməyin vaxtıdır. Köhnə qəlib-də az qala, hər şeydən, cızma-qaralar da daxil olmaqla hər əsərdən, hər bir dəyər-dəyməz mətnlərdən bəhs edilir. İndi toplam məhsuldan vaz keçib janr kontekstindən, janrların bir-birinə nüfuzu, onların transformasiyasından danışmağın vaxtıdır. Nə qədər bədii səviyyəsi aşağı roman, povest və hekayə var, nə qədər yavan və pafosun yoluxduğu şeir var. Həm tənqidçilər də əsasən, səviyyəsi olmayan mətnlər üzərində qələm çalırlar. Deyilmi? Mən ad çəkmədən bunu deyirəm və hamı da bilir ki, tənqidçi və ədəbiyyatşünas, yaxud "ədəbiyyatsevərlər" in xitissaslaşdığı müəlliflərin roman və nəsr adına yazdıqları mənasız mətnlərdir. Bir misal. Vaxtilə haqqında "Min bir gecə" nağıllarından çox yazılan Mirələmovun "kulis.az" portalında Qarabağ müharibəsi ilə bağlı bir hekayəsi çıxmışdı. İçində heç bir ədəbi-bədii mətləbin olmadığı bu hekayə haqqında danışmağa dəyərmi? Və təkcə adını çəkdiyimiz müəllifin əsərləri bu gündə deyil. 20-30 ildir bu proses davam edir və bu məkanda cərəyan edən çox qəlib, çox mürəkkəb hadisələrin yazılan mətnlərdə izi-tozu belə yoxdur. İki Vətən müharibəsinin faciə və dəhşətlərini əks etdirən, Qarabağ tarixini, bu tarixin içindəki tələblərliyi məqamlara güzgü tutan əsərlər, hekayə və romanlar yazıldı. Daha sonra Böyük Zəfər tarixi... Fikrimizcə, Vətən müharibəsi müstəqillikdən üzü bəri qələmə alınan hər bir bədii nəsr nümunəsində mövcuddur. Anarın "Otel odası" povestindən Orxan Həsəninin "Qırmızı ayaqqabılar" hekayəsinə qədər. Yaxud Samirə Əşrəfin hər bir hekayəsində toxumlar birbaşa ürəkdən, ruhdan ağ və rəqlərə düşən nəsnələrdir, onları janr prosesləri kontekstində araşdırmaq indi çox çətindir, çünki son dərəcə mürəkkəb bir dövrün məhsullarıdır.

Gerçəklik və fantastika

Hekayə sahəsinə ümumi prosesi müxtəlif mövzu kateqoriyası üzrə qruplaşdırmaq olar. Beləliklə, janrın fantastik özəyi. Bəri başdan deyək: elə hekayə tipləri var, oxunduqca içində yığılır, çünki onun "qara qutusu"na atılan faktlar təhkiyə boyu açıldıqca-açılır, müəllifin nəzərdə tutduğu və oxucunun "kəşf etdiyi" məqamlar hekayənin sonunda birca fakt "qırıntısı"na söykənir. Bir də oxuyanda hər şey o birca nöqtədən başlayır, baş verən hadisələri həmin nöqtənin ekranında izləyə, ona film kimi tamaşa

edə bilərsən. Oxucunun bu halda ikincili müəllif statusuna yiyələnməsi daha kreativ xarakter daşıyır.

Başqa tip hekayələr var, oxuduqca, yaxud nəfəs dəydikcə içində atılan sirlərdən xilas olur, hər şeyi açıb faş edir, yelkənləri o qədər geniş və sona qədər açıb ki, sanki bir an əvvəl hadisələr dənizində üzəcək, səfərə çıxacaq. Ona bu dünyadan daha geniş bir aləm lazımdır, gözlərini geniş açıb hər şeyi ölçsündən böyük görmək üçün. Qəzetin keçən nömrələrinin birində Alpay Azərin haqqında danışılan hekayəsi ("Bubu və qatar") bu tiptən idi. Sərdar Aminin hekayələri də bu tiptəndir, ancaq birca fərqli özəlliklə, Sərdarın hekayələrindəki məkan hər yerdən ayrılmış, qopmuş bir ərazidir. Metaforalardan inşa edilmiş məkan. Təhkiyənin daxili niyyəti və inkişaf istiqaməti bu "itirilmiş cənnət"i dünyanın virtual varlığıyla bütövləşdirməkdir. Bu tipli hekayələrdə metafora işləkdir, adı, gerçək hadisəni metaforik düşüncə "suyuna çəkib" ifadə etmək onlar üçün əsasdır.

Birinci tip hekayələrdə isə metaforadan, metaforik düşüncəyə önəm verməkdən çox, şüuraltı hadisələrin dinamikasını əks etdirmək ən mühüm şərtidir. Belədə hadisənin, fakt və məqamın gerçək üzü ilə təxəyyüldən, fantaziyaadan doğmuş üzü arasında şəffaf keçidlər yaranır, onları tanıyıp aldanır, aldanıb gerçəkliyin əzəbli səhnələrinə qayı

vitində həsrət və heyranlıqla süzdüyü, çox baha qiymətə satılan boyunbağını ala bilmək üçün vaxtilə bağladığı həyat sığortasını nəzərdən keçirir və kədərlənir. Şərtlər əlverişli deyil. Xəstəliyi geri qayıtsa, öldüyü halda sığorta haqqı arvadına ödənilməyəcək. İntihar etmək də sığorta haqqını almağın üstündən xətt çəkər. Lulun yanına gedir. Dostu ona elə məsləhətlər verir ki, bir an əvvəl özünü öldürməkdə çox cəsur olan Kuk ölüm qorxusundan xoflanır. Şüuraltından sızıb gələn bir nüans deyir ki, ölüm sizin harda olduğunuzu çox dəqiq bilir. Demək, Lulun məsləhəti ilə Kuk yaxınlıqdakı yarıuçuq və çoxmərtəbəli tikiliyə yollanır, ora çatıb çətirini yerə atıb binaya tərəf qaçır, guya kimsə onu təqib edir, qaçıb qurtulmalı, ölüm təhlükəsindən xilas olmalıdır. Elə qaça-qaça hiss edir ki, hər bir hərəkəti alınmış, süni çıxır, məlum mərtəbəyə çatanda arxadan kiminsə nəfəsini hiss edir. Üzünü saqqal basmış, cırcındır geyinmiş kişi onu qamarlayıb (guya -!) pəncərədən yerə atmaq istəyir...

Usta Həmid Piriyyəv - folklor poetikasının o biri üzü

Realist üslubda yazılan hekayələr haqqında belə bir nəzəri müddəa mövcuddur ki, bu tipli nümunələrdə əsas məqam, yəni bütün mətnin sirri qəhrəmanın həyat tarixçəsinin açılması məqamıdır. Bu məqam doğulan

Sevgiyə yazmaq

İlin ədəbi yekunları, hekayə 2023

Bəri başdan deyək: elə hekayə tipləri var, oxunduqca içində yığılır, çünki onun "qara qutusu"na atılan faktlar təhkiyə boyu açıldıqca-açılır, müəllifin nəzərdə tutduğu və oxucunun "kəşf etdiyi" məqamlar hekayənin sonunda birca fakt "qırıntısı"na söykənir. Bir də oxuyanda hər şey o birca nöqtədən başlayır, baş verən hadisələri həmin nöqtənin ekranında izləyə, ona film kimi tamaşa edə bilərsən. Oxucunun bu halda ikincili müəllif statusuna yiyələnməsi daha kreativ xarakter daşıyır.

dırsan. Sən əşyaları tanıdıqca, onlara baxışınla və oxucu düşüncəsi ilə nüfuz etdikcə onlar da səni "tanıyor", gözəndən itib, haçansa oxuduğun nağıllarda "tapılır".

Sənən İsmayilovun "Həyat sığortası" hekayəsi və digər bədii mətnləri bizim nəsrədə çox fərqli yanaşma tipi sayıla bilər. Hekayədə iki əsas personaj var: Lul və Kuk - iki dost, Kuk bir zamanlar ağır xəstəliyə tutulub, sağalsa da, bir müddət müalicə proseduru riayət etməkdən sonradan hər şeyi atmış, bu xəstəliyin haçansa geri qayıdacağını unutmuşdur. Hər şey beləcə geri qayıdır, keçmişdən indiyə və gələcəyə. Geri qayıdış hekayənin əsas metaforasına çevrilir. Hekayədə baş verən hadisələri, real faktları elə real ardıcılıqla sadalaya bilərik.

Əslində hekayənin, yəni təhkiyənin iki üzü var: hər şeyi danışa bilərsən, faktlar arasında məntiqi əlaqələr də öz yerində. Ancaq bütün bunların yuxuyla, irreal ələmlə gerçəklik arasındakı sərhəddə baş verdiyini (yəni başverməmə şansının daha yüksək olduğu bir ortamda -!) nəzərə alırdıqda vəziyyət dəyişir. Arvadına çox sevib bəyəndiyi,

kimi bədii mətdə "təhkiyə simmetriyası" yaradır, yəni, bir tərəfdən həm hər şey, bütün duyğunluq nöqtələr aydınlaşır, qəhrəmanın hərəkətlərinin, əhvalı və davranışının mənası açılır, həm də və ən əsası, həyata bən-zəyən və onun dibindən qalxaraq gözü müz öndə canlanan hadisələr estetik virtualıq qazanır: bu, hekayədir, insan həyatındakı dönüşləri, daha çox isə, bunların heç kəsin görmədiyi və məhəl qoymadığı bir aləmdə - iç dünyasında baş verməsinin şərtliyi təhkiyə boyunca dərinləşir, faktlar, onlardan düzələn hadisələr, motiv və detalların "əvvəlki həyatı" bu cərəyan edən hadisələrə paralel şəkildə təhkiyə müstəvisinin bir yerində cücərməyə və boy göstərməyə başlayır. Güzgünün qara boya ilə rənglənmiş hissəsi daha da qalınlaşır və bu proses həyata bən-zəyən virtual həyatı məhz dünyanın, gerçəkliyin bütün olar-olmazlarından təcrid etməklə ona qarşı qoyur. Əks halda, söhbət hekayədən gedə bilməz.

Həmid Piriyyəevin "Ölüm və başqa xoşbəxtliklər" hekayəsi də istisna deyil: bu hekayədə bir tərəfdən (hekayənin adından tut-

muş, fakturasına qədər) insanı düşünməyə, danışmağa (mətdə dil açıb danışmaq istəyən faktura səbəbindən -!) sövq edən semantik sahə, digər tərəfdən isə, ona qarşı duran, danışmaq və bu faktura ilə bağlı hər şeyi çözmək istəyən "dilə" qıfıl vuran virtual sahə mövcuddur. Bu sahələrin kəsişmə xətti birbaşa deyək: oxucunun qavrayışından keçir və onu bu virtual həyata qarşı çıxmağa, müəllifin guya "sırdığı" mülahizələrlə mübahisə etməyə məcbur edir. Hekayənin əsas strukturyaradıcı özülü inandır. İnsanlar ömür boyunca hadisələri müşahidə edərkən, bir çox təkrarlanan nəsnələri sınayır və həmin inancın cızdığı çərçivədən kənara adlamaq istəməzlər və bu, onları həyata münasibətlərinin özülünə çevrilir, xüsusən, yaşlaşdıqda, dünyadan köçmək məqamı gəldikdə və sair. İnsan, həтта öz ömrünə, yaşam tərzinə qarşı da mübahisə, imtina etmək, indiyə kimi aldığı nəfəslərin hədəf getməsi kimi düşüncə mövqeyində dayanır. Vəfat etmiş adamı dəfn edərkən yağış yağarsa, demək, həmin məkanda ard-arda neçə insansa yenə dünyadan köçməlidir, hekayədə qəhrəmanın düşüncəsində bu insanların sayı da göstərilir. Əgər onlardan biri əskik çıxarsa, demək, məsələ lap qəlibdir. Hər şey qan qaynayan məqama təsadüf edir.

Həmidin hekayələrində insanın içində, xatirə və olacaqının dərin qatlarında hər şey bir-birinə ən dərinlərdə qarşı duran seqmentlər kimi təsvir edilir. Bu hal, sadəcə, təsvirin günün ən müxtəlif məqamlarında çəkilən fotolar kimi olmasını şərtləndirir. Sözlər, vədlər, danışmalar bu qarşıdurmadan məna çevrilir....

Nərmən Kamal metaforası, yaxud dirijor üslubu

Mətdə "zaman" konsepti çox işlənsə də (xüsusilə "zaman durbini" kimi ifadələr, yaxud "Nöyüt ili" ifadəsi), əslində daha çox məkan təsviri yerli-yataqlıdır, koloritli və yapışqandır. Bu məkanda əşyalar həm var, həm də yoxdur, çünki məkanın özü sürüşkən və açılıb-yığılıdır, belə sürüşkən (həm də yapışqan) məkanda təsvir sehrli-magik səciyyə daşıyır, danışq, ləhcə, baxış, küsmək, ayrılmaq, dava-qırğın... hamısı bir sözdür, bu aləmdə söz, bəlkə də hələ maddiləşməyib, hara gəldi axır, sən onu deyil, o səni idarə edir. Sözü belə bir mövcudluq forması insanların taleyini idarə edir. Sözlər də, əşyalar da bir-birinə nüfuz edir, qəribə həlməşik mühit formalaşır, zarafat, ironiya, insanların yaşayış tərzini elədir ki, bir-birinə əks anlam-lar "matryoska" kimi bir-birinin içindən çıxır, hər şey mümkün (-!) ifrat dərəcədə de-formasiya vəziyyətində (sərhəd vəziyyətinə -!) təsvir edilir ki, canındakı həqiqət qırıntıları yerə tökülsün. Bütün sirlər, deyiləsi mümkün olmayan nəsnələrin sirri faş olsun. Bu məkanda, yəni belə bir perspektivdən insanı tam olaraq öyrənməklə bağlı ədəbi cəfəngiyyət də altdan-altdan lağ obyektinə çevrilir. Hər bir hekayə insanı dərinə dartmaq üçün (yaxud batırmaq üçün) vasitədir, hadisənin, reallığın, zülmün, sevincin, kədərin ... sözün dərinliyində. Müəllif buna bəzən nail olur, bəzən yer-yerdən udurur...

"İtaətsiz otlar"da musiqi partiturası eşidilən və "Susan" səslərlə müşayiət edilir. Bu mətdən müəllifin "Ulvi küçəsi" hekayəsinə keçidlər görünür, orda dəmir dolabın içində qalan kirpinin taleyi "İtaətsiz otlar"da atasının itkisini heç cürə sinirə bilməyən qadının həyatından keçməkdədir. Pəncərələri ağ pişiyin yabanı əncir qurusuyla göstərdiyi "etüd" hər şeyin qarşısını alır. "Ulvi küçəsi" hekayəsində hər bir pasajda personajlar, hadisələr, detal və işarələrdən, sanki o atmosferə qəfil girəcək yad səslərdən qorunur. Diqqət edin: "...Musiqi təkrar çalınardı, indi

də tamam yad bir səs özünü ortalığa salır, sanki yatan adamın üstünə yaş yorğan sərir-din, bütün halını pozurdu."

İnsanın da bir itaətsiz halı olur. Başına nə gəlsə, içində iqlim necə dəyişsə, çıxış yolu tapmır, bütün yolların bağlandığını, rahatlığınca onu biryolluq tərkd etdiyini zənn edir. Bu zaman onu daha çox ətrafındakı ən yaxınları, ona nəfəs qədər yaxın insanlar bezdirdir və verdikləri ümidlə həyatının sonunu gətirirlər. Bir gün olur anlayırsan: alıb verdiyin nəfəs yalnız sənə məxsusdur, ölümdən qaçış yoxdur, şüuraltındakı qasırğalar sənə bütün həyatını alt-üst edir, hər şey qıçıq yaradır. Bütün yollar ümitsizliyə aparır. "Əsl payız havasıydı. Quşlar yağışa düşməmək üçün vaxtında şəhərlə sağollaşdı. Saçı təzə ağaran adamlar kimi parkın yaşıl ağaclarında ilk sarı, narıncı yarpaqlar görünürdü. Qoca bağban itaətsiz otların öhdəsindən gəlməkdə aciz qalıb özünü boş oturmaqların birinə yıxmışdı."

Nərimin hekayələrində "dirijor üslubu" var, hər şey, təsvir edilən hər şey dəhşətli gözlənti effekti yaradır, dirijor çubuğunun hökmüylə axıb gedən hadisələr arxada iz buraxır, bu izlər narahat sınırlar yaradır, baxmayaraq ki, mətnlərdə hər şey zahirən sakit və həyəcansızdır, məqsəd və niyyətlər, arzu və istəklər, insan niyyəti... bu axında yox olub gedir və hansı məqamdası "səyyah" obrazı yaranıb-formalaşır (bu sınırlarla gedib aqlın dərk etməyi, ürəyinlə hiss etdiyin məkanı tapmalısan...). Elə bir obraz ki, hadisələrdən düşən iz, insan qəlbini ehtizazlarından qopub qalan ləpirlərin ağırlı sınırlara döndüyünü nişan verir.

Sevgiylə yazmaq...

Gənc nasir Əli Zərbəli istənilən hadisəni, yaxud hadisələr qovşağını proses kimi verə bilər. Beləyə janr özünün bütün parametrləri ölçüləriyə ifadə olunur. Əhvalat əhvalat xassəsini itirir, ürəkdən güllər, yaxud kədərli sənə, amma hadisəni "unudursan".

Orxan Həsənidə hekayə diskursu tam fərqlidir. Hər şey yaddaşdan gəlir və yaddaş dönür. Romanı da yaddaşla bağlıdır, ancaq fərqli kontekstdə: məsələ təkcə tələblik illərinin dostlarını fərqləndirən xarakter cizgiləri deyil, həm də onların necə, nə vaxta qədər yaddaş qala bilmək potensialını bəzələməkdir. Həyat fanidir, ömür - vəfasız, ancaq unudulmayan şeylər var, Orxan bu məsələni sətirlər arasında saxlayır, buna görə onun metaforası səhranı xatırladır, həm də birdən-birə gül-çiçəyin fontan vurduğu səhra.

Jalə. Jalə necə hekayəçidir? Onun əhvalat danışmaq, süjet qurmaq üslubu necədir? Bu hekayədə ("Mənim xalam qızı") onun 2000-ci illərdən üzü bəri yazdığı bütün mətnlərdəki əsas nöqtələr artıq normativləşib, yəni süjeti əksər halda "gəzinti" üzərində qurulan hekayələr janrının ən qaynar məqamlarını özündə mükəmməl şəkildə əks etdirir. Jalə insan ömründə əsas yerlərdən birini tutan, onun ömrünün mənasını açıb-ağardan təəssüf hissini, kədər və dərtdən susqunluğunu, hərdən, ancaq vaz keçə bilmədiyini məqamda çoxluq içində belə içində gəzib danışdığı çox incə struxur və detallarla verə bilər. "Mənim xalam qızı" mətnində, sanki yaşadığın müddətdə hardasa, hansı məqamlardasa sənədən xəbərsiz çəkilən şəkillərin üzə çıxması (yəni, Rusiyada yaşayış vətənə qayıtmış, ana dilini zəif bilən, ömründə ilk dəfə Bakıya gələn xalası qızını gəzməyə çıxaran təhkiyəçi şəhərdə həm də özünü rastlaşır...) sənə qəribə hissələr bağışlayır, hara gedirsənsə yol ayrıcı var, tək olmadığın üçün hər şeyi gülüşün altında gizlətməyə məcbur olursan... Jalə hekayə yazanda da dili düşünür, təmiz yazmaq, sevgiylə yazmaq...

Mədəniyyət Nazirliyi yanında İctimai Şura ilə ANAİB birgə müzakirə keçirib

İyulun 2-də Azərbaycanda Atatürk Mərkəzində Mədəniyyət Nazirliyi yanında İctimai Şura ilə "Azərbaycan Nəşriyyatları Assosiasiyası" İctimai Birliyi (ANAİB) "Azərbaycan kitabçılığının durumu: dövlət və özəl sektor əməkdaşlığı" adlı birgə müzakirə keçirib.

Mədəniyyət Nazirliyi yanında İctimai Şuranın sədr müavini Əkbər Qoşalının aparıcılığı ilə keçən görüşdə Milli Məclisin Mədəniyyət komitəsinin sədri Fazil Mustafa, Mədəniyyət nazirinin müavini Fərid Cəfərov, nazirliyin Kitab sənayesi şöbəsinin müdiri Akif Marifli, o cümlədən həmin şöbənin iki əməkdaşı, ANAİB-ə üzv olan iyirmi iki, üzv olmayan üç nəşriyyatın rəhbəri, QHT və media nümayəndələri, təşkilatçı qurumların rəhbərləri - ANAİB İdarə heyətinin sədri Şəmil Sadiq, Mədəniyyət Nazirliyi yanında İctimai Şuranın sədri, deputat, akademik Nizami Cəfərov və Şura üzvləri iştirak edib.

Giriş nitqi ilə çıxış edən ANAİB İdarə heyətinin sədri Şəmil Sadiq görüşün məqsədindən, kitabçılıq sahəsində dövlət və özəl sektorun rahat və sıx ünsiyyətinin vacibliyindən danışdı, 27 nəşriyyatın ANAİB-də bir amal uğrunda birləşdiyini dilə gətirdi.

Ş.Sadiq Azərbaycan Nəşirlərinin I Forumu və III Uşaq Kitab Festivalından söz açdı; kitaba təşviq layihələrinin yetərli olmadığını, gənc ədəblərin əsərlərinin nəşrinin arzuolunan şəkildə stimullaşdırılmadığını, kitabxanalara kitab alışı azlığını, tərcüməyə dəstək proqramının hələ də həyata keçirilmədiyini vurğuladı.

O bildirdi ki, ölkəmizdə özəl qurumların təsis etdiyi ədəbiyyat və sənət dərgilərinin durumu acınacaqlıdır. Dərgi mədəniyyəti demək olar, tənzimlənməmişdir. Dərgilərin diqqətdən qıraqlı qalması, onların kitabxanaların fonduna əlavə edilməməsi, dövlət dəstəyinin yoxluğu nəşriyyat sahəsinin xüsusi problemdir.

ANAİB sədri digər media orqanlarına edildiyi kimi ədəbi dərgilərə də dəstəyin vacibliyini dilə gətirdi.

"Təhsil" nəşriyyatının direktoru Tural Axundov mətbəə ilə nəşriyyat sahələrinin vəhdətdə inkişafını önə çəkib və bu sahələri ayırmaq doğru olmadığını vurğuladı. O, Mədəniyyət Nazirliyi ilə Elm və Təhsil

Nazirliyinin kitab alışı siyasətindən razılığını ifadə edib.

Çıxış üçün növbəti söz "Parlaq İmzalar" nəşriyyatının direktoru Nurman Təriqə və rilib.

N.Təriqə ədəbiyyatın və dilin dövlətin mədəniyyət strategiyasında önəmli faktor olduğunu vurğuladı.

O bildirdi ki, kitabxanaların fəaliyyəti genişləndirilməli, bu qurumların fondu üçün kitab alışı artırılmalı, eyni zamanda, kitabxanalardakı kirli qrafikalı kitablar latın qrafikalı olanlarla əvəzlənməlidir.

Nurman Təriqə ölkədə Kino Agentliyinin olduğu kimi Kitab Agentliyinə də ehtiyac duyulduğunu bildirdi.

"Əlfəcin" nəşriyyatı və Göygöl şəhərində fəaliyyət göstərən "Göygöl" kitab evinin rəhbəri Mübariz Həsənov bölgələrdə kitabçılığın əsas problemlərindən söz açdı. Mədəniyyət Nazirliyinin regionda təşkil edilən kitab sərgilərinə dəstəyinin, kitabxanalar üçün kitabların mətbəələrdən yox, nəşriyyatlardan satın alınmasının, hər rayon mərkəzində (ilkin olaraq) bir pilot kitabxananın yaradılmasının və bu təcrübənin daha sonra qəsəbə-kənd kitabxanalarında tətbiqinin, Bakı Beynəlxalq Kitab Sərgisində nəşriyyatlara daha çox yer ayrılmasının önəmini qeyd etdi.

Növbəti çıxış üçün söz alan "Ağıllı Bal" nəşriyyatının rəhbəri Fatimə Alxaz ölkədə uşaq kitabları, uşaq yazarları və illüstratorları probleminə diqqət çəkib, uşaq ədəbiyyatının inkişafı ilə bağlı məsələlərdən danışdı.

F.Alxaz uşaq ədəbiyyatı ilə bağlı bir neçə nominasiyada mükafatın təsisini, uşaq yazıçılarının həvəsləndirilməsi, ölkədə və xaricdə tanınması yönündə silsilə tədbirlərin həyata keçirilməsi mövzusunda təkliflər irəli sürüb.

Çıxışçı 6-9 iyun tarixlərində keçirilən III Uşaq Kitab Festivalının konsepti barədə danışdı və müvafiq qurumların rəsmilərinin məsələyə daha üstün diqqətinin arzu olduğunu deydi.

"Altın Kitab" nəşriyyatının rəhbəri Rəfiq İsmayılov vurğuladı ki, özəl sektorun bu sahəyə nə dərəcədə məsuliyyətlə yanaşacağını dövlətin strategiyası təyin edir. Ona görə də kitabçılığın, ədəbiyyatın əsas

qoruyucu qurumu olan Mədəniyyət Nazirliyi bu sahəyə diqqətini artırmalı, yeni layihələrlə çıxış etməlidir.

Daha sonra "Libra Kitab" nəşriyyatının direktoru Veysəl Məmmədov çıxışında bu sahə üzrə xarici əlaqələrdən, beynəlxalq kitab sərgilərindən bəhs etdi. Ölkəmizdə keçirilən Bakı Beynəlxalq Kitab Sərgisinin hazırlıqlarının il boyu aparılması, nəşrlərin bu prosedə yer alması, il boyu dövlət tərəfindən keçirilən sərgi və tədbirlər barədə geniş məlumatların verilməsi kimi məsələlərinin vacibliyini vurğuladı.

İctimai Şuranın sədr müavini Vüqar Qədirov öz çıxışında bir sıra köklü məsələlərə, o cümlədən təhsil mövzusunda toxunub.

"Qələm" nəşriyyatının rəhbəri Hafiz Eyyubov bildirdi ki, ölkəyə idxal olunan kağız ƏDV-dən azad olunsada, bu qayda yalnız Rusiyadan gətirilən kağızlara şamil edilir, Avropadan gətirilənlərə şamil edilmir. O, sözügedən problemin tezliklə həll edilməsinin vacibliyini diqqətə çatdırdı.

Milli Məclisin Mədəniyyət komitəsinin sədri Fazil Mustafa bu tədbirə, əsasən, problem dinləməyə gəldiyini deydi. Ölkədə kitab oxumayan, özünü kənd kimi yetişdirməyən gənclərin az olmadığından, dərin fəlsəfi kitabların yazılmamasından, tərcümələrin isə qənaətbəxş olmadığından, bu sferada terminologiyanın inkişaf etməməsindən, məktəblilərin yazı bacarıqlarının əskikliyindən, məktəblərdə oxuya təşviq azlığından söz açdı.

F.Mustafa vurğuladı ki, dövlət son zamanlar aktivləşən kitab sərgilərinə bacarıqca çox dəstək verməli, bunun üçün özəl sektordən layihələr istəməli, bu təşkilatçılıqda öz resurslarından səmərəli istifadə etməlidir.

İctimai Şuranın sədri Nizami Cəfərov öz nitqində Mədəniyyət Nazirliyi Nəşr Planının Tərtibi və Nəşriyyat Məhsullarının Satılınması üzrə Komissiyasının fəaliyyətinin genişləndirilməsini təklif etdi, qurumu ANAİB tərəfindən təşkil olunan silsilə kitab sərgilərinə aktiv dəstək verməyə çağırıb.

Mədəniyyət nazirinin müavini Fərid Cəfərov regionlarda keçirilən kitab sərgilərində Mədəniyyət Nazirliyinin həmişə öz resurslarından istifadəyə hazır olduğunu bildirdi. Hətta indiyə kimi keçirilən kitab sərgilərinin bir xeyli üçün müxtəlif bölgələrdə məkan və bəzi imkanların təşkilatçılara təklif edildiyini deydi.

O, xaricdə keçirilən müxtəlif beynəlxalq kitab sərgilərində iştirak üçün həmişə yerli nəşriyyatlara şərait yaradıldığını, bu il bir neçə sərgiyə özəl sektor nümayəndələrinin də cəlb olunduğunu, bütün xərclərin nazirlik tərəfindən qarşılandığını qeyd etdi.

F.Cəfərov Mədəniyyət Nazirliyi Nəşr Planının Tərtibi və Nəşriyyat Məhsullarının Satılınması üzrə Komissiyasının fəaliyyət planının hər il detallı şəkildə elan edildiyini, nazirliyin kirli qrafikalı kitabların latın qrafikalı kitablarla əvəzlənməsi üçün işlər apardığını, Kitab Agentliyinin yaradılmasının planlar arasında olduğunu, Azərbaycan ədəbiyyatına dəstək layihəsi üzərində işlər getdiyini, kitabxanaların effektiv fəaliyyəti ilə bağlı "yol xəritəsi" hazırlandığını və son olaraq ANAİB tərəfindən təşkil olunan Azərbaycan Nəşirlərinin I Forumu və III Uşaq Kitab Festivalında Mədəniyyət Nazirliyinin müvafiq şöbəsinin əməkdaşlarının qatıldığını bildirdi.

Nazir müavini müzakirələrin gələcək fəaliyyət və işbirliyi üçün faydalı olacağına inandığını söylədi.

Azərbaycanın ədəbi-bədii və ictimai-siyasi fikir tarixində publisistikanın əhəmiyyətli yer tutmasını yaşanılan dövrün gerçəkliyi, çoxsaylı sənət və mədəniyyət nümunələri, faktları, jurnalistikaya dair zəngin arxiv sənədləri əsaslı şəkildə təsdiqləməkdədir. Publisistika tarixinin araşdırılması göstərir ki, onun inkişafında dövrün təfəkkür sahiblərinin - görkəmli tənqidçi, filosof, tarixçi və ədəbiyyatşünaslarının böyük xidmətləri olmuşdur. Ədəbiyyatımızda publisistikanın ilk nümunələrinə hələ M.F.Axundzadə, H.B.Zərdabi və N.B.Vəzirov qələmə aldığı məqalələrdə rast gəlinir. Bununla belə, Azərbaycan publisistikasının istər mövzu-problem və ideya məzmunu, istərsə də sənətkarlıq baxımından çiçəklənməsi, XX əsrin əvvəllərinə təsadüf edir. Həmin dövrdə ictimai-siyasi şəraitin mürəkkəbləşməsi, milli oyanış və milli müqəddərat uğrunda mübarizələr, rus inqilabları, I Dünya müharibəsi kimi ciddi amillər dövrün zəka sahibləri qızgın müzakirələrə sövq edir, "Kaspi", "Şərqi-Rus", "İrşad", "Tərəqqi", "Molla Nəsrəddin", "Füyuzat", "Həyat" kimi qəzet və jurnallardan istifadə etməklə xalq kütlələrinin həyatında, güzəranında baş verən tarixi-siyasi hadisələrə münasibət önə çəkilir, bir küll halında bu yaşantıların səbəb və nəticələri ictimai-siyasi həyatın axarında verilir. Həmin illərdə C.Məmmədquluzadə, N.Nərimanov, Ö.F.Nemanzadə, M.Ə.Rəsulzadə, Ü.Hacıbəyli, Y.V.Çəmənzəminli və başqaları zamanın və cəmiyyətin aktual problemləri ilə yüklənmiş siyasi, bədii və elmi publisistikamızın gözəl nümunələrini yaratmışlar.

Azərbaycan Yazıçıları Birliyinin mətbu ədəbi orqanı olan "Ədəbiyyat qəzeti" ilə Ədəbi proses yaradıcılıq müşavirəsinin təşkilatçıları və iştirakçıları arasında baş tutmuş etibarlı dialoq geniş mənada, Ədəbiyyat İnstitutu ilə "Ədəbiyyat qəzeti" arasında yaradıcılıq əlaqələrinin ardıcıl xarakter almasına səbəb olmuşdur. Artıq neçə illərdir ki, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu əməkdaşlarının ən yeni və maraqlı elmi axtarışlarından ibarət olan məqalələri "Ədəbiyyat qəzeti"ndə dərhal çap olunaraq elmi-ədəbi ictimaiyyətə çatdırılır.

"Ədəbiyyat qəzeti" bu gün müstəqillik dövrümüzün ədəbi panoramını yaradır, milli ədəbi prosesə orijinal töhfələr verir; Azərbaycanın strateji mövqe və maraqlarına, tarixi gerçəkliklərinə layiqli xidmət nümunəsi göstərir. Bu, tarix yaradan və tarixə yazılan xidmət, ədəbi və əbədi xidmətdir. Qəzetdə xalq yazıçılarımızdan Anar, Elçin, Sabir Rüstəmzadə, Elmira Axundova, akademiklərdən İsa Həbibbəyli, Teymur Kərimli, Nizami Cəfərov, Rafael Hüseynov, Muxtar İmanov, tənqidçi-ədəbiyyatşünaslardan Vaqif Yusifli, Cavanşir Yusifli, Sona Vəliyeva, Bədirxan Əhmədli, Rüstəm Kamal, Elnarə Akimova, Gülbəniz Babayeva, Əsəd Cahangir kimi imzalar tez-tez çıxış edir.

"Ədəbiyyat qəzeti"nin 6 may 2023-cü il sayı ümummilli Lider Heydər Əliyevin 100 illiyinə həsr olunmuşdur.

Qəzetin səhifəsində Yaşar Qarayev - "Müstəqillik dövrünün milli öndəri" Anar - "Qalib gəldi, qalib getdi", Çingiz Abdullayev - "Bütün zamanların siyasətçisi", Elçin - "O bir məktəb idi...", İsa Həbibbəyli - "Heydər Əliyevin böyük ədəbiyyat siyasəti", "Ulu Öndərə heyran olmamaq mümkün deyildi", Azər Turan - "Turan əfsanəsi", Elnarə Akimova - "Heydər Əliyevin gücü - Cavidanə bir eşq ilə", Nəriman Həsənzadə - "Rəhbərin "Ədəbiyyat qəzeti"ne tövsiyələri", Nizami Cəfərov - "Ümummilli Liderin sözləri", Hüseynbala Mirələmov - "Tarixin yüz anı...", Tehran Əlişanoğlu - "Müs-

Beləliklə, yuxarıda adları çəkilmiş qəzet və jurnalların hər birinin nəzəri-estetik keyfiyyəti və ictimai-mədəni təyinatı əsas götürülmüş, ümumiyyətlə milli publisistik fikrin inkişaf tarixində və müstəqillik dövründə bu sahənin ideya-estetik prinsipləri müəyyənləşdirilir, yeni dövrdə onun mövzu dairəsi, ideya-bədii istiqamətləri haqqında əyani təsəvvür yaradılır.

təqillik dövrü nəsrində Heydər Əliyev", Sədabə Ağabalayeva - "Şəxsiyyətin zamanı", Qulu Ağsəs - "Heydər Əliyev və müasir ədəbiyyat", İmir Məmmədli - "Şərəfli anlar", İftixar Pirişev - "Xoş anların xatirəsi", Xeyrəddin Qoca - "Heydər Əliyevin işığı", Səyyad Aran - "Ən böyük Azərbaycan sevdalı", Gülbəniz Babaxanlı - "İki ədəbiyyət: Heydər Əliyev və Hüseyin Cavid", Aygün Bağrı - "Ədəbiyyata həyatdan gələn qəhrəman", Təyyar Salamoğlu - "Ümummilli Liderin Nəriman Nərimanovu müdafiə sisteminin görünən və görünməyən tərəfləri", Vaqif Yusifli - "97-ci ilin bir payız günü..." məqalələrində böyük şəxsiyyətin obrazı yaradılır, xalqın tarixi taleyində xidmətləri önə çəkilir.

Akademik İsa Həbibbəylinin məqalələri bu baxımdan diqqəti xüsusilə cəlb edir. Bu silsilədə yer alan "Ədəbi prosesin inkişaf dialektikası və Böyük Qayıdış" (16.07.2023), "Heydər Əliyevin böyük ədəbiyyat siyasəti" (11 may 2023), kimi yazılarında Azərbaycan Prezidentinin xalqın strateji maraq və mövqelərini dəstəkləyərək beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri, dövlətlərin ərazi bütövlüyünə toxunulmadan həlli variantına üstünlük verməsi diqqət mərkəzinə çəkilir.

Akademik İsa Həbibbəylinin, həmcinin il ərzində, ən müxtəlif mövzularda dərc etdiyi yazıları "Yeni tarixi mərhələ: Realılıqlar və çağırışlar", (02.10.2023), "Nuhçıldandan Naxçıvana", (09.02.2023), "Qədim diyarın müasir inkişaf konsepsiyası" (21.06.23), alim-publisistik qələmələ ən müxtəlif mövzularda yeni baxış və münasibət sərgiləmək bacarığı haqqında yetərincə təsəvvür yaradır.

"525-ci qəzet"in 16 noyabr sayında Əli Əmirinin araşdırması - "Heydər Əliyev obrazı Azərbaycan dramaturgiyasında"; "Heydər Əliyev sözün gücünə və müdrikliliyinə inanırdı", Nərimin Eminlinin "Ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycanımızın qurucusudur", Əməkdar jurnalist, Azərbaycan Yazıçıları Birliyinin üzvü Bəbir Hüseynovun "Böyük şəxsiyyət, görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev-100", Anar Qasımovun qeydləri "Yaxın Şərqi: yeni dünya düzəninə əsas müharibə meydanı"; "...Yaşayacaq o dağların eşqinə" - Unudulmaz Qənbər Şəmşiroğlu hər zaman böyük ehtiramla xatırlanacaq; "Laçına Qayıdışın sonsuz sevinci" - 30 ildən sonra laçınlılar doğma yurdlarına böyük ruh yüksəkliyi ilə dönürlər; Allahşükür Qurbanov Xalq şairi Sabir Rüstəmzadənin "Ömür kitabı" haqqında - "Və-

Vüqar ƏHMƏD

Filologiya elmlər doktoru

tən və millət dastanı" kimi çoxçeşidli, sənətkarlıq baxımından bir-birindən maraqlı yaradıcılıq nümunələri ilə tanış oluruq.

Çağdaş ədəbiyyatşünaslıq elminin böyük yaradıcılarından biri, akademik İsa Həbibbəylinin elmi düşüncəmizi hədəflərə doğru yönəldən və bununla da qəzeti rəv-nəqləndirən qlobal mahiyyəti ilə fərqlənən, konseptual məqalələri elmi ictimaiyyətdə sonsuz maraq doğurur.

"Maarif və mədəniyyət" adı ilə nəşrə başlayan "Azərbaycan" jurnalı müxtəlif illərdə "İnqilab və mədəniyyət" (1928-1936), "Revolusiya və kultura" (1936-1941), "Vətən uğrunda" (1941-1946), yəni "İnqilab və mədəniyyət" (1946-1952) adları altında nəşr olunub. 1953-cü ildən isə jurnal "Azərbaycan" adlanır. Keçən 85 ildə Azərbaycan ədəbiyyatının ümumi mənzərəsi bu jurnalda əksini tapıb.

Jurnalın 2023-cü il mart buraxılışında görkəmli ədəbiyyatşünas alim Mir Cəlal Paşayevin 115 illiyinə həsr olunmuş yazılar yer alıb. Jurnal Kərim Tahirovun "Ədəbiyyatda romantizm" əsərinin yeni nəşrinə", Vaqif Yusiflinin 75 illiyinə, Şirindil Alishanlının "Yarım əsr ədəbi prosesdə", Nərgiz Cabbarlının "Söz" adlı gözəlin əsiri oldu" adlı məqaləsi ilə açılır. "Azərbaycan" jurnalının 100 illiyi münasibətilə Nəriman Həsənzadənin "Yüksək ədəbi tribuna!", Sədabə Ağabalayevanın "Yüz ilin birinciləri - Mustafa Quliyev" adlı məqalələri ilə oxucular bu sayda tanış ola bilərlər.

2023-cü il üzrə ədəbi dərgilər arasında "Xəzan" ədəbi-bədii jurnalı xüsusilə seçilir. Hər nömrədə "Redaktor guşəsi"ndə verilən məqalələr, sanki ədəbiyyat adına baş verənlərə işıq tutmaq rolunu oynayır. Baş redaktor Əli bəy Azərinin "AYB dilimizin müdafiəsinə qalxdı", "Ədəbiyyatın mətbuatla vəhdəti", "Ədəbiyyatda dil problemi", "Azərbaycan ədəbiyyatının rusdilliləri", "Xaqani hücrəsində görüş" kimi məqalələrində, sanki "Xəzan" jurnalında əsərləri dərc olunan müəlliflər və oxucular üçün bir istiqamət cizgilənir. Jurnalın iki ayda bir dəfə çapı nəzərdə tutulub. Cəmi 43 müəllifin 60-dan çox məqaləsi dərc olunub. Onlardan Elnarə Akimovanı, Vüqar Əhmədi, Zaur Ustacı, Əyyub Türkyay, İbrahim Yusifov, Hacıməmməd Məmmədovu, Ələsgər Talıboğlunu, Kirman Rüstəmli, Şahnaz Şahini, Elvin İntiqamoğlunu, Leyla Səfərovanı, Ələddin Allahverdiyevi, Əhməd Haqqsevəri, Sədaqət Əliyevanı, Dilbər Rzaevanı, Kifayət Məmmədovanı, Nəzakət Cavadovanı və başqalarının adını çəkmək olar. Adıçəkilən müəlliflər Azərbay-

canın müxtəlif guşələrində, hətta ölkənin hüdudlarından kənarında yazıb-yaradan adamların yaradıcılıqları haqda, ümumiyyətlə, ədəbiyyatşünaslığa və publisistikaya dair məqalələri Azərbaycan ədəbiyyatında ümumi mənzərə cizməklə ədəbi prosesə öz töhfələrini yetirmişdir. Bu sahədə müstəqil ədəbi dərgilər üzrə "Xəzan" ədəbi-bədii jurnalı redaksiya heyətinin işini təqdirəlayiq hal kimi qiymətləndirmək mümkündür.

"525-ci qəzet", "Kredo", "Ədəbiyyat qəzeti" və bəzi adlarını çəkmədiyimiz qəzetlərə oxucu marağı yüksələn xətt üzrə inkişaf edir. Bu qəzetlər içərisində "Kredo" öz dəsti-xətti ilə seçilir. Bu gün "Kredo" mətbuat aləmindəki problemlərə çiyin-çiyinə dayanaraq dözümlü, iradə və cəsarət nümayiş etdirir. Onun səhifələrində Azərbaycanın mədəni quruculuğunun, sosial həyatının hər sahəsinin izi var.

Qəzet 2023-cü il ərzində Vaqif Yusifli, Vüqar Əhməd, Baba Babayev, Əlirza Xələfli, Qulu Məhərrəmli, Elman Eldaroglu, Təyyar Salamoğlu, Əli Rza Xələfli, Şəddat Cəfərov, Sevdik Nəsimov, Gülbəniz Babayeva, Şakir Albalyev, Tamara Rüstəmovaya kimi onlarla müəllifin müxtəlif mövzularda publisistik məqalələrini dərc etmişdir. Həmin yazılardan bir qismi mövzu-problem ətrafında araşdırma və fikiryürütmə orijinallığı, mövcud problemlərin həllini qabartmaq məramı ilə maraq doğurur. Məsələn, Gülbəniz Babayevanın Vüqar Əhmədin 60 illik yubileyinə həsr olunmuş "Sözümüzün cəfakəsi", Qürbət Mirzəzadənin "Tənqidçi ehtirası ilə müasirlik meyarı olanda", Şakir Albalyevin "Azasız xalqların folkloru", Elman Eldaroglunun "Böyük Yolun üstündə", Təyyar Salamoğlunun "Əsrin ədəbiyyatı ümummilli liderin analitik siyasi və ədəbi düşüncəsində", Sevdik Nəsimovun "Qəhrəman xalqın qəhrəman oğlu" yazıları diqqəti cəlb edir.

Mütəmadi olaraq "Kredo"nun səhifələrində ordu quruculuğunu, döyüşən zabit və əsgərləri, vətənpərvərliyi və qəhrəmanlığı vəsf edən məqalə, hekayə və şeirlərlə yanaşı, publisistik yazılar da dərc olunur.

"Kredo" qəzetinin 12 sentyabr 2023-cü il tarixli sayında Sevdik Nəsimovun "Möhtəşəm Zəfərin nişanəsi Ulu Naxçıvanında", iqtisadiyyat üzrə fəlsəfə doktoru Şəddat Cəfərovun "Səvayinin şəhidlik nəğmələri" bu qəbildən olan yazılardır.

Qəzet 2023-cü ildə Vüqar Əhmədin, Baba Babayevin, Əlirza Xələflinin, Qulu Məhərrəmlinin, Şəddat Cəfərov, Sevdik Nəsimov, Gülbəniz Babayeva, Şakir Albalyev, ən müxtəlif mövzularda publisistik məqalələrini dərc etmişdir. Qəzetin oktyabr sayında Əli Rza Xələflinin 70 illiyi münasibətilə Sərvaz Hüseynovun "Böyük çöldən əsən yellər", Vaqif İsaoglunun "Sözə bükülmüş şair ürəyi", Elçin Mehraliyevinin "İnsana sevgi ruhunda" və bir çox məqalələr qəzetdə yer alır.

29 sentyabr 2023-cü il tarixli sayında qəzetin ilk səhifəsində şair-publisistik Əli Rza Xələflinin mərhum millət vəkili Qənirə xanım Paşayevanın əziz xatirəsinə həsr etdiyi "Yerin ulduzu getdi" adlı təsirli şeiri dərc olunmuşdur. Şeirdə Qənirə xanımın bədii obrazının yaradılmasında publisistik çalarlar da özünü qabarıq nümayiş etdirir.

Beləliklə, yuxarıda adları çəkilmiş qəzet və jurnalların hər birinin nəzəri-estetik keyfiyyəti və ictimai-mədəni təyinatı əsas götürülmüş, ümumiyyətlə milli publisistik fikrin inkişaf tarixində və müstəqillik dövründə bu sahənin ideya-estetik prinsipləri müəyyənləşdirilir, yeni dövrdə onun mövzu dairəsi, ideya-bədii istiqamətləri haqqında əyani təsəvvür yaradılır.

"Ədəbi proses-2023" mövzusunda elmi-yaradıcılıq müşavirəsi keçirilib

İyulun 10-da AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunda "Ədəbi proses - 2023" mövzusunda elmi-yaradıcılıq müşavirəsi keçirilib.

Tədbirdə AMEA-nın prezidenti, Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru akademik İsa Həbibbəyli, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin (AYB) katibi, şair və tərcüməçi Səlim Babullaoglu, ədəbiyyatşünas alimlər, media nümayəndələri və digərləri iştirak ediblər.

Əvvəlcə foyədə "Ədəbi proses" elmi-yaradıcılıq müşavirələrini əks etdirən nəşrlərdən ibarət sərgiyə baxış olub.

Tədbiri giriş nitqi ilə açan AMEA-nın prezidenti, Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru akademik İsa Həbibbəyli "Ədəbi proses" elmi-yaradıcılıq müşavirəsinin keçirilməsinin artıq ənənə halını aldığını söyləyib, AMEA ilə AYB arasındakı əlaqələrin möhkəmləndirilməsi, ədəbi prosesin dərk və şərh olunması, nəticə etibarilə elmin və ədəbiyyatın inkişafı baxımından tədbirin əhəmiyyətini qeyd edib. O, "Ədəbi proses" müşavirələrini ədəbi proseslə məşğul olan yazıçıların və tənqidçilərin məsuliyyətli hesabatı kimi dəyərləndirib, bu tədbirlərin ədəbiyyatımızın inkişafına, ədəbiyyatşünaslığımızın zənginləşməsinə xidmət etdiyini bildirib.

Akademik İsa Həbibbəyli "Ədəbi proses" elmi-yaradıcılıq müşavirəsinin 10 illik yubileyinin ötən il AYB-nin Natəvan klubunda təşkil edildiyini xatırladaraq, əslində həmin tədbirlə ədəbi proses müşavirələrində əhatə olunan ədəbi dövrün 10 illiyinin qeyd edildiyini diqqətə çatdırıb: "Sovet hökuməti dövründən başlayaraq keçirilən, müstəqillik illərində də arasıra təşkil olunan "Ədəbi proses" elmi-yaradıcılıq müşavirələrini 2014-cü ildə yenidən bərpa etdik. 2014-cü ilin ədəbi prosesində 2013-cü ilin ədəbiyyatından bəhs olunub. Beləliklə, ötən il ədəbi döv-

rün ədəbi prosesə cəlb olunmasının 10 illiyi qeyd edilib".

O, 10 il ərzində apardığı müşahidələrə əsasən "Ədəbi proses" müşavirələrində müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin icmallarının yazıldığını deyib, elmi-yaradıcılıq müşavirələrinin elmdə və ədəbiyyatda canlanma yaratdığını vurğulayıb. Qeyd edib ki, "Ədəbi proses" müşavirələri, həmçinin AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu ilə AYB arasında möhkəm körpü rolunu oynayaraq, mətbuatla institut arasındakı əlaqələri daha da genişləndirib.

AMEA rəhbəri bildirib ki, yaradıcılıq müşavirələrindən sonra Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun əməkdaşları mətbuatda daha fəal iş aparmağa başlayıblar. "Ədəbi proses" müşavirələrindəki məruzələr "525-ci qəzet", "Ədəbiyyat qəzeti", "Ulduz" və "Azərbaycan" jurnalları, eləcə də digər mətbu orqanlarda mütəmadi olaraq çap edilir.

"2023-cü ilin ədəbiyyatı tam halda bütövlük ədəbiyyatı adlandırıla bilər", - deyən akademik İsa Həbibbəyli vurğula-

yıb ki, 2020-ci ildə Azərbaycan Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə əldə olunan böyük tarixi zəfəri alqışlayan, tərənnüm edən ədəbiyyat sonrakı illərdə onu dərk etməyə çalışıb və nəhayət 19 sentyabr 2023-cü ildə Azərbaycan Ordusunun Qarabağda həyata keçirdiyi lokal xarakterli antiterror tədbirləri zamanı Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün tam təmin olunması, bütün ərazilərimizdə Dövlət Bayrağımızın dalğalanması ədəbiyyatda qazanılan qələbələrin mahiyyətini, fəlsəfəsini, reallığını göstərməyə başlayıb. Onun sözlərinə görə, Qarabağ ətrafında yaranan ədəbiyyat 2020-ci ilə qədər torpaqların işğaldan azad olunması uğrunda aparılan, 2020-ci ildə qələbəni tərənnüm edən, 2021-2023-cü illərdə isə Azərbaycanın bütövlüyünü təsdiq edən ədəbiyyatdır.

Akademik İsa Həbibbəyli çıxışının sonunda "Ədəbi proses" müşavirələrinin ədəbi prosesi sistemli təhlil etməyə, ədəbi həyatı dərinləndirən dərk etməyə və ümumi hazırlığa kömək etməyə yönəldiyini,

həmçinin ixtisaslaşmış tənqidçilərin yetişməsinə zəmin yaratdığını bildirib.

Sonra AYB-nin katibi Səlim Babullaoglu çıxış edərək "Ədəbi proses" müşavirələrinin keçirilməsinin mənbə yaratmaq, baş verənləri sistemləşdirmək və hesabat xarakteri daşımaq baxımından əhəmiyyətini vurğulayıb. O, yaradıcılıq müşavirələrinin yüksək səviyyədə təşkilində və keçirilməsində göstərdiyi dəstəyə görə akademik İsa Həbibbəyliyə xüsusi təşəkkür edib.

AYB-nin nəşri olan "Dünya ədəbiyyatı" dərgisinin tarixi və fəaliyyəti barədə məlumat verən Səlim Babullaoglu sözügedən dərgidə Ədəbiyyat İnstitutu əməkdaşlarının çoxsaylı məqalələrinin çap olunduğunu diqqətə çatdırıb. O, həmçinin ədəbi tənqidin vəzifə və prinsiplərindən danışaraq, ədəbi tənqidin professional tənqid olduğunu bildirib. Səlim Babullaoglu builki "Ədəbi proses" in işinə uğurlar arzulayıb.

Tədbirdə filologiya elmləri doktoru Elnarə Akimova "İlin ədəbi mənzərəsi", filologiya elmləri doktoru Vaqif Yusifli "Poeziya", filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Elnarə Qaragözova "Nəsr", filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Şahanə Əliyeva "Dramaturgiya", filologiya elmləri doktoru Cavanşir Yusifli "Ədəbi gənclik (gənc nəsillərin yaradıcılığı)", filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Qürbət Mirzəzadə "Ədəbi tənqid", filologiya elmləri doktoru Vüqar Əhməd "Publisistika", filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Aygün Bağırılı "Uşaq ədəbiyyatı", filologiya elmləri doktoru Pərvanə Məmmədli "Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı", filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Nurlanə Məmmədova "Bölgələrdə ədəbi həyat" və filologiya elmləri doktoru Rasim Nəbioğlu "Bədii tərcümə" mövzusunda məruzələrlə çıxış ediblər.

Qeyd edək ki, tədbirdə təqdim edilən məruzələr toplu halında nəşr olunacaqdır.

Nurlanə MƏMMƏDOVA

AMEA Nizami Gəncəvi adına
Ədəbiyyat İnstitutu Ədəbi tənqid şöbəsi
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Ədəbi-nəzəri estetik fikirdə istər tarixi, istərsə də, coğrafi baxımdan ədəbiyyatı təhlil obyektinə çevirmək Bütöv Azərbaycan ədəbiyyatının öyrənilməsi zamanı əhəmiyyətli funksiya daşıyır. Bu, ədəbiyyatı parçalamır, vahid Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafına kömək edir. Eyni zamanda regionlar paytaxt ədəbi mühitini formalaşdıran bir vasitə rolunu oynayır. Buna görə də Azərbaycan ədəbiyyatının müasir dövrdə inkişaf xəttinə nəzər yetirdikdə, bölgələrdə yaranan və formalaşan ədəbiyyatı da unutmamaq olmur.

2023-cü ildə bölgələrin ədəbi mühitində canlanma müşahidə olunur. Həm kitab çapı, həm də mətbuatda dərc olunan bədii mətnlər fikrimizi təsdiq edir. Xüsusilə, bölgə ədəbiyyatının tanınması istiqamətində böyük işlər görülmüşdür. "Ədəbiyyat qəzeti" Lənkəran bölməsi, Şimal-qərb regional bölməsi, Qərbi Azərbaycan bölgəsi, "Ədəbi ovqat" jurnalı Sumqayıt, Şabran, Xəzər bölməsi, "Azərbaycan" və "Xəzər" jurnalı digər bölgələrdə yaşayan ədəbi simaların yaradıcılığını işıqlandırmışdır.

Bölgə ədəbiyyatında poeziya üstünlük təşkil edir. Heca vəznə ilə yanaşı, sərbəst vəznə də müraciətin çox edildiyinin şahidi olur. Yaxşı nəsr nümunələrini yaransa da, kəmiyyət baxımından çox azdır. Dramaturgiyada kəmiyyət və keyfiyyət nöqtəyindən əvvəl inkişaf qeydə alınmışdır. Mövzu rəngarəngliyi ilə yanaşı, imza çoxluğu da bu ilin canlı mənzərəsini yaradır. Milli-mənəvi dəyərlər, əxlaqi-didaktik, nəsihətəməz xarakterli mövzular hakimliyinə qoruyub saxlayır. Bütün bölgələri birləşdirən əsas cəhət Vətən sevgisi və şəhidlik mövzudur. Oxşar mövzuların işlənmə məqamında fərdi yaradıcılıq cizgiləri aşkar etmək mümkündür. Bundan başqa, insanın ruh aləminin dərinliklərini üzə çıxarmağa cəhd edən müəlliflər də az deyildir. İnsan və zaman vəhdətində axtarış mövqeyinin cəmiyyətin dərk edilməsinə yönəldilməsi vacib bir problem kimi diqqətimizi cəlb edir.

2023-cü ilin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamı ilə "Heydər Əliyev ili" elan edilməsi ilə əlaqədar bir çox yazıçı qələməni bu mövzuda sınamışdır. Bədii yaradıcılıq elə bir məhvədir ki, sevgisiz, istəksiz yarana bilməz. Bu məhəbbət hissi İbrahim Yusifoğlunun "O, Günəş ömrüdü, sönməyəcəkdir" poemasında aydın şəkildə gözə çarpmışdır. Ulu öndərə həsr olunan əsərin əsas qayəsi millətin gələcəyi üçün çalışan dövlət xadiminin siyasi zəkasının dərinliyini, öz əməlləri ilə xalqda milli ruh və milli qürur hissinin təcəssümünə çevrilən liderin quruculuq fəaliyyətini diqqətə çatdırmaqdır. Heydər Əliyevin Günəş bən-zədilməsi ümummilli liderin fəaliyyətinin Azərbaycan tarixində əhəmiyyətini göstərir. Mingəçevir bölməsindən olan Məmməd

Bölgələrdə ədəbi

Bölgə ədəbiyyatında poeziya üstünlük təşkil edir. Heca vəznə ilə yanaşı, sərbəst vəznə də müraciətin çox edildiyinin şahidi olur. Yaxşı nəsr nümunələri yaransa da, kəmiyyət baxımından çox azdır. Dramaturgiyada kəmiyyət və keyfiyyət nöqtəyindən inkişaf qeydə alınmışdır. Mövzu rəngarəngliyi ilə yanaşı, imza çoxluğu da bu ilin canlı mənzərəsini yaradır.

Tarixi gerçəkliyi nəsrinə gətirən Eyrüz Məmmədov "Qan düşməni" romanında Rus imperiyasından SSRİ-nin süqutuna qədərki dövrdə baş verən iki nəsillə arasında keçirilən ədəvi rəallığa sۆykənərək qələmə almışdır. Ağalar İdrisоğlunun "Səçənün də Allahı var" ib-rətəməz hekayəsi zaman faktorunun ədalətini bərpa edilməsində əhəmiyyətini heyvanların dili ilə oxucuya çatdıran bir əsərdir. Almaz Bəyazid isə hekayəsində erməni hücumuna məruz qalmış kəndin sakinlərinin sonrakı taleyini başqa müstəvidə dəyərləndirir, yurdunu tərk edib şəhərə gəlmiş qonşuların bir-birini xəyanətini, həmçinin köməyini bədii nəsrə köçürür. Hafiz Ataxanlı isə üzüyola adamın səhv-düz bilmədən, hamıya şahid durmasının acı sonunu yumoristik çalarla ifadə etmişdir. Qi Or Elin "Pianoçunun son sonatası" hekayəsində bir pianoçunun sənət sevgisinin, Arif Ərşadın "Söylərin qırılsın" hekayəsində xeyir-şərə yaramayan bir vəzifəli şəxsin xudbinliyinin, Xələfbəyli Mənsurə Eldar-qızının "Qanlı kəmərlər" hekayəsində isə özünü erməni təcavüzündən qorumaq üçün kəmərlə öldürən qızın taleyinin qızın ölümünə səbəb olan canının öz övladının başına gəlməsi ilə eyniləşdirməsi ilahi ədalətin gec-tez özünü göstərəcəyinin təsvirinə önəm verilmişdir.

Cənub bölgəsi yubileylər ili kimi yadda qalır. Lənkəran bölməsinin yaradılmasının 45 illiyi, bölmənin sədri Qafar Cəfərlinin 65 illik, Ağamir Cavadın 60 illik yubileyi keçirilmişdir. Qafar Cəfərlinin "Ömür yolu" romanı avtobiografik məqamların yer aldığı nəsr əsəridir. Kitabda müəllifin özü ilə dialoqu qurulur, həyatının bilinməyən tərəflərini 65 sual əsasında hisslərinə müraciət etməklə oxucuya çatdırır. Bu dialoqu hər iki tərəfinin müəllifi qismində çıxış etməsi Vaqif Yusiflinin də qeyd etdiyi kimi, "şirinli, acılı xətilərin" yenidən yaşanmasına səbəb olur. Ağamir Cavadın "Söz eşqi" kitabında söz bədii obraz səviyyəsinə qaldırılır, şairin alın yazısının bir parçası olan yaradıcılığının əsas qayəsi üzə çıxarılır. Nizami Gəncəvinin "Gərək söz meydana gen olsun müdam" misrasına köklənən, 60 illik ömür yolunun əsasında əbədi yaşayan sözün işığı, məqamı, ölçüsü, gücü nəzəri-estetik fikirlər müstəvisində bədiiləşdirilir. Sonetdə öz sözünü demiş Ağamir Cavadla Əhməd Haqqevər arasında dəyişmədə qıflbəndin olması Lənkəran ədəbi mühitində müxtəlif janrlara müraciət olduğunu isbat edir. Sual-cavab formasında qurulan dəyişmə iki şairin intellekt səviyyəsini aşkara çıxarmağa imkan verir. Sevgi lirikasının ən qabarıq şəkildə özünü göstərirdiyi müəllif Əlizadə Nuridir. Onun "Sənə yağış dərirmən" şeirlər kitabında ürəyinə sənəyiylə şeirlər tikən şairin qəlbinin dərin qatlarında yer alan poetik duyğular Vətən və sevgi rabitəsində qurulur. Tərlan Əbilov isə sərbəst vəznin tələbləri səviyyəsində poetik zövqü, mövzu rəngarəngliyini zənginləşdirmək funksiyasını öz üzərinə götürür. Ziya Dilsuz sual altında gizlənən cavabları axtarır, insan düşüncəsini məşğul edən problemlərə işiq salır. Anar Seyidağanın "De ki sevirəm səni" kitabı adından məlum olduğu kimi məhəbbət lirika-

sını əhatə edir. "Mən səni sevməyə and içməmişəm", "Mən sənə sevməyi öyrədəcəyəm", "Mən səni sevməyə bilmərəm axı!", "Tanrım, mən sevməyi bacarmışam" sözləri ilə bütün dünyanın sevgidən yarandığı fikrini müdafiə edir. Şeirlərində təsadüf etdiyimiz "Mən niyə sevmişəm?" və "Niyə sevməmişəm?" misralarında bu sevgi notlarında təzadı hisslərin bir-biri ilə mübarizə etməsinə də müşahidə etmək olar. Xanlar Həmid 2022-ci ildə nəşr olunan sevgi ruhu ilə mayalanmış "Darıxan sevgilər" şeirlər kitabından sonra 2023-cü ildə başqa müstəvidə özünü ədəbi mühitdə tanıdır. Onun "Avesta"-nı tərcümə etməsi elmi əhəmiyyət kəsb edən bir məsələdir. Tərcümə sahəsində Qorxmaz Kamil Kadusinin Nizami Gəncəvinin "Xosrov və Şirin" əsərinin talış dilində təqdimi də öz yerini tutmaqdadır. Onun poemalarından və dördlüklərindən ibarət "Düşüncə" kitabı isə poeziyada zaman faktorunu ortaya çıxarır. Bu kitabda şairin düşüncə tərzinin ölçü tərzində ağıldan istifadə etməklə öz yolunu nizamlayır.

Gəncə bölməsi yeni layihə ilə yadda qalır. "Kitab təzə, söz təzə" layihəsinin ilk müzakirəsi bölmənin sədri Xəzangülün yaradıcılığına həsr olunmuşdur. Layihənin məqsədi Gəncə ədəbi mühitini formalaşdıran simaların kitabları haqqında düşüncələrini diqqətə çatdırmaqdır. Xəzangülün "Göy dili", "Yapon şeir formaları və düşüncələr" kitabları üslub baxımından bir-birini tamamlayan şeirlərdən ibarətdir. "Yapon şeir formaları və düşüncələr" kitabında "haiku", "tanka" və "cinquain" şeir formalarında bədahiyyət yazılmış şeirləri toplanmışdır. Bu şeir şekilləri sərbəst vəznə xatırlatsa da, ölçü qəlibinin sabitliyi sərbəst vəznədən fərqlidir. Haiku üç misradan (misradakı hecaların sayı 5/7/5), tanka beş misradan (misradakı hecaların sayı 5/7/5/7/7), cinquain isə 5 misradan (2/4/6/8/2) ibarətdir. "Göy dili" kitabı ilə özünün Göy qızı olmaq arzusunu ifadə edən şairə İlahiyə ünvanlanan şeirlərində "haiku" kimi qısa olan ömrün təsvirinə diqqətini yönəldir.

Gəncə ədəbi mühitində Dədə Qorib adı ilə qəblərə yol tapan Qorib Mehdiyin 2022-ci ildə nəşr olunan, sayca 50-ci kitabı olan "Xatırla ki, yaşayım" kitabında 50 yaradıcı insandan - yazıçıdan, aktyordan, rəssamdan, musiqiçidən - bəhs edilir. Onun hekayələrindən azadlığa olan eşqin qoxusu gəlir. "Tərif və ya Astar küçəsinin sakinləri" hekayəsində yumoristik üslubda vəzifə və hörmət anlayışları qarşılıqlı şəkildə işlənmişdir. Aləmzər Əlizadənin "Nəgmə qapısı", Məminə Əbdullayevanın "Nurlu sabaha", Rəfiqə Sadıqovanın "Talesizlər şəhəri" kitabları Gəncə ədəbi mühitində mövzu baxımından rəngarənglik yaradan bədii mətnlərdir. Rəfiqə Sadıqovanın qeyd etdiyimiz məcburi köçkün həyatından bəhs edən bu kitabında həyat həqiqətlərinə sadıqlıq fonunda tarixi gerçəklik yazıçı təxəyyülünün əsasında qələmə alınmışdır.

Mingəçevir bölməsinin sədri İsmayıl İmanzadə "Ömür muncuq düzüdü" şeirlər kitabında poetik axtarıqlarını öz dəsti-xəttinə sadıq qalmaqla davam etdirir. Kitabda son illərin məhsulu olan şeirlər yer almışdır. Əslən Cəbra-

həyat - 2023

Yılın Böyük Mərcanlı kəndindən olan şairin II Qarabağ müharibəsində şücaət göstərmiş igidlərə həsr etdiyi şeirlərində Zəfər sevincinin hissləri ilə yaşadığı hadisələrin kədər notları birini tamamlayır. "Haqsızlıq görəndə susan deyiləm" deyən müəllif poetik parçalarda cəmiyyətdəki haqsızlığa qarşı ədalət tərzisinin qələbə çalacağı günü, bəşəriyyətin yenidən yaradılmasını səbirsizliklə gözləyir. "Zəmanə haqlıdır, məzlum günahkar" ifadəsini işlətməklə ironik qələmini işə salır. Namiq Zamanın ilk qələm təcrübələrindən ibarət "Səni düşünürəm" kitabında olan poeziya axtarışlarının nəticəsi "Ruhum onu soraqlar" kitabında tamamlanır, zamanın ritmini tutan yaratıcılıq ortaya qoyulur.

Barat Vüsəlin 30 illik rəhbərliyi ərzində Qazax bölməsi Vaqif, Vidadi, Hacıkerim Sənli, Səməd Vurğun, Mehdi Hüseyn, İsmayıl Şıxlı, Hüseyn Arif əcnəblərinə sədaqət qalması ilə ədəbi mühitdə müasir meyillərlə düzxətli inkişaf yolu gedir. Barat Vüsəlin "Ayrılmaz yollar" kitabı bədii yaratıcılığı əhatə etməyə və onun fəaliyyətinin başqa bir istiqamətini elmi mühitə nümayiş etdirir. Məqalələr, xatirələr, açıq məktublar və ÖN sözlərdən ibarət bu əsərdə hadisələri təsviretmə məqamında ifadə üsullarında şair qələminin izləri vardır. Saqif Qaratorpağın "6 saatlıq sükut" kitabında "nəyim var?" və "neyim var?!", "gəc olar" və "kəçəkəç olar", "tumurcuq" və "uçuq" kimi sınıq qafiyələrdən istifadə edilmişdir. Nuranə Təbrizin insan ruhunu ifadə edən "Axtarıram, tapmıram, Bəxtim itən yerdəyəm, Getməyə yol görünmür, Ümid bitən yerdəyəm" - misraları onun şeirlərinin əsas qayəsini göstərməklə gözəl qurulmuş qafiyə sistemində malikdir. Say etibarilə ədəbi simaların çoxluğu ilə seçilən bu bölgədən Səhlədar Hidayətoğlu, Məzahir Aliyev, Məzahir Yağub, Mübariz Qarağözlü, Mustafa Rasiyev, Bilal Qoca, Tamella Poladlı, Elnur Süleymanlı, Asimə Hüseyn öz yaratıcılığına sədaqət qalmış, orijinal nümunələr yaratmışlar.

Şabrandan Qafar Süleyman, Nəcmətin Mürvətov, Sevinc Məmmədova, Müşfiq Qərib, Məzahir Zeynal, Günəş Hüseyn, Gülarə Şabranlı, Nərmünə Yunis, Əziz Girami, Tural Coşqun, Zakir Bayramlı və Güləli Bağbanın şeirləri bu bölgədə poeziyanın əsas yaratıcılığı istiqaməti olduğunu üzə çıxarır. Xüsusilə, Ay Bəniz Əliyevin Vətən sevgisindən ilhamlanan poetik duyğusu torpağı müdafiə etmək vəzifəsini layiqincə yerinə yetirən Xəyal Həsənova həsr olunan "Qayıdan torpaqlar, qayıtmayan oğullar" poemasında daha qabarıq tərənnüm edilmişdir. "Bəs niyə o atlı qayıtmır hələ?" sualı Zəfərə gedən yolda könüllü olaraq canını qurban seçən oğulların qayıdan torpaqlar kimi qayıtmaq arzusunu ifadə edir. Nəsrə Aydın Tağıyev kiçik hekayələri ilə yanaşı, "Kişilər gec ağlayır" fraqment romanında böyük həqiqətləri yazıçı manerasına uyğun şəkildə, milli zəminə söykənməklə təsvir etmişdir. Cəbhəyə yola düşən oğulun, atanın, sevgilinin igidlik məharəti şəhidlərə həsr etdiyi fraqmentlərdə üzə çıxır.

Bu il Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Qərbi Azərbaycan bölməsi yaradılmışdır. Prezident İlham Əliyevin Qərbi Azərbaycana Qayıdış Konsepsiyasının nəticəsi olan bu təşəbbüs bölgənin şair və yazıçılarının ibarət eyni ədəbi mühiti formalaşdırmaq məqsədi daşıyır. Musa Urudun "Zəngəzur bayatları" şeiri, Vahid Əzizin "Dərələyəz" poeması ədəbiyyat sahəsində bu qayıdış arzu göstərən bədii nümunələr idi. Xanəmirin "ey dili qafil fil faili məchul fani f...", "ey dadi bidad danəndə dəhan dərviş d..." misraları ilə baş-

layan şeirlərində özünü "ritm xəstəsi" adlandıran şairin ezoterik düşüncəsinin, ruhsal və şüuraltı dünyasının gizlinləri ritmin köməyi ilə açılır. Aydın Uluxanlıın yaratıcılığı keçib gedən illəri geri qaytarmaq istəyini ifadə edən poetik nümunələrlə zəngindir.

Şimal-qərb bölməsi Əlmaniz Ələkbərlinin rəhbərliyi altında bir çox bölgə şairlərinin bədiiyyatının tanındılmasına ehtiyac olan bir bölmədir. Bu il fəaliyyətə başlayan bölmənin şairlərindən Şirin İbrahimov, Şakir İbrahimi, Ömər Dəmirçiçioğlu, Ömər Zutov, Adilə Aslanova, Nəbi Müllümov, Kifayət Mütəllibqızı, Şıxamir Sultanov, Rəşid Mirzəyev, Əmrax Almali, Nüsrət Musayev və Havva Adəmsöyün yaratıcılığının əsas xüsusiyyətlərini üzə çıxaran şeirləri "Ədəbiyyat qəzeti"nin səhifələrində nəşr olunmuşdur. Əlmaniz Ələkbərlinin "Sevənlər unudulmur", Adilə Aslanovanın "Sənsən alınmaz Qalam", Aytac İbrahiminin "Paradoks" kitabları yeni açılan bölmənin fəaliyyətini təmsil edir. Gənclərdən Günay Hacıyevanın hekayələri Türkiyədə işıq üzü görmüşdür. Müəllif hekayələrinin birində anasızlıqdan özünü tənha hiss edən bir uşağın gecə soyuğunda ölən anasına ünvanlanan monoloqu ilə ədalətsiz dünyanı sorğusuallarla mühakiməyə çəkir.

Bölgələrimizdə başqa dillərdə öz qələminin məhsullarını çap etdirmək meyili diqqətimizi cəlb etmişdir. Qafar Cəfərlinin "Volşebnaya noç", Xatirə Fərəclinin "Zimnie derevyta", Hümbət Quliyevin "The Photographer" kitabları müəlliflərin dünya miqyasında tanınmasına xidmət edən təşəbbüsdür. Quba bölməsi (sədr Ramiz Qusarçaylı), Şamaxı bölməsi (sədr Orxan Fikrətoğlu), Aran bölməsi (sədr Sərvaz Hüseynoğlu), Şəki Bölməsi (sədr Vaqif Aslan), Beyləqan bölməsi (sədr Fazil Əsəd), Muğan bölməsi (sədr Namiq Hacıheydərli), Xəzər bölməsi (sədr Arif Buzovnalı), Abşeron bölməsi (sədr Şəhla Ağbulud), Ağdaş bölməsi (sədr Fəxrəddin Əsəd), Oğuz bölməsi (sədr Vüsəl Oğuz) və bölməyə daxil olan şair və yazıçıların fəaliyyəti bu il üçün qənaətbəxş təsir bağışlayır. Onların yaratıcılıq tendensiyası müasir dövrün tələbləri səviyyəsində bədii örnəklərlə zəngindir.

İsmayıl İmanzadənin "Hər çəməndən bir çiçək" kitabının uşaq psixologiyasının nəzərə alınmış yazıldığını görə bilirik. Uşaq dünyasını rəngləndirən bu şeirlərdə Vətən anlayışı uşaqlara izah edilir, təbiətin gözəllikləri sərgilənir, uşaqların dili ilə onların anlama qabiliyyəti fonunda şairin düşündürücülük bacarığı üzə çıxır. Bu müstəvidə heyvanların şəxsələndirilməsi vasitəsilə kiçik oxucusuna təsir etmək vəzifəsini Naxçıvandan Bayram İsgəndərli öz üzərinə götürür. Təbii-ədəbiyyat mövzularının - xeyirxahlıq, dostluqda vəfali olmaq, yaxşılıq etmək, azadlıq uğrunda mübarizə aparmaq, "özgəsinə quyu qazan özü düşər" ideyası - dramatik janrın imkanlarından istifadə etməklə dialoqların köməyi ilə göstərilməsi daha inandırıcı təsir bağışlayır. Cənub bölgəsindən Əhməd Haqqevər "Zarafat" şeirlər kitabında uşaq dünyasına işıq tuta bilmişdir. Eləcə də, İlham İlhami riyazi hesablama sistemi vasitəsilə uşaqların biliklərinin zənginləşdirilməsinə xidmət edən şeir yaratmışdır.

Yekun nəticəmiz budur ki, bölgələrdə inkişaf edən ədəbiyyat paytaxtı formalaşan ədəbi mühitdən mövzu və sənətkarlıq xüsusiyyətlərinə görə geri qalmır. Lakin kəmiyyətdən çox, keyfiyyətcə yaradıcı şüurun və ilham mənbəyinin tərəqqisi, standartlardan uzaqlaşmış yaradıcı şəxsiyyətin orijinallığını nümayiş etdirən mətnlərin artımı arzuolunan tələb kimi ortaya çıxır.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyi Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin 90 illiyi keçiriləcək

"AYB-90" yubiley silsiləsindən ədəbi-bədii gecə keçiriləcək.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Mətbuat Xidmətindən verilən məlumata görə, tədbir iyulun 14-ü saat 15:00-da Beynəlxalq Muğam Mərkəzində baş tutacaq.

Gecədə Azərbaycanın görkəmli şair və yazıçıları ilə yanaşı, əcnəbi qonaqların iştirakı da nəzərdə tutulur.

Giriş sərbəstdir.

Azərbaycan Respublikasının Yazıçılar Birliyinin sədri Anar Rəsul oğlu Rzayevə

Hörmətli Anar Rəsul oğlu!

Möhtəşəm hadisə - Azərbaycan Respublikası Yazıçılar Birliyinin yaranmasının 90 illiyi münasibətilə Sizi səmimi qəlbədən təbrik edirəm!

Azərbaycan mədəniyyətinin və ədəbiyyatının inkişafına verdiyiniz böyük töhfəyə görə səmimi minnətdarlığımı bildirirəm. Azərbaycan Yazıçılar Birliyi onilliklər ərzində Azərbaycan xalqının ən yüksək ədəbi nailiyyətlərini yetişdirən və təbliğ edən mühüm intellektual həyatının mərkəzi olaraq qalır.

Bu tarixi hadisə təkcə Azərbaycan yazıçılarının dünya ədəbiyyatına mühüm töhfələrindən deyil, həm də xalqlarımız arasında mədəni dialoqun və əməkdaşlığın böyük rolundan xəbər verir. Ukrayna və Azərbaycanın qarşılıqlı anlaşma və hörmətlə dolu zəngin ümumi tarixi və mədəni əlaqələri var.

Bu gün Ukrayna və Azərbaycan ədəbiyyatı milli ənənələrin və müasir dünya görüşü cərəyanlarının dərinliyini əks etdirərək bir-birini zənginləşdirməkdə davam edir. Ədəbi icmalarımız arasında əməkdaşlıq bizi ümumi yaratıcılıq və mədəni irs ruhunda birləşdirən mühüm körpüdür.

Qoy birgə fəaliyyətimizdəki səylərimiz yeni yaratıcılıq nailiyyətləri gətirsin, dostluq əlaqələrimiz möhkəmlənsin. Birləşmiş kollektivinizə yeni nailiyyətlər, yaratıcılıq uğurları və firavanlıq arzulaıram. İşinizin hər günü yeni ideyalar və kəşflərlə dolu olsun!

Ən xoş arzularla,

Yuri HUSYEV

Ukraynanın Azərbaycan Respublikasındakı

Fövqaladə və Səlahiyyətli səfiri

Rasim NƏBİOĞLU

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Y.V.Höte yazırdı ki, "Tərcümə sadəcə, orijinalın əvəzinə xidmət etməli deyil, tamamilə onun yerində olmalıdır". Azərbaycan ədəbiyyatında bədii tərcümə məsələləri orta əsrlərdən üzü bəri daim klassiklərin və qüdrətli söz ustalarının diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. Elə son yüz ildə professionalıqla fəaliyyət göstərmiş, özünü bu sahəyə həsr etmiş bir çox mütərcimin adını çəkə bilərik. Eyni zamanda tərcümə yaradıcılığında qələm çalmış böyük Azərbaycan sənətkarlarının və alimlərinin, akademiklərin, xalq şairi və yazıçılarının adları da uzun bir siyahı təşkil edir: Ə.Vahid, C.Cabbarlı, M.A.Dadaşzadə, S.Vurğun, S.Rüstəm, M.Müşfiq, R.Rza, M.Rəfil, C.Xəndan, Ə.Məmmədcanlı, M.İbrahimov, M.Rzaquluzadə, B.Qasımzadə, Ə.Kürçaylı, N.Xəzri, B.Vahabzadə, H.Arif, C.Novruz, T.Bayram, X.Rza, Anar, Ə.Əylisli, Elçin, İ.Qasımzadə... Onlar həmişə tərcümə işinə hobbisi kimi yox, əsas yaradıcılıq istiqamətlərindən biri kimi baxmışlar. Məhz belə nəhəng qələm sahiblərinin sayəsində ədəbiyyatımız xeyli sayda, yüksək keyfiyyətli tərcümə əsərlərlə zənginləşmiş, həmin əsasda milli tərcüməşünaslıq təşəkkül tapıb inkişaf etmişdir. Bizim orijinaldan, xüsusilə, əsas Qərb dillərindən biri olan ingilis dilindən birbaşa tərcümə ilə, həmçinin tərcümə tənqidi və nəzəriyyəsi ilə peşəkarcasına məşğul olan görkəmli mütəxəssislərimiz də az olmayıb: R.Qayıbova, İ.Rəhimov, Ənvər Rza, Z.Ağayev, S.Mustafa, V.Ərəbov... və elə indi də vardır. Q.Paşayev, Q.Bayramov, Ş.Xəlilli, A.Abbasov, Ş.Nağıyeva, L.Əliyeva, K.Nəzirov... Bədii tərcümə yaradıcılığı hər bir milli ədəbiyyatın və ədəbiyyatşünaslığın vacib sahələrindən biridir. Müxtəlif ədəbi növ və janrları əhatə edən 2023-cü ilin bədii tərcümə ədəbiyyatımız ayrı-ayrı mətbuat orqanlarında çap olunmuş və kitablar şəklində nəşr edilmişdir. Keçən ilin tərcümələri rus ədəbiyyatının və əsasən, rus dili vasitəsilə yerinə yetirilmiş Qərb və qismən Şərq bədii söz sənətinin nümunələridir; bir sıra ədəbi əsərlər isə orijinaldan Azərbaycan dilinə çevrilmişdir. Biz tərcümə məsələlərindən danışarkən, təkcə xarici ölkə ədəbiyyatı nümunələrini deyil, həm də bilavasitə xarici ədəbiyyatla və əcnəbi müəlliflərlə əlaqədar olan tən-

qidi, elmi-nəzəri məqalələrin, ayrı-ayrı müsahibələrin də ana dilimizdə çapını nəzərdə tuturuq.

"Azərbaycan" ədəbi-bədii jurnalının "Yeni tərcümələr" rubrikasında aşağıdakı əsərləri görürük: M.V.Lyosa - "Əlbəyaxa döyüş". (Tərcümə edən: A.Yaşar). №1; X.Kortasar - "Parisli xanıma məktub". (Hekayə. A.Yaşar). №2; F.İskəndər - "Keçilər və Şekspir" (Hekayə. S.Hüseynli). №3; İ.Brodski - "Şair və nəsr" (Hekayə. A.Yaşar). №3; A.Soljenitsın - (Esselər. S.Hüseynli). №5; V.Sorokin - "Mən ədəbiyyatda təknüsxəli, təkrarsız istehsalın tərəfdarıyam" (A.Yaşar). №5; A.Erno - "Atamın yeri" (Roman. A.Yaşar). №11; M.Tven - "Çarın monoloqu" (Esse. K.Nəzirli). №11; U.S.Moem - "Yağış" (Roman. A.Abbasov). №12; V.Krupin - (Hekayələr. S.Hüseynli). №12; Q.Gültəkin - "Şeyrlər" (A.Əhmədgil). №12. "Ulduz" aylıq ədəbiyyat dərgisinin "Tərcümə saati" rubrikalarında silsiləvi başlıqlar altında: yanvar sayı - ingilis yazıçısı Ç.Dikkensin "İşarətçi" mistik hekayəsi (A.Yaşar), J.Jovliyevin (Özbəkistan) "Buxara, Buxara, Buxara..." əsəri (T.Vahid); fevral-mart - Q.Q.Marksin "Qardaşın qan ləkən" (İspancadan çevirdi: M.Məmmədli); may - tatar nasiri, ssenaristi Gözəl Yaxınaya məxsus "Soyaq" hekayəsi (S.Hüseynli); iyun - türk ədibi Ö.Seyfəddinin "Üç nəsihət" hekayəsi (A.Yaşar); iyul-avqust - tatar yazıçısı R.Batullanın "Canından can ver" (M.Mirzəli); oktyabr - fantast yazıçı E.Lukyanenkunun hekayəsi (S.Hüseynli); noyabr-dekabr - B.Okucavanın orijinalı ilə birlikdə poetik tərcümələri (H.Hüseynova) və s. çap edilmişdir. "Ədəbiyyat qəzeti" də ilbوی xarici ölkə yazıçılarının həm orijinaldan, həm də rus dili vasitəsilə yerinə yetirilmiş ədəbi nümunələrinin tərcümələrini müntəzəm olaraq çap etmişdir. Kitab kimi nəşr olunmuş tərcümələrdən: F.Kafka. "Məhkəmə" romanı ("Der Prozes"). Təkrar nəşr, 2023 (alman dilindən tərcümə edən mərhum V.Hacıyev); Dövlət Tərcümə Mərkəzi: A.Morua. "Seçilmiş əsərləri" (fransızcadan çevirəni mərhum H.Qoca, M.Qarayev, N.Əbdülrəhmanlı); AMEA N.Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu və Azərbaycan Dillər Universiteti "Fransız poeziyasından yarpaqlar" (M.Sofiyeva və tələbələr)... Artıq bir neçə ildir ki, AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu ADU ilə təcrübəçi tələbə mübadiləsi aparmaqdadır. Hər il ADU-dan göndərilən tələbələrin böyük əksəriyyəti prof. G.Abdullabəyovanın müdiri olduğu "Dünya ədəbiyyatı və komparativistika" şöbəsinə təhkim olunur. Gülər xanım "Fransız poeziyasından yarpaqlar" kitabının "Uğurlu layihə" ön sözündə yazır: "AMEA-nın prezidenti, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru, akademik İsa Həbibbəyli ədəbi əlaqələrin genişlənməsi istiqamətində hər zaman müsbət mənəli yeniliklərə qucaq açıb, ev sahibliyi edib" (s.7). O, sözünə davam edərək göstərir ki, "İnstitutun nəşrlərindən "Plyus bədii yaradıcılıq" dərgisinin də xüsusi tərcümə bölməsi mövcuddur və burada elm adamlarının elmi-nəzəri axtarışları ilə paralel,

2023-cü ildə bədii ədəbiyyatın tərcüməsi: problemlər və perspektivlər

bədii tərcümə fəaliyyətləri əks olunur. İnstitutun əməkdaşları C.Yusifli, R.Nəbioğlu, Y.Qasimbəyli, T.Bədəlova, C.Məmmədova, X.Zairova, M.Sofiyeva və digərlərinin tərcümələri müxtəlif saylarda təqdim olunmuşdur"(s.8). Tələbələrin fəaliyyətinə elmi işçi M.Sofiyeva rəhbərlik edir. Mərcan xanımın təşəbbüsü və təşkilatçılığı ilə IV kurs tələbələrinin ərəşəyə gətirdikləri tərcümə kitabında Ş.Bodler (M.Sofiyeva), S.Malarme (R.Yusifova), P.Verlen (A.Nəcəfova), P.Valeri (L.Hacıyeva), J.Prever (H.Mərdanlı) və G.Apolliner (N.Səlimova) yaradıcılığından nümunələr verilmişdir. Seçilmiş şeyrlərin tərcümələrində rəhbərlə birlikdə tələbələr də orijinaldakı məzmun və formanı, hətta bəzən qafiyə sistemini qoruyub saxlamağa nail olmuşlar. Gənclərin yaradıcılığına diqqət baxımından ADU tərcümə fakültəsinin IV kurs tələbəsi B.Qasımzadənin ingilis dilindən "Lidia Deyvisdən qısa hekayələr"ini ("Əd", 04.11.23, s.26) və BDU-dan Alsu adlı II kurs tələbəsinin ABŞ yazıçısı B.Uolkerin "Dişi canavar" əsərini orijinaldan tərcümə ("Ulduz", sentyabr, s.12-14) etdiklərini vurğulamalıyıq. 2023-cü ilin xarici ədəbiyyat mütərcimləri öz püxtə qələmləri ilə tərcümədə səriştə göstərmiş, məhsuldar işləyərək Azərbaycan oxucusunu müxtəlif ölkə yazıçılarının əsərləri ilə tanış etmişlər. A.P.Çexovun "Qara rahib" hekayəsini dilimizə çevirən görkəmli nasir, Dövlət Tərcümə Mərkəzinin rəhbəri A.Məsud mükəmməl tərcümə əsəri yaratmışdır; sanki böyük rus yazıçısı bu hekayəsini bizim dildə qələmə almışdır ("Əd", №52, 2022; 07.01.23; 04.02.23). Türkdilli xalqların ədəbiyyatından bədii tərcümələrin əsasən, orijinaldan yerinə yetirildiyini müsbət hadisə kimi qeyd etmək lazımdır. Özbək ədibi X.Sultanın "Atabəyin dəfni" hekayəsi (R.Əskər, "Əd", 15.04.23, s.29), Çuvaş xalq şairi P.Xuzayqanın "Biz vardıq, bir varıq, biz olacağıq" şeiri (İ.İlyaslı, "Əd", 29.05.23, s.29) məhz belə nümunələrdəndir. N.Tağısoyun Qazaxıstan ədəbiyyatından etdiyi tərcümə də - I Türkoloji Qurultayın iştirakçısı (1926), şair, alim, mütərcim, ictimai-siyasi xadim Ə.Baytursunlunun "Mən Qazaxam" poeması orijinaldan olmaqla rəvan dillə çevrilmişdir ("Əd", 28.01.23, s.17). Ədəbi əlaqələr üzrə tanınmış mütəxəssis, tərcüməşünas və mütərcim Ş.Xəlillinin B.Britaniya və Amerika uşaq şeirlərindən seçmələri - on iki şairin on yeddi şeiri ana dilimizdə yüksək poetik ifadəsini tapmışdır ("Əd", 22.05.23, s.8). Ana dilimizə tərcümədə rus poeziyasının Gümüş dövrü oxucularımıza təqdim edilmişdir: O.Mandelştam, M.Voloşin, A.Axmatova, D.Xarms, M.Svetayeva, S.Yesenin - 6 şeirin tərcüməsi (M.Qarayev, "Əd", 30.09.23, s.38-39), A.Yaşarın təqdimatında R.Kiplinqin "Miss Yolun mehtəri" məqaləsi ("Əd", 13.05.23, s. 27, 32) və klassik rus poeziyasından tərcümələr: İ.Krilyov, F.Tyutçev, M.Lermontov, A.Fet - cəmi 11 şeir ("Əd", 30.09.23, s.46), habelə H.Piriyevin rus dilindən, o cümlədən, U.Ekonun "Üç nağıl" kitabından etdiyi tərcümələr səlislə dil ilə oxucunu razı salır. Hər üç mütərcimin səviyyəli fəaliyyəti müasir

Bizdə dünya ədəbiyyatına dair müasir elmi-nəzəri tədqiqlər və tərcüməşünaslıq - ayrı-ayrı tərcümə əsərlərinin təhlili və araşdırılması praktik tərcümədən nisbətən geri qalır. Bununla belə, az da olsa, bəzi məqalələr var ki, xarici ölkə yazıçılarına, tərcümə əsərlərinə və mütərcimlərə dəyər vermək mənasında diqqəti cəlb edir.

ədəbi-bədii tələblərə, tərcümə prinsiplərinə əsasən cavab verir. K.Nəzirinin C.Qol-suorsi, M.Tven, M.Pyuzo, rus və polyak ədəbiyyatından, həmçinin S.Hüseyninin rus dili vasitəsi ilə etdiyi tərcümləri də xüsusilə qeyd etmək lazımdır.

Bir dilin vasitələri ilə başqa bir dildə yazılmış bədii əsərin canlandırılmasında, yəni tərcümədə onun təkcə ideya-məzmunu deyil, həm də müəllif təhkiyəsinin və obrazların dili, özünəməxsusluğu, yerli kolorit, realilərin izahlı təqdimatı, frazeoloji birləşmələrin ekvivalentləri, düzəltmə və mürəkkəb sözlərin birbaşa mənası, cümlələrin sintaktik quruluşu, ritmi və bir çox digər bədii xüsusiyyətləri ifadə edilməlidir. Sözbəsöz və sətiri tərcümədə dəqiq bədii tərcümə hesab edilə bilməz; məzmun və forma elementlərini vəhdətdə ifadə etməyən, verə bilməyən tərcümə məqbul sayılır. Bir dildəki şeirin müvafiq poetik tərcüməsi isə müstəqil bədii əsər səviyyəsində dura bilər. Bu mənada, fikrimizcə, yenə orijinaldan tərcüməyə üstünlük verilməsi məqsəduyğundur, lakin bu gün dünya ədəbiyyatı nümunələrinin bir çoxu hələ də rus dili vasitəsi ilə ana dilimizə çevrilir. Şübhəsiz, milli tərcümənin tarixi və müasir praktikası göstərir ki, ikinci dilin vasitəsi ilə ana dilimizdə səsləndirilən ədəbi əsərlər heç də həmişə zəif və nöqsanlı olmur. Bununla belə, aydın məsələdir ki, xüsusilə xarici şeir nümunələrinin birbaşa orijinaldan Azərbaycan dilinə tərcümə edilməsi ədəbiyyatımızın daha da zənginləşməsinə layiqli töhfələr verir.

Bizdə dünya ədəbiyyatına dair müasir elmi-nəzəri tədqiqlər və tərcüməşünaslıq - ayrı-ayrı tərcümə əsərlərinin təhlili və araşdırılması praktik tərcümədən nisbətən geri qalır. Bununla belə, az da olsa, bəzi məqalələr var ki, xarici ölkə yazıçılarına, tərcümə əsərlərinə və mütərcimlərə dəyər vermək mənasında diqqəti cəlb edir. Məsələn, Qazaxıstan prezidenti K.J.Tokayevin atası - Qazax detektiv janrının banisi K.Tokayev tərəfindən qələmə alınmış "Gecə açılan atəş" kitabındaki povestləri N.Əbdülrəhmanlı orijinaldan tərcümə etmişdir. Bu baxımdan, akad. N.Cəfərovun "Qazax yazıçısı Azərbaycan dilində" məqaləsi oxucularımıza geniş ədəbi-elmi informasiya verir ("Əd", 21.10.23, s.10-12). Fransız və ingilis dillərindən yüksək keyfiyyətli tərcümləri ilə tanınan ("Əd", 15.04.23, s.30), habelə xarici ədəbiyyatla əlaqədar mütəmadi olaraq mətbuatda çıxış edən tənqidçi və mütərcim C.Yusifli-

nin yaradıcılığında elmi-nəzəri təhlillər geniş yer tutur. Onun "Bədii tərcümə problemləri", "Rilke və Eliot - XX əsr bir ovuc külün içində", "Röne Şar - məkanın sehri, yaxud Qurbaninin bənövşəsi", "Tatar çölü" və "Kvant mexanikası" (Dino Bussatinin romanı), "Unutduqlarımın adı" (U.Ekonun "Qızılgülün adı" romanı haqqında) və s. məqalələrini göstərə bilərik. AYB Ədəbi Əlaqələr və Bədii Tərcümə Mərkəzinin rəhbəri S.Babullaoglundun "Rumın ədəbiyyatı və M.Emineskinin şeirləri Azərbaycan dilində", M.Ağaoğlundun yapon yazıçısı Y.Mişima haqqında "Mişima möcüzəsi" adlı məqalələri analitik xarakterdədir. Və yaxud fəlsəfə doktoru A.Nəzərovanın "Bədii tərcümlər mədəni zənginlik kimi" sərlövhəli məqaləsindəki fikirlərini, ümumiyyətlə bütün istedadlı və zəhmətkeş mütərcimlərə şamil etmək olar: "Yazıçı A.Abbasovun tərcümləri ilə tanışlıqdan görünür ki, ingilis və rus dillərindən azərbaycancaya çevrilmiş bu əsərlər orijinala yaxınlıq və bədii baxımdan təkildir. Tərcümlər oxunaqlıdır, ona görə ki, Akif müəllim, ilk növbədə, Azərbaycan dilinin incəliklərinə, gözəlliklərinə məharətlə yiyələnmişdir, söz ehtiyatı zəngindir. Tərcümə edərkən, təkrarlara yol vermir, söz oynatmır" ("Əd", 28.01.23, s.16).Yeri gəlmişkən, A.Abbasovun tərcüməsində S.Moeimin "Yağış" əsərini redaksiya gah roman, gah da povest kimi təqdim edir. Orijinalda isə əsərin daxil olduğu kitab belə adlanır: "Rain and other short stories" (M., Progress Publishers, 1977, s.25-83) - yəni "Yağış və digər qısa hekayələr".

Əlbəttə, bütün tərcümlərin və hər bir tərcümənin əvvəldən-axıra qədər səviyyəsi eyni deyil. Tərcüməçilərin buraxdıqları leksik-morfoloji, sintaktik, üslubi səhvlər, xəta və nöqsanları isə, hər şeydən əvvəl, onların bəzən təcrübəsizliyi, bəzən də ədəbi dilimizin bilgisindəki çətinliklərlə bağlı olur. Canlı danışıq dilini dərinləyən bilməklə xarici ölkə yazıçılarının əsərlərini anadillə oxuculara adekvat səviyyədə çatdırmaq da mütərcimlərdən məsuliyyət tələb edir. A.Yaşarın tərcümlərində "hacət", "mətah", "cəzbə", "məzur", "hüdüləmək" kimi arxaik və dialekt sözlərə, kirayə əvəzinə, "kiralaya", habelə "samizdat", "katastrofik tip", "butulka", "adülter" və s. bu kimi "tərcüməyə gəlməyən" və yersiz işlədilmiş leksik vahidlərə rast gəlirik ki, bunlar da tərcümənin dil və üslubuna ağırlıq gətirir; məsələn, məlumdur ki, "adülter" bir ter-

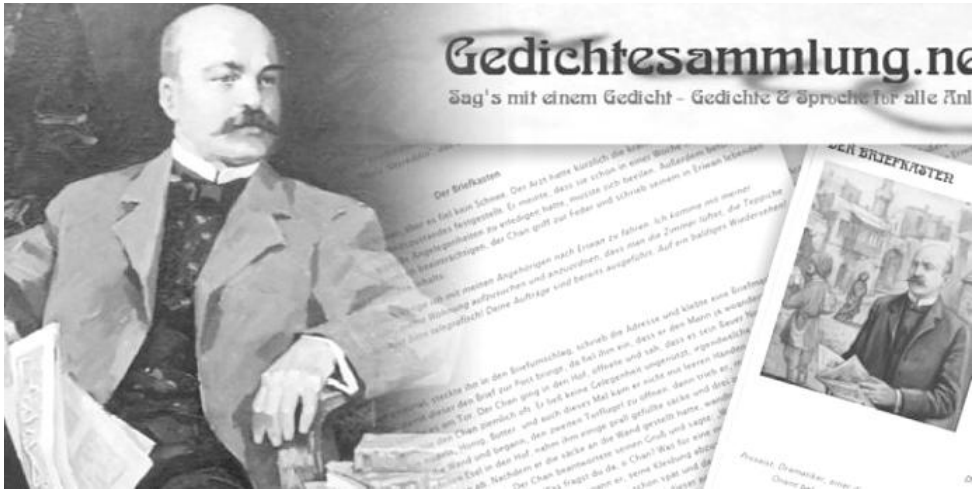
min olaraq fransız klassisizminin nümayəndəsi J.Rasinin (1639-1699) teatrına aiddir. Bəzən onun tərcüməsində bizim üçün anlaşılmaq istəyən cümlələr də oxuyuruq: "Nə isə deməkdən ötrü ağzını açan həkim daha heçə nə deyə bilmədi" ("Əd", 16.09.23, s.13). A.S.Puşkinin "Qaraçı" poeməsindən (M.Müşfiqin tərcüməsi, 1930) əbədi tanışığımız Zemfira ismi J.İsmayılın rumın dilindən etdiyi tərcümədə "Zamfira" kimi verilmişdir ki, bunun da oxucu üçün bir mütərcim qeydi ilə izahatı göstərilməsi yaxşı olardı (V.Aleksandri. "Qızıl pulun macəraları". "Azərbaycan", №10, s.131-158). Onun tərcümlərində "zambir" kimi ləhcə sözlərinə və yaxud: "...Necə ki, tərbiyə görmüş insanlar belə edirlər" (?) - tipli cümlələrə də rast gəlirik ki, bunlar da ədəbi dilimizə bir növ yaddedir. A.Nəbinin A.Podan çevirdiyi "Morella" hekayəsində belə bir cümlə var: "Onun kəhanəti düz çıxmadı". Kəhanət nə deməkdir, gərək lüğətlərdə axtaraq: kəhanət gələcəkdə baş verəcək hadisələri bilmək və qeybdən xəbər vermək mənasında işlənən termindir. ABŞ dollarının üstündə yazılan "In God We Trust" - "Uluz" dərgisinin baş redaktoru, şair Q.Ağsəsin dilimizdə səsləndirdiyi kimi, "Biz Tanrının varlığına inanırıq" mənasını vermir; amerikalılar bütün dünyaya bəyan edirlər ki, "Biz Allaha təvəkkül edirik". "C.Coysun ən qəddar əsəri: "Uliss" materialında onu hazırlayan mütərcim M.Qarayev əsərin adını gah "Uliss", gah da "Odissey" kimi çevirmişdir ki, bu da bəzi oxucuları çaşıdır, halbuki həmin sözlərin sinonim olduğu bəllidir.

Bizə belə gəlir ki, Azərbaycan dilindəki bədii tərcümədən danışarkən, təkcə rus və Qərb dillərindən deyil, həm də Şərqi dillərindən edilmiş tərcümlər də diqqətdə saxlanılmalıdır. Keçən il Ə.Səlah (İraq), N.Məhfuz (Misir), İdris şah (Hindistan) kimi görkəmli yazıçılardan, hansı dildən çevrildiyi göstərilməsə də, əsərlər tərcümə edilmişdir. Sənətsünas A.Talıbzadənin "Quranın sirləri tükənməz" məqaləsində şərqsünas T.A.Şumovski və onun "Müqəddəs Quran. Poetik tərcümə" adlı kitabı ilə bağlı mülahizələri polemika yarada bilən materialdır. Müəllif yazır: "Fikrimcə, T.A.Şumovskinin Quran, surə, islam, din sözlərinin yeni yozum versiyasının işığında aktuallaşdırıldığı məqamlar dünya çapında islamın imicini daha da pozitivləşdirmək (?) baxımından son dərəcə dəyərli ola bilər" (!) ("Əd", 13.05.23, s.18-19). İlk misirli No-

bel mükafatçısı N.Məhfuzun Stokholmda M.Səlmani tərəfindən yazıcının dilində oxunan "Nobel nitqi" maraqlıdır. Burada M.Atilayın tərcüməsində belə bir yer var: "Şairimiz Əbu-l-Əla əl-Maari haqlı olaraq demişdir"; aydındır ki, söhbət filosof şair, böyük Azərbaycan alimi X.Təbrizinin ustadı Ə.Məəridən gedir. Lakin tərcümə rus dilindən edildiyinə görə, mütərcim də mexaniki olaraq hər fəhər tərcüməyə yol vermişdir. Bu baxımdan prof. İ.Həmidovun "Xətib Təbrizi və Məərinin bədii surəti" adlı məqaləsi diqqətə layiqdir ("Az", 23, № 6-7, s.153-159). Bu məqalədə müəllif Misir yazıçısı və alimi Ə.Kordi tərəfindən yazılmış "Hazircavab" romanı haqqında məlumat verərək göstərir ki, əsərin bir sıra bölmələrində X.Təbriziyə həsr edilmişdir. Fikrimizcə, tarixi faktlara əsaslanan həmin əsərin gələcəkdə Azərbaycan dilinə tərcümə edilməsi ədəbi-elmi ictimaiyyətimiz üçün çox maraqlı ola bilər. Perspektivdə dünya xalqları ədəbiyyatından klassiklərin birbaşa orijinaldan tərcüməsinə xüsusi yer vermək zəruridir. Əlbəttə, artıq klassikləşmiş müasir xarici ölkə yazıçı, şair və dramaturqlarının dəyərli əsərlərini də unutmaq olmaz. Təəssüflər olsun ki, bir çox hallarda tərcümə olunan materialın hansı dildən çevrildiyi göstərilir. Eyni zamanda bəzən xarici müəlliflər haqqında biqrafik məlumatlar verilmir. Bu baxımdan, prof. Q.Paşayevin Amerika yazıçısı C.Steynbekın "Nobel nitqi"ni tərcümə etmiş M.Atilaya göstərdiyi irad çox yerindədir və elə bir sıra tərcüməçilərə də bilavasitə aiddir: "Hörmətli M.Atilay Nobel mükafatı təqdimatı mərasimində ABŞ yazıçısı C.Steynbekın söylədiyi tarixi nitqini oxuculara ərməğan etməklə bərabər, yazıcının Azərbaycan ədəbi mühitində və elmi aləmində tanındığından bəhs etsəydi, ədəbi-elmi ictimaiyyətə töhfə vermiş olardı" (Q.Paşayev. "Dahilik mərtəbəsindən vida nəğməsi" ("Əd", 10.06.2023, s.16). Tərcümə ədəbiyyatımızın problem və perspektivlərindən danışarkən, ilk növbədə, xarici dilləri mükəmməl bilən, bədii istedadlı gənclərin bu sahəyə, maddi və mənəvi cəhətdən həvəsləndirməklə cəlb edilməsi ön planda olmalıdır. Burada mühüm amillərdən biri əsərlərin orijinal mətnədən öyrənilməsi və tərcüməsidir. İkinci dildən tərcümə zamanı artıq bir dəfə dəyişikliyə uğramış əsər növbəti tərcümədə xarakterini dəyişir, olsun ki, əsas forma və məzmunundan bir qədər də uzaqlaşır. Bu gün orijinaldan tərcümə üzrə mütəxəssislərin, habelə xarici dil bilən redaktorların yetişməsi aktual bir məsələ olaraq qalmaqdadır. Bununla belə, "ən yaxşı tərcüməçi ana dilini yaxşı bilən və ondan bir yaradıcı kimi istifadə etməyi bacaran tərcüməçidir" (akad. Məmməd Arif).

Beləliklə, heç də tamamilə əhatə edə bilmədiyimiz 2023-cü ilin bədii ədəbiyyat tərcüməsi əslində rəngarəng və əlvan xarakterdədir. Bir sözlə, müəyyən səhv, qüsur və nöqsanların olmasına baxmayaraq, mütərcimlərimiz məhsuldar işləmiş, ədəbiyyatımızı bu və ya digər dərəcədə zənginləşdirmişlər.

Cəlil Məmmədquluzadə yaradıcılığı Avstriya ədəbiyyat portalında

Avstriyanın populyar "Gedichtesammlung.net" ədəbiyyat portalı Dövlət Tərcümə Mərkəzinin "Azərbaycan ədəbiyyatı beynəlxalq virtual aləmdə" layihəsi çərçivəsində görkəmli Azərbaycan yazıçısı və dramaturqu Cəlil Məmmədquluzadənin alman dilinə tərcümə edilmiş "Poçt qutusu" hekayəsinin yayımına başlayıb.

Tərcümə Mərkəzindən bildirilib ki, yazıçının yaradıcılığı haqqında məlumatla təqdim olunan hekayənin alman dilinə tərcümə müəllifləri tanınmış Avstriya tərcüməçisi, filoloq Andreas Kriber və alman dili mütəxəssisi Cəfər Cəfərovdur.

Qeyd edək ki, geniş oxucu auditoriyası tərəfindən izlənen portal mütəmadi olaraq səhifələrində Yohann Volfqanq Höte, Fridrix Şiller, Fyodor Dostoyevski, Frans Kafka, Erix Kestner, Pablo Neruda kimi dünyaşöhrətli yazıçı və şairlərin yaradıcılığına yer ayırır.

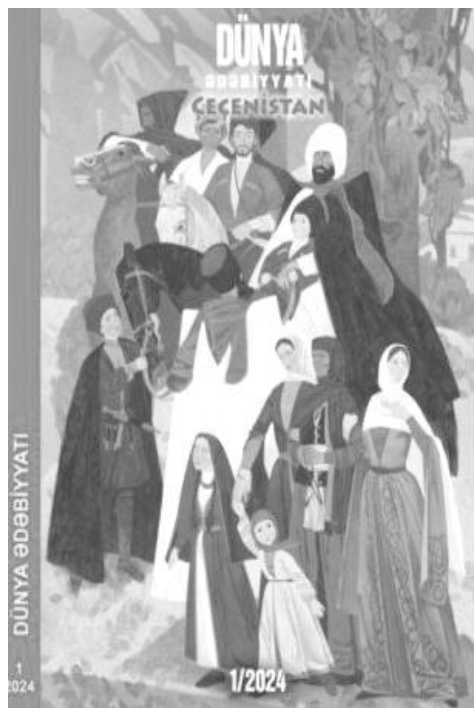
"Dünya ədəbiyyatı" dərgisinin "Çeçenistan" sayı nəşr olunub

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin (AYB) nəşri olan "Dünya ədəbiyyatı" dərgisinin yeni sayı bütövlükdə Çeçenistana həsr edilib.

Bu barədə dərginin baş redaktoru Seyfəddin Hüseyinli məlumat verib. Onun bildirdiyinə görə, nəşrin "Çeçenistan" sayında fərqli ədəbi nəsillərə mənsub sanballı imzaların seçmə proza və poeziya nümunələri toplanıb. Nəşrdə Çeçenistanın tarixinə və bugününe, çeçen dili və ədəbiyyatına dair məqalələr də öz əksini tapıb.

S.Hüseyinli qeyd edib ki, AYB-nin beynəlxalq əlaqələr üzrə katibi, şair Səlim Babullaoglunun rəhbərliyi və təşkilatçılığı ilə gerçəkləşən bu yaradıcılıq layihəsi Azərbaycan-Çeçenistan ədəbi əlaqələrinə böyük töhfədir: "Fikrimcə, dərgimizin "Çeçenistan" sayı çeçen ədəbiyyatının Azərbaycan dilinə sistemli tərcüməsi, bizim ədəbi mühitdə layiqincə tanınması yolunda ilk mühüm addım kimi də əlamətdardır!"

Xalq yazıçısı, akademik, Azərbaycan Dillər Universitetinin rektoru Kamal Abdulla nəşrdəki "Qafqaz dağları tərk məğrur çeçen ədəbiyyatı" adlı təqdimat yazısında qeyd edir ki, "Dünya ədəbiyyatı" dərgisinin Çeçenistan ədəbi cəmiyyəsinə həsr olunmuş bu sayında təqdim olunan klassik və müasir nümunələrdə çeçen həyatı, xalqın quruculuq və mübarizə tarixi boy göstərir: "Bu yazılarda çeçen xarakteri, xalqın gələcəklərini ortaya qoyan qəhrəmanlıq motivləri, çeçenlərin bugünkü həyatı öz əksini ta-

qənətinə görə, Şimali Qafqaz xalqlarının yeni yazılı ədəbiyyatları sırasına aid edilən hazırkı çeçen ədəbiyyatının tarixi son iki yüz il əhatə eləsə də, əlverişli olmayan sosial-tarixi şərait üzündən onun yaranması, pərvərişi, sistemli öyrənilməsi əsasən son yüz ildə baş verib: "Hərçənd elə həmin o son yüz il də əsla sadə dövr olmayıb; 3 dəfə "əlifba (ərəblatın-kiril) islahatı"nın hər bir xalqın dili və ədəbiyyatı üçün yumşaq desək, nə qədər böyük çətinliklər yaratdığı biz azərbaycanlılar pis bilmirik; üstəgəl, bütün bu əlifba dəyişiklikləri məlum tarixi hadisələrin, təlatümlərin, qanlı savaşların, repressiya və təqiblərin, sürgün, terror və vətəndaş qarşudurmalarının təzahürü olub..."

S.Babullaoglu essisini Çeçenistanın paytaxtı Qroznıya səfərindən bir xatirə və çeçen xalqının gələcəyinə dair çox mühüm diləklə tamamlayır: "Axşamüstüdür. Mərkəzdə türk ustaların inşa etdiyi 4 minarəli "Çeçenistanın ürəyi" məscidinə tərəf addımlayıram. Görüşdüyüm universitet müəllimlərinin və gənc tələbələrin, gün ərzində üz-üzə gəldiyim insanların elə yol boyu da təkamseyrək qarşılaşdığım adamlar kimi sarışın, ağ-bəniz, işıqlı simaları, ağıllı baxışları təkrar-təkrar gözümlün önündən keçir və anlayıram ki, Çeçenistan yaralarını sağaldıb, sağaldır. Qoy Allah bu mərd xalqa bir də savaşı, qırğın nəsib eləməsin!"

Dərginin bu sayı AYB ilə Çeçenistan Dövlət Pedaqoji Universitetinin əməkdaşlığı çərçivəsində ərəşəyə gəlib. Nəş-

rin hazırlanmasında Çeçenistan DPU-nun rektoru İsmayıl Bayxanovun, əsərlərin tərcüməsi üçün hüquqların təmin olunmasında Çeçenistan Yazıçıları İttifaqının sədri Aləmohəd Yelsayevin xüsusi rolu var. Layihənin koordinator və məsləhətçiləri Tamara Avtayeva və Raisa Buralovadır.

Nəşrin "Proza" bölümündə Səidbəy Arsanov, Xalid Oşayev, Səid Budayev, Məhəmməd-Salah Qadayev, Umar Qaysultanov, İsa Zakriyev, Səid-Həmzət Nunuyev, Musa Əhmədov, Əminət Tapalayeva, Asya Umarova və başqa müəlliflərin yaradıcılığında nümunələr var.

"Poeziya" bölümündə Məryəm İsayeva, Məhəmməd Mamakayev, Nurdin Muzayev, Bilal Səidov, Əhməd Süleymanov, Raisa Əhmədova, Şeyxi Arsanukayev, Yamlixan Xaspoladov, Musbəy Kibiyev, Vahid İtayev, Şahid Rəşidov, Məhəmməd Dikayev, Ömər Yarıçev və digər şairlərin əsərləri verilib.

Çeçen poeziyası nümunələri Azərbaycan oxucusuna Səlim Babullaoglunun tərcüməsində təqdim olunub. Bədii nəsr və ədəbiyyatşünaslıq materiallarını isə Seyfəddin Hüseyinli, Azad Yaşar, Dürdanə İbrahimova-Hüseyinbəyli, Şəfiqə Şəfa, Səadət Sultan və Həmid Piriyev tərcümə ediblər.

Mövsum İbrahimovun "Çeçen Respublikası: tarix və çağdaş dövr" məqaləsini S.Hüseyinli, Aysa Xalidovun "Çeçenlərin yazı mədəniyyəti: tarixi keçmiş və müasir vəziyyət" yazısını A.Yaşar, Zarema Çukuyevanın "Çeçen ədəbiyyatı: inkişafının əsas mərhələləri və tendensiyaları" məqaləsini Ş.Şəfa çevirib.

Nəşrin bədii tərtibatında Çeçenistanın tanınmış rəssamlarından Məhəmməd Zakriyev və Rüstəm Yaxixanovun təsviri sənət nümunələrindən istifadə olunub.

Dizayneri Emil Camalov, korrektorları Gülzar Vaqifqızı və İbrahim Cəfərov olan dərginin bu sayı "Mücrü" nəşriyyatında çap edilib.

Baş redaktor: Azər TURAN

Redaksiya heyəti: Adil Cəmil (baş redaktor müavini), Aqil Abbas, Ağacəfər Həsənlı, Elnarə Akimova, Elçin İsgəndərzadə, Əbülfət Mədətoğlu, Fərid Hüseyin, Faiq Balabəyli, Hidayət, İsa Həbibbəyli, İmamverdi İsmayılov, İlham Qəhrəman, Jalə Əliyeva, Kamal Abdulla, Qəzənfər Paşayev, Nəriman Həsənzadə, Nizami Cəfərov, Nadir Məmmədli, Nazim Əhmədli, Ramiz Rövşən, Ramiz Qusarçaylı, Sabir Rüstəmcanlı, Sayman Aruz, Şəhriyar Del Gerani, Tahir Taisoğlu, Yunus Oğuz, Yusif Nəğməkar.

Şöbə redaktorları: Elnarə Akimova, Sərvaz Hüseyinoğlu, Aydın Xan Əbilov.

Edebiyyatqazeti.az saytının redaktoru: Mətanət Vahid.

Təsisçilər: Azərbaycan Yazıçılar Birliyi, "Ədəbiyyat qəzeti"nin yaradıcı əməkdaşları

Redaksiya şurası: Yavuz Akpınar (Türkiyə), Betti Bleyer (ABS), Lüdmila Lavrova (Rusiya), İmdat Aşar (Türkiyə), Yaqub Öməroğlu (Türkiyə), Şəmsəddin Kuzəci (Kərkük), İsmayıl Bozqurd (Şimali Kipr), Mahir Həmzəyev (Litva), Abuzər Bağirov (Rusiya)

Redaksiyanın ünvanı: Bakı - AZ 1073,
Mətbuat pr. 529-cu məhəllə,
"Azərbaycan" nəşriyyatı, 9-cu mərtəbə

Telefonlar: baş redaktor 539-52-56,
baş redaktor müavini 510-88-61
məsul katib 539-91-68,
şöbələr 538-03-17. Abunə: 0552000585.
E-MAIL: edebiyatqazeti1934@mail.ru

Yazılar elektron və çap variantında qəbul edilir

Çapa imzalanmışdır:
12.07.2024 saat 20⁰⁰

Şəhadətnamə N:186 Tiraj 1700
İndeks 66800 Sifariş 1565